

BOSNA I HERCEGOVINA
Institucija ombudsmena/ombudsmana
za ljudska prava
Bosne i Hercegovine

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА
Институција омбудсмeна/омбудсмана
за људска права
Босне и Херцеговине

SPECIJALNI IZVJEŠTAJ O POLOŽAJU I SLUČAJEVIMA PRIJETNJI NOVINARIMA U BOSNI I HERCEGOVINI

SPECIJALNI IZVJEŠTAJ O POLOŽAJU I SLUČAJEVIMA PRIJETNJI NOVINARIMA U BOSNI I HERCEGOVINI

Misija OSCE-a u BiH podržala je izradu ove publikacije. Svako gledište, izjava ili mišljenje, izraženo u ovoj publikaciji, a za koje nije izričito naznačeno da potječe iz Misije OSCE-a u BiH, ne odražava nužno zvaničnu politiku Misije OSCE-a u BiH.

AUTORI

Ombudsmeni Bosne i Hercegovine:

- dr. Jasminka Džumhur
- Nives Jukić
- dr. Ljubinko Mitrović

Radna grupa za izradu Izvještaja:

- Alma Suljić, pomoćnica ombudsmena i šefica Područnog ureda u Brčko distriktu BiH;
- dr. Predrag Raosavljević, pomoćnik ombudsmena i šef Odjela za eliminaciju svih oblika diskriminacije;
- Edin Ibrahimfendić, stručni savjetnik u Odjelu za praćenje prava nacionalnih, vjerskih i drugih manjina;
- Budimir Petković, stručni saradnik.

Tehnička podrška pri izradi Izvještaja – Dragan Perić, šef Odjela za informacijske tehnologije.

SADRŽAJ

I. UVOD	4
1.1. <i>Svrha Izvještaja</i>	8
1.2. <i>Terminološko određenje</i>	8
II. PRAVNI OKVIR.....	9
2.1. <i>Međunarodni standardi.....</i>	9
2.1.1. Standardi Ujedinjenih naroda	9
2.1.2. Bosna i Hercegovina u svjetlu UN standarda	11
2.1.3. Standardi Vijeća Evrope	12
2.1.4. Standardi OSCE-a.....	16
2.1.5. Standardi Evropske unije	17
2.1.6. Praksa Evropskog suda za ljudska prava	17
2.2. <i>Pravni okvir Bosne i Hercegovine.....</i>	21
2.2.1. Ustavno uređenje	21
2.2.2. Zakonodavno uređenje.....	21
2.2.2.1. Zakonodavstvo o komunikacijama i informisanju	22
2.2.2.2. Zakonodavstvo o javnim emiterima	23
2.2.2.3. Institucionalni mehanizmi	24
2.2.2.4. Kleveta	25
III. SITUACIJSKA ANALIZA.....	26
3.1. <i>Položaj novinara u Bosni i Hercegovini</i>	27
3.1.1. Ocjena pravnog okvira.....	30
3.1.1.1. Stajalište izvršne vlasti.....	31
3.1.1.2. Stajalište političkih stranaka	33
3.1.1.3. Stajalište udruženja novinara	33
3.1.2. Status novinara.....	34
3.1.2.1. Stajalište izvršne vlasti o radnopravnom statusu novinara	35
3.1.2.2. Stajalište političkih stranaka o radnopravnom statusu novinara	37
3.1.2.3. Stajalište udruženja novinara	38
3.1.3. Napadi na novinare	40
3.1.3.1. Informacije tužilaštava u BiH	40
3.1.3.2. Informacije udruženja novinara	43
3.1.3.3. Informacije ombudsmena.....	44
3.1.3.4. Druge informacije	45
3.1.3.5. Zaštita od klevete	52
IV. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA	54
4.1. <i>Pravni okvir.....</i>	56
4.2. <i>Radnopravni status novinara</i>	57
4.3. <i>Prijetnje i napadi na novinare.....</i>	58
V. PREPORUKE.....	59
VI. BIBLIOGRAFIJA	61
ANEKS I. – SLUČAJEVI IZ PRAKSE EVROPSKOG SUDA.....	62

I. UVOD

Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, na svojoj 43. sjednici, održanoj dana 26.01.2016. godine, utvrdilo je Akcioni plan za realizaciju prioriteta iz Izvještaja Evropske komisije o Bosni i Hercegovini za 2015. godinu. U okviru ovog Akcionog plana preporučeno je Instituciji ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine (kao nezavisnom mehanizmu za zaštitu i promociju ljudskih prava u Bosni i Hercegovini) da izradi Specijalni izvještaj o položaju novinara i slučajevima prijetnji novinarima u Bosni i Hercegovini (u daljnjem tekstu Specijalni izvještaj). Cijeneći važnost ovog pitanja za ostvarivanje ljudskih prava i vladavine prava, te imajući u vidu društvenu ulogu novinara od kojih se očekuje da istražuju i predočavaju javnosti izbalansirane informacije zasnovane na provjerljivim činjenicama; ukazuju na zloupotrebe svih tijela vlasti; kršenja prava i sloboda počinjenih od strane svih aktera u jednom društvu, uključujući neetična postupanja i kršenje ljudskog dostojanstva, ombudsmeni su izradi Specijalnog izvještaju o novinarima dali prioritet, a u okviru svojih preventivnih aktivnosti.

Novinari, kroz svoj rad, upoznaju javnost, te omogućavaju javnosti da utječe na kreiranje i provedbu javnih politika djelovanja, te postupanje svih drugih aktera u javnom životu. Kroz svoj rad, novinari aktueliziraju pitanja i probleme s kojima se suočava jedno društvo, doprinose otvaranju debate i kreiraju mogućnosti da svi akteri izraze svoj stav, o čemu upoznaju javnost, doprinoseći nivou demokratičnosti i izgradnji društva koje tolerira i prihvata druge stavove i uvjerenja, te teži ka punoj ravnopravnosti svih pojedinaca i grupa. Društvena uloga medija, te samim tim i novinara, te očekivanja koja trebaju ispuniti prema Gurevitchu i Blumeru uključuju:¹

- posmatranje socijalnog i političkog okruženja, izvještavanje o razvoju koji se može pozitivno ili negativno odraziti na građane;
- smisleno postavljanje agende, identificiranje ključnih pitanja, uključujući snage koje su ih formirale ili riješile;
- dijalog između različitih pogleda, kao i između nosilaca javnih funkcija (aktuelnih i perspektivnih) i javnosti;
- mehanizme za pozivanje službenika na odgovornost u vezi s načinima na koje obavljaju svoju funkciju;
- poticanje građana da uče, biraju i postanu uključeni, umjesto pukog praćenja političkih procesa;
- principijelan otpor nastojanjima snaga izvan medija da podrivaju njihovu nezavisnost, integritet i sposobnost da služe javnosti.

Potpuno ostvarivanje navedene društvene uloge novinara je moguće, prije svega, ukoliko je uređen njihov status u društvu, te im zagaranirano uživanje temeljnih prava i sloboda, uključujući i pravo na sigurnost i dostojanstvo. Sigurnost novinara je prepoznata kao urgentno pitanje za države članice Organizacije za sigurnost i saradnju u Evropi (u daljnjem tekstu: OSCE) jer su posljednjih godina značajno porasle razmjere nasilja protiv novinara, uključujući ubistva i napade u kojima su novinari ozbiljno povrijeđeni, nasilja sa dalekosežnim i štetnim posljedicama. Novinari, koji rade u regiji OSCE-a, svakodnevno se suočavaju i sa drugim sredstvima usmjerenim na suzbijanje nezavisnih informativnih medija, naprimjer, sa proizvoljnim hapšenjem i gonjenjem, opresivnim političkim i komercijalnim pritiscima i represivnim propisima. Ove pojave također uzrokuju strah i

¹ "Finding the Right Place on the Map: Central and Eastern European Media Change in a Global Perspective", grupa autora, urednici Karol Jakubowicz i Miklos Sukosd; str. 10., izdavač: Intellect Bristol, UK/Chicago, USA, 2008. godine.

neizvjesnost među novinarima i ostalim zaposlenima u medijima i zbog toga imaju poguban utjecaj na slobodu izražavanja u cijelom društvu.²

Nasilje, uznemiravanje i zastrašivanje novinara predstavljaju napad na samu demokratiju. Oni dovode do gušenja slobode medija i slobode izražavanja, lišavajući građane sposobnosti da donose informisane odluke o svojim životima. Novinari ne mogu da budu nezavisni i da slobodno pišu ili izvještavaju ako nemaju sigurne uvjete za rad; sigurnost medija je preduvjet za postojanje slobodnih medija.³

Kako položaj novinara predstavlja samo jedan od segmenata prava na slobodu izražavanja, to su, u izradi ovog Izvještaja, kao polazna osnova, korišteni međunarodni standardi kojima je uređeno ovo pravo, te praksa međunarodnih tijela, prije svega komiteta Ujedinjenih naroda (u daljnjem tekstu UN), UN-ovog specijalnog izvjestioca za slobodu izražavanja, Evropskog suda za ljudska prava, i dr.

Iako među zaštićenim pravima nema formalne hijerarhije, Evropski sud konstantno ističe dominirajući značaj slobode izražavanja kao ključnog temelja demokratije, koja je u tom smislu suštinski važna za zaštitu svih drugih prava i sloboda iz Evropske konvencije o ljudskim pravima i temeljnim slobodama:

„Sloboda izražavanja predstavlja jedan od osnovnih temelja demokratskog društva i preduvjet je za njegov napredak, kao i za vlastito ispunjenje svakog pojedinca.“⁴

Stajalište da je sloboda mišljenja i sloboda izražavanja ključna za društvo zauzeo je i Komitet UN-a za ljudska prava, razmatrajući individualne žalbe podnesene zbog kršenja člana 19. Pakta o građanskim i političkim pravima.⁵

Sagledavanje stanja u Bosni i Hercegovini je zahtijevalo, prije svega, da se izvrši analiza pravnog okvira kojim se uređuje: pravo na slobodu izražavanja; osnov za uspostavu i djelovanje medija; utvrđuju prava novinara, i mehanizmi za zaštitu prava u slučaju njihovog kršenja. Segmentu institucionalne nadležnosti u Specijalnom izvještaju je posvećena posebna pažnja, a imajući u vidu ustavno uređenje Bosne i Hercegovine.

Ključno pitanje u istraživanju položaja novinara i napadima na novinare jeste šta se može smatrati indikatorima u procesu utvrđivanja prava novinara i napada na novinare u jednom društvu. U tom smislu, potrebno je ukazati, prije svega, na činjenice koje se odnose na:

- Nasilje nad novinarima, koje obuhvata: ubistvo, napade, zastrašivanje i uznemiravanje, uključujući online uznemiravanje žena novinara, mučenje novinara, posebno onih koji se bave istraživanjem;
- Definiranje odgovornosti za novinare u krivičnim zakonima kroz uvođenje krivičnog djela klevete;

² OSCE-ov Priručnik o sigurnosti novinara, objavljen 2012. godine, Priručnik o sigurnosti novinara – OSCE; www.osce.org/bs/fom/90210?download=true.

³ Ibid., str. 9.

⁴ Lingens protiv Austrije, 1986. godine, Sener protiv Turske, 2000. godine, Thoma protiv Luksemburga, 2001. godine, Maronek protiv Slovačke, 2001. godine, i Dichand i drugi protiv Austrije, 2002. godine. Preuzeto: Sloboda izražavanja: Vodič za tumačenje člana 10. Evropske konvencije o ljudskim pravima i njegovog konteksta, Centar za pravo i demokratiju (2013.).

⁵ See communication No 1173/2003, Benhadj v. Algeria, Views adopted on 20 July 2007; No 628/1995, Parc v. Republic Korea, Views adopted on 5 July 1996.

- Pristup informacijama, odnosno da li postoji uskraćivanje pristupa informacijama i dokumentima za novinare od strane javnih organa, čime se omogućava da ti organi djeluju bez nadzora javnosti;
- Pokušaje da se ograniči pluralizam u javnim emiterima, printanim i online medijima, uključujući preferiranje javnih medija i pritisak na privatne medije;
- Pritiske da novinari otkriju izvor informacija od strane snaga za provedbu zakona, pravosuđa, što je ključni udar na mogućnost novinara da se uključe u istraživačko novinarstvo;
- Kontroliranje slobode izražavanja putem interneta kroz pozivanje na zaštitu nacionalne sigurnosti i javne pristojnosti;
- Ograničavanje slobode izražavanja kroz pozivanje na prevenciju terorizma i zaštitu nacionalne sigurnosti;
- Pretjerivanje u nadzoru novinara, koje se obično pravda nacionalnom sigurnošću, a kao osnov služi pronalaženje podataka o novinarima od strane vlasti, čime se uništava sposobnost medijskih radnika u održavanju povjerljivih izvora.⁶

Specijalni izvještaj sadrži i osvrt na dosadašnja istraživanja o položaju i napadima na novinare, s posebnim fokusom na sljedeće izvještaje o pravima i napadima na novinare u Bosni i Hercegovini:

- Indikatori nivoa medijskih sloboda i sigurnosti novinara, decembar 2016. godine;⁷
- Izvještaj Evropske federacije novinara "Prava i poslovi u novinarstvu";⁸
- Izvještaj: "Pod pritiskom: Izvještaj o stanju medijskih sloboda u Bosni i Hercegovini;"⁹
- Istraživanje "Radni uvjeti novinara u Bosni i Hercegovini – Novinari u procjepu devastiranih medija i pravne nesigurnosti;"¹⁰
- „Balkanski medijski barometar: Prva domaća analiza medijskog okruženja u Bosni i Hercegovini", Friedrich-Ebert-Stiftung, Sarajevo, 2012. godine;
- Izvještaj Reportera bez granica;
- Izvještaj o slobodi medija (engl. *Freedom of the Press*);¹¹
- 100 prvih pitanja o pravima medijskih zaposlenika u BiH.¹²

Prilikom razmatranja položaja novinara u Bosni i Hercegovini potrebno je uzeti u obzir promjene u medijima i načinima komunikacije, kako u Bosni i Hercegovini, tako i u svijetu, koje su imale ogroman utjecaj na položaj novinara. Mediji u Bosni i Hercegovini, kao i mediji globalno, pretrpjeli su ogromne promjene nakon sve veće zastupljenosti interneta i promocije online medija,

⁶ Više: Povjerenik za slobodu medija, www.osce.org.

⁷ Regionalni projekt Regionalna platforma za zagovaranje slobode medija i sigurnosti novinara na Zapadnom Balkanu, implementiran od strane nacionalnih udruženja novinara u Bosni i Hercegovini, Kosovu, Makedoniji, Crnoj Gori i Srbiji. Projekt je financiran od Evropske komisije u okviru programa Program za civilno društvo i medije 2014.-2015., Podrška regionalnim tematskim mrežama organizacija civilnog društva.

⁸ European Federation of Journalists; "Rights and Jobs in Journalism", 2016. godine.

⁹ Pod pritiskom: Izvještaj o stanju medijskih sloboda u Bosni i Hercegovini, istraživanje rađeno u okviru inicijative "MEDIJAMANIFEST - sloboda i odgovornosti medija"; izdavač Mediacentar Sarajevo; februar 2010. godine.

¹⁰ Autor Radenko Udovičić, Sarajevo, februar 2015. godine. Istraživanje rađeno u sklopu programa Podrške civilnom društvu, Medijske slobode i odgovornosti, kojeg je kofinansirala Evropska komisija.

¹¹ Godišnji izvještaj američke nevladine organizacije Freedom Haus (engl. *Freedom House*) koji ocjenjuje nivo slobode i uređivačke nezavisnosti koju uživaju mediji u državama i na spornim teritorijima širom svijeta.

¹² 100 prvih pitanja o pravima medijskih zaposlenika u BiH – „BH novinari“; <https://www.bhnovinari.ba/index.php?...412%3A100-prvih-pitanja...>

širenja društvenih mreža i uvođenja blogova. Globalni je trend da građani sve više informacija traže i dobijaju putem interneta, istovremeno komentiraju objavljene sadržaje i dijele s drugima.

Kako su tradicionalni masovni mediji izgubili "monopol", to je u velikoj mjeri utjecalo i na položaj novinara. Brojni izvori ukazuju na smanjenje njihovih tiraža, što je utjecalo i na smanjenje broja zaposlenih koje redakcije mogu angažirati. Usljed povećane konkurencije medija, kako u Bosni i Hercegovini, tako i globalno, sve veći broj novinara radi po osnovu ugovora na određeno vrijeme, ili kao samozaposlenici.

Položaj novinara je sve više definiran ne samo pojavom online medija, nego i društvenih mreža. Uzimajući u obzir činjenicu da je društvene mreže teško definirati, s obzirom na dinamiku njihovih učestalih promjena, možemo ipak istaknuti da one omogućavaju osobi, koja je član društvene mreže, da kreira javni ili privatni profil (ili kombinaciju navedenog) unutar jednog sistema, kreira grupe, poveže se sa drugim osobama, te sa istima dijeli sadržaje (informacije, fotografije, videosnimke, i drugo).

Usljed toga, pojedinac koji, primjera radi, ima svoj blog, profile na društvenim mrežama "Facebook" i "Twitter" i svoj kanal na "YouTube" može, u vrlo kratkom vremenskom periodu, dosegnuti veći broj osoba-pratilaca nego neki tradicionalni mediji, s obzirom na to da i drugi korisnici društvenih mreža mogu dalje dijeliti te sadržaje.¹³

Ocijenivši da je realnost stanja najbolje sagledati kroz konsultativni proces, ombudsmeni su pri izradi ovog Specijalnog izvještaja odlučili da korištenjem metoda ankete i intervjua dobiju što više informacija o položaju i napadima na novinare, direktno, od samih novinara, uz puno uvažavanje prava na neotkrivanje identiteta, medijskih kuća, nevladinih organizacija (NVO-a), uključujući udruženja novinara, predstavnika akademske zajednice, institucija koje su, shodno ustavnom uređenju, nadležne za oblast medijskih sloboda, ali i osiguranje prava iz oblasti rada, političke stranke, i dr. U izradi Specijalnog izvještaja korišteni su i podaci kojima raspolaže Institucija ombudsmena. Na internet stranici Institucije ombudsmena prethodnih mjeseci bio je postavljen upitnik koji su novinari mogli popunjavati anonimno, a koji prati strukturu Izvještaja po oblastima zaštićenih prava. Svaka informacija koja je dobijena od bilo kojeg subjekta u toku procesa istraživanja uključena je u ovaj Izvještaj.

Pri izradi Specijalnog izvještaja, ombudsmeni su se fokusirali na vremenski period od 2012. do 2017. godine, ali su uzeti u obzir i raniji slučajevi, a koji, prema dostupnim informacijama, nisu riješeni do sačinjavanja ovog Izvještaja.

Specijalni izvještaj sadrži terminološka određenja ključnih pojmova bitnih za konceptualno razumijevanje Izvještaja.

¹³ U prilog sve većoj zastupljenosti društvenih mreža i razvoju novinarstva na istima, možemo navesti i činjenicu da je društvena mreža "Facebook" razvila platformu za novinare i omogućava besplatne kurseve novinarstva na način da polaznici gledaju edukativna videa od 15 minuta; <http://www.media.ba/bs/vijesti-i-dogadaji-vijesti/facebook-nudi-besplatne-kurseve-za-novinare>.

1.1. Svrha Izvještaja

Svrha ovog Izvještaja je da osigura razumijevanje problema i pitanja koja se odnose na položaj novinara u Bosni i Hercegovini, kao jednog od preduvjeta za osiguranje prava na slobodu izražavanja, te doprinese općem poboljšanju prava na slobodu izražavanja, ljudskih prava i sloboda u Bosni i Hercegovini. Izvještaj treba da osigura identificiranje ključnih smjerova za institucionalno djelovanje u cilju rješavanja uočenih problema u ovoj oblasti.

1.2. Terminološko određenje

Razmatranje položaja novinara u Bosni i Hercegovini nameće terminološko određenje ko se smatra novinarom, u smislu standarda koja su razvila međunarodna tijela. Tako Komitet ministara Vijeća Evrope u Aneksu Preporuke broj R (2000)7 novinarom označava *svaku fizičku ili pravnu osobu koja se redovno ili profesionalno bavi prikupljanjem i širenjem informacija za javnost putem bilo kojeg sredstva masovnih komunikacija*.¹⁴

UN-ov Komitet za ljudska prava, u svom Općem (Generalnom) komentaru¹⁵ broj 34, a u vezi sa članom 19. Pakta o građanskim i političkim pravima (Pravo na slobodu mišljenja i izražavanja),¹⁶ razmatrajući funkciju koju obavljaju novinari, navodi: *"Novinarstvo je funkcija podijeljena između šireg broja aktera, uključujući profesionalne reportere i analitičare, kao i blogere i druge koji sami publiciraju na internetu ili drugdje."*

Specijalni izvjestilac Ujedinjenih naroda za promociju i zaštitu prava na slobodu mišljenja i izražavanja je ukazao: *"Novinari su pojedinci koji promatraju i opisuju događaje, dokumente i analiziraju događaje, izjave, politike djelovanja i svaki prijedlog koji može imati efekta na društvo, sa svrhom sistematiziranja takvih informacija i prikupljanja (...) informacija i analiza, radi informacija određenih sektora u društvu ili društva u cjelini."*¹⁷

Kako je Bosna i Hercegovina prihvatila navedene standarde, to se ovaj Izvještaj odnosi na svaku osobu koja se bavi novinarstvom kao profesijom, na način da se ne zahtijeva određena kvalifikacija, niti je potrebna dozvola vlasti ili nekog profesionalnog udruženja da se neka osoba bavi novinarstvom. Naravno, činjenica da ne postoje nikakva pravna ograničenja da se bilo koja osoba bavi novinarstvom kao profesijom, kako oni klasični i profesionalni, tako i oni koje nazivaju građanima novinarima¹⁸ ne znači da se novinari ne suočavaju sa brojnim preprekama u svom radu, a što se nastojalo identificirati u ovom Izvještaju.

¹⁴ Zbornik pravnih instrumenata Saveta Evrope u vezi sa medijima; Drugo dopunjeno izdanje; Savet Evrope – Kancelarija u Beogradu; Beograd; 2006. godine.

¹⁵ Opći (Generalni) komentar je pravni instrument kojim UN tijela (komiteti) prezentiraju autentično tumačenje člana Konvencije na koju se taj komentar odnosi, u cilju osiguranja efikasnije primjene Konvencije od strane država članica.

¹⁶ Usvojen na 102. sjednici Komiteta za ljudska prava Ujedinjenih naroda, Ženeva, 11. - 29. 07. 2011. godine, paragraf 44.

¹⁷ Izvještaj specijalnog izvjestioca Ujedinjenih naroda za promociju i zaštitu prava na slobodu mišljenja i izražavanja, Frank la Rue, Vijeće za ljudska prava Ujedinjenih naroda, 20. sjednica, 04. 06. 2012. godine.

¹⁸ Koncept "građanin novinar" (na engleskom "citizen-journalist") možemo podvesti kao koncept ili pojavu u kojoj osobe koje nisu profesionalno novinari ili nisu vezane za medije aktivno prikupljaju, šire, analiziraju i izvještavaju vijesti i informacije. Koncept koji je unazad nekoliko godina dobio veliku pažnju i popularnost, te čak i velike medijske kuće često pozivaju građane da im dostave većinom videosnimke i fotografije. Koncept doprinosi "demokratizaciji" medija, ali postavlja pitanja objektivnosti, aktuelnosti određenih tema, i drugo.

II. PRAVNI OKVIR

Zaštita prava na slobodu izražavanja zagantirana je nizom univerzalnih i regionalnih međunarodnih ugovora, brojnim rezolucijama, smjernicama i drugim instrumentima regionalnih i univerzalnih međunarodnih organizacija. U okviru ovog Poglavlja prezentiran je pravni okvir koji se odnosi na slobodu izražavanja, posebno onaj koji je obavezujući za Bosnu i Hercegovinu i koji uključuje UN i regionalne standarde ljudskih prava (standardi Vijeća Evrope i OSCE-a), kao i praksu međunarodnih tijela u vezi sa primjenom tih standarda, te zakonodavni okvir u Bosni i Hercegovini, dok je situacijska analiza, koja uključuje i primjenu zakonodavnog okvira, prezentirana u Poglavlju III.

2.1. Međunarodni standardi

Važnost koja se pridaje slobodi izražavanja nije nova ideja. Tako su mislioci iz ranijeg perioda savremene Evrope John Milton i John Locke naglašavali svoje protivljenje cenzuri kao dijelu razvoja demokratskih uređenja.¹⁹ Ipak, najpoznatiji je Prvi amandman na Ustav SAD-a u kojem se kaže:

“Kongres ne smije donijeti nikakav zakon koji ... uskraćuje slobodu govora ili štampe.”

2.1.1. Standardi Ujedinjenih naroda

Pravo na slobodu mišljenja i izražavanja utvrđeno je u članu 19. **Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima**, prema kojoj: *“Svako ima pravo na slobodu mišljenja i izražavanja, što obuhvata i pravo da ne bude uznemiravan zbog svog mišljenja, kao i pravo da traži, prima i širi obavještenja i ideje bilo kojim sredstvima i bez obzira na granice.”* **Pakt o građanskim i političkim pravima** (član 19.) obavezuje države članice da osiguraju da niko ne bude uznemiravan zbog svog mišljenja, te definira da:

- Svako ima pravo na slobodu izražavanja;
- Pravo obuhvata slobodu da traži, dobija i širi informacije i misli svake vrste, bez obzira na granice, bilo usmeno, pismeno, štampom ili u umjetničkoj formi, ili bilo kojim drugim sredstvom, po svom izboru.

Vršenje navedenih prava nosi sa sobom posebne dužnosti i odgovornosti, zbog čega se ta prava mogu podvrgnuti određenim ograničenjima koja moraju biti utvrđena zakonom i biti neophodna: a) za poštivanje prava ili ugleda drugih osoba; b) za zaštitu državne sigurnosti ili javnog reda, ili javnog zdravlja ili morala.²⁰

Komitet za ljudska prava UN-a je, na svojoj 102. sjednici održanoj od 11. do 29. jula 2011. godine u Ženevi, objavio tumačenje člana 19. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, u vezi sa slobodom mišljenja i slobodom izražavanja (Opći komentar br. 34 o članu 19.). Komitet u Općem komentaru navodi da sve države moraju da uvedu efikasne mjere zaštite od

¹⁹ Media Legal Defence Initiative and International Press Institute, Sloboda izražavanja, zakon o medijima i novinarska kleveta, Uputnice i Priručnik za obuku za Evropu (2015.); <http://www.mediadefence.org/sites/default/files/resources/files/MLDI.IPI%20defamation%20manual.Croatian.pdf>.

²⁰ Član 19. stav 3 Pakta.

napada usmjerenih na ušutkivanje onih koji realiziraju svoje pravo na slobodu izražavanja, uključujući i novinare. U Općem komentaru, UN-ov Komitet za ljudska prava navodi novinare kao jednu od grupa koja je često izložena prijetnjama, zastrašivanju i napadima zbog svojih aktivnosti, uz osobe koje su angažirane u prikupljanju i analizi informacija o stanju ljudskih prava i koje objavljuju izvještaje o ljudskim pravima, uključujući i sudije i advokate.²¹ Dijapazon tih prijetnji i napada obuhvata „proizvoljno hapšenje, mučenje, prijetnje smrću i ubistva“. Komitet u Općem komentaru navodi da je sve takve napade potrebno „energično i pravovremeno istražiti, a njihove učinioce goniti, kao i osigurati odgovarajuću odštetu žrtvama ili njihovim predstavnicima.“ Iz Općeg komentara broj 34 o članu 19. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima:²²

„Države članice treba da uvedu efikasne mjere zaštite od napada usmjerenih na ušutkivanje onih koji realiziraju svoje pravo na slobodu izražavanja. Stav 3 (člana 19.) nikad ne može poslužiti kao opravdanje za ušutkivanje bilo kakvog zagovaranja višestranačke demokratije, demokratskih principa i ljudskih prava. Kao što ni u kojim okolnostima napad na neku osobu zbog ostvarivanja slobode mišljenja ili izražavanja, uključujući i one vrste napada kao što su proizvoljno hapšenje, mučenje, prijetnje smrću ili ubistvo, ne mogu biti u saglasnosti sa članom 19. Novinari su često izloženi takvim prijetnjama, zastrašivanju i napadima zbog svojih aktivnosti, kao što su i osobe koje su angažirane na prikupljanju i analizi informacija o stanju ljudskih prava i koje objavljuju izvještaje o ljudskim pravima, uključujući sudije i advokate. Sve takve napade potrebno je energično i pravovremeno istražiti, a njihove učinioce goniti, kao i osigurati odgovarajuće oblike odštete žrtvama, ili, u slučaju njihovog ubistva, njihovim predstavnicima.“²³

Ženevska konvencija iz 1949. godine²⁴ se bavi tretmanom civila, uključujući i tretman novinara, kao i ostalih osoba koje ne učestvuju direktno u sukobu. Protokolom I, u članu 79., navodi se da će se novinari, koji se nalaze na opasnim profesionalnim zadacima u područjima zahvaćenim oružanim sukobima, smatrati civilima.

UN Rezolucija 21/12 Vijeća za ljudska prava²⁵ najoštrije osuđuje sve vrste napada i nasilja nad novinarima i izražava zabrinutost povodom porasta broja prijetnji od strane nedržavnih aktera.

UN Rezolucija Vijeća sigurnosti 1738²⁶ podsjeća države članice da moraju prihvatiti sve obaveze međunarodnog prava koje se odnose na procesuiranje odgovornih za napade i nasilje nad novinarima i prekinuti praksu nekažnjavanja napadača. Također, još jednom je podvučeno da se novinari i njihovo osoblje angažirano na opasnim zadacima u područjima zahvaćenim oružanim sukobima, imaju smatrati za civile i da moraju da se poštuju i štite onako kako se i civili poštuju i štite.²⁷

UN-ov specijalni izvjestilac Vijeća za ljudska prava je uspostavljen 1993. godine s mandatom da promovira i štiti slobodu mišljenja i izražavanja.²⁸ Ovaj izvjestilac je, 2012. godine, u

²¹ OSCE, predstavnik o sigurnosti medija, Priručnik za sigurnost novinara (2012.).

²² Ibid.

²³ Tačka 23. Generalnog komentara 34 Pakta o građanskim i političkim pravima.

²⁴ I. Ženevska konvencija o poboljšanju položaja ranjenika i bolesnika u oružanim snagama u ratu, II. Ženevska konvencija o poboljšanju položaja ranjenika, bolesnika i brodolomnika oružanih snaga na moru, III. Ženevska konvencija o postupanju sa ratnim zarobljenicima i IV. Ženevska konvencija o zaštiti građana za vrijeme rata sa Dopunskim protokolima.

²⁵ Human Rights Council 21/12 Safety of journalists, usvojena 09. 10. 2012. godine, http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/a_hrc_res_21_12.pdf.

²⁶ UN Security Council, Resolution 1738 (2006) Protection of Civilians in Armed Conflict, 23 December 2006, S/RES/1738 (2006).

²⁷ <https://newssafety.org/uploads/Good%20Practice%20INSI%20Final%20Feb2014.pdf>.

²⁸ Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression.

svom izvještaju najveću pažnju posvetio upravo pravima novinara, imajući u vidu povećan broj ubijenih novinara te godine, koji je iznosio čak 104.²⁹

2.1.2. Bosna i Hercegovina u svjetlu UN standarda

U cilju promoviranja preporuka UN tijela, donesenih u procesu razmatranja izvještaja Bosne i Hercegovine o primjeni UN konvencija, Ured UN-ove rezidentne koordinatorice u BiH, na inicijativu Institucije ombudsmena za ljudska prava, sačinio je Kompilaciju UN preporuka (u daljnjem tekstu: Kompilacija) koja je prezentirana na tematskoj sjednici Zajedničke komisije za ljudska prava Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine.³⁰ U odnosu na slobodu mišljenja i slobodu izražavanja, UN komiteti su ukazali vlastima u Bosni i Hercegovini na važnost uloge Regulatorne agencije za komunikacije, te posebno potrebe za punim poštivanjem njene nezavisnosti.

U slučaju slobode štampe i medija, također, potrebne su odgovarajuće istrage i reakcije kada se radi o kršenju ljudskih prava. Osiguravanje i daljnji razvoj nezavisnosti Regulatorne agencije za komunikacije je strateška odrednica, neophodna u ovoj oblasti ljudskih prava. Kao i u slučaju Visokog sudskog i tužilačkog vijeća, postojeći pravni okvir treba ojačati formalnim postupcima i adekvatnim sredstvima za njihovu provedbu koja će služiti svrsi odvratanja i sprečavanja svih neprimjerenih političkih utjecaja na medije i prava koja se odnose na slobodu izražavanja i slobodu štampe.³¹

Nakon publiciranja Kompilacije, UN-ov Komitet za ljudska prava, na svojoj sjednici održanoj 14. i 15. marta 2017. godine, usvojio je Zaključna razmatranja i preporuke, a povodom razmatranja 3. Periodičnog izvještaja Bosne i Hercegovine o primjeni Pakta o građanskim i političkim pravima, te tom prilikom konstatirao:

„Komitet je zabrinut da je puna implementacija prava, sadržanih u Paktu, na cijelom teritoriju države članice, kako na zakonodavnom, tako i na administrativnom nivou otežana, zbog složenosti ustavne strukture države članice i poteškoća centralne vlade da provede zakonske reforme u nekim dijelovima države članice (član 2. i 50.).

Država članica treba osigurati da se odredbe Pakta provode u svim dijelovima savezne države i u okviru svojih nadležnosti, bez ikakvih ograničenja ili izuzetka, u skladu s članovima 2. i 50. Pakta i Generalnim komentarom broj 31. Trebalo bi da se uključe svi akteri na svim nivoima da utvrde načine kako da se da veći efekt Pakta na državnom, entitetskom i općinskom nivou, uzimajući u obzir da obaveze iz Pakta obavezuju državu članicu u cjelini, i da su sve grane vlasti i drugih javnih i državnih vlasti na svim nivoima u poziciji da uključe odgovornost države članice.“³²

U vezi sa slobodom mišljenja i slobodom izražavanja, UN-ov Komitet za ljudska prava je iskazao svoju zabrinutost zbog izvještaja o uznemiravanju i zastrašivanju novinara i najavio da će mediji i dalje biti izloženi prevelikom utjecaju vlasti, političkih stranaka i privatnih interesnih i

²⁹ <https://www.cpj.org/killed/2016/>.

³⁰ Sjednica održana 07. 12. 2016. godine.

³¹ http://ba.one.un.org/content/dam/unct/bih/PDFs/publications/Komp_preporuka_UN_ljudska_prava_u_BiH.pdf, str. 17.

³² Tačke 5. i 6. Zaključnih razmatranja Komiteta za ljudska prava, Bosnia and Herzegovina Homepage – ohchr www.ohchr.org › OHCHR › English › Countries › Europe and Central Asia Region Human Rights Committee Concluding observations (2017) CCPR/C/BIH/CO/3. Committee on ...Concluding observations (2012) CRC/C/BIH/CO/2-4. Committee.

političkih grupa, uključujući i finansijski pritisak iz vlasti sa kojima se suočavaju javni emiteri, što dovodi do autocenzure i subjektivnog izvještavanja. Komitet, sa zabrinutošću, konstatira da zakoni o slobodi pristupa informacijama u Bosni i Hercegovini još uvijek nisu u potpunosti implementirani (član 17. i 19.).

U cilju osiguranja izvršavanja obaveza iz Pakta o građanskim i političkim pravima, Bosni i Hercegovini je preporučeno da:

“Treba u potpunosti da garantira slobodu izražavanja i slobodu štampe i medija, kao i pristup informacijama. Trebalo bi temeljito istražiti sve slučajeve napada na novinare i medije i omogućiti da odgovorni budu procesuirani i, ako budu osuđeni, da im budu izrečene odgovarajuće kazne. Država članica treba poduzeti mjere, kako bi se osiguralo da javni emiteri ne budu podložni političkim utjecajima.”³³

Komitet je iznio svoju zabrinutost, koja se odnosi na govor mržnje, posebno u medijima i na internetu, i sa žaljenjem konstatirao da zakon koji je na snazi ne pokriva sve osnove diskriminacije i ne bavi se posebno pitanjem govora mržnje na internetu. Komitet je izrazio i žaljenje da je samo mali broj zločina iz mržnje efikasno gonjen (član 2., 20., 26.), zbog čega je državi članici preporučeno da treba:

“Udvostručiti svoje napore u borbi protiv govora mržnje, uključujući i govor mržnje na internetu, u skladu s članovima 19. i 20. Pakta i Općim komentarom Komiteta broj 34. (2011.) o slobodi mišljenja i izražavanja. Država članica treba da izmijeni svoje zakone o govoru mržnje, tako da obuhvati sve osnove diskriminacije u okviru Pakta. Trebala bi da istraži zločine iz mržnje, te osigura da počinioci budu procesuirani i, ako budu osuđeni, kažnjeni s odgovarajućom sankcijom i da se žrtvama pruži adekvatan lijek.”³⁴

2.1.3. Standardi Vijeća Evrope

Osnovni dokument koji štiti slobodu mišljenja i slobodu izražavanja, u okviru Vijeća Evrope je **Konvencija o ljudskim pravima i temeljnim slobodama** (član 10.). Sloboda izražavanja predstavlja jedan od suštinskih osnova demokratskog društva i jedan od osnovnih uvjeta njegovog napretka i samoostvarenja svakog pojedinca. U okviru Evropske konvencije, sloboda izražavanja može se posmatrati dvojako, kao posebno pravo, te kao sastavni dio drugih prava koje štiti Konvencija (naprimjer, pravo na okupljanje). Jedna od karakteristika prava na slobodu izražavanja je dvodimenzionalnost, dakle, javlja se kao lično pravo, ali i kao kolektivno političko pravo javnosti, odnosno građana. Sloboda izražavanja ima centralnu ulogu u zaštiti drugih prava, te se samim tim može definirati i kao temelj drugih prava i sloboda.³⁵

Osnovni cilj ovog prava je zaštita od proizvoljnog uplitanja predstavnika javnih vlasti i drugih privatnih pojedinaca na pravo neke osobe na slobodu izražavanja. Govoreći o oblasti djelovanja ovog člana, dolazi se do zaključka da je dijapazon primjene koncepta slobode izražavanja veoma širok. Naime, on obuhvata različite oblike izražavanja (političko izražavanje, komercijalno izražavanje, zabava i umjetničko izražavanje) i odnosi se, kako na činjenične izjave, tako i na mišljenja, kritike i vrijednosne sudove. Širok je spektar načina na koji se ovo pravo može ostvariti, naprimjer, putem medija, internet stranica, ali i kroz izražavanja, kao što su: muzika,

³³ 5. i 6. Zaključnih razmatranja Komiteta za ljudska prava, Bosna i Hercegovina.

³⁴ Tačke 21. i 22. Zaključnih razmatranja Komiteta za ljudska prava.

³⁵ Priručnik o sudskoj praksi Evropskog suda za ljudska prava „Sloboda izražavanja i pravo na privatnost prema Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima“, The AIRE Centre, str. 12.

odijevanje, grafiti i drugo. U Konvenciji se ističe da se sloboda izražavanja garantira svakome, te da se odnosi, kako na posjedovanje vlastitog mišljenja, tako i na primanje i prenošenje informacija i ideja.³⁶

Pravo na slobodu izražavanja sastoji se iz tri komponente: pravo na mišljenje, pravo da se prime informacije i ideje, te pravo da se informacije i ideje prenose. Sloboda mišljenja prvi je uvjet za sve druge slobode i uživa apsolutnu zaštitu. Sloboda prenošenja informacija i mišljenja ima veliki značaj za politički život i demokratsku strukturu jedne države, dok sloboda primanja informacija i ideja omogućava da se informacije prikupljaju i traže putem svih zakonitih izvora.

Svaka restrikcija, uvjet, ograničenje ili bilo koja vrsta uplitanja u slobodu izražavanja može se primijeniti samo na određeno ostvarivanje ove slobode. Značajno je napomenuti da sadržaj prava na slobodu izražavanja uvijek ostaje netaknut. Uplitanje u slobodu izražavanja obuhvata formalnosti, uvjete, ograničenja ili sankcije propisane zakonom, kojima se može podvrgnuti ostvarivanje ovog prava, i ono je svakako neophodno u demokratskom društvu. Potrebno je istaknuti da se vlasti ne mogu legitimno oslanjati na osnove koje se odnose na ograničenje, a koje nisu navedene u stavu 2 člana 10. Evropske konvencije.

Legitimni ciljevi uplitanja, propisani ovom odredbom su: interesi nacionalne sigurnosti, teritorijalnog integriteta ili javne sigurnosti, sprečavanje nereda ili kriminala, zaštita zdravlja ili morala, zaštita ugleda ili prava drugih, sprečavanje širenja povjerljivih informacija dobijenih u povjerenju, te očuvanje autoriteta i nepristrasnosti sudova.

Vijeće Evrope, kroz djelovanje svojih organa, veliku pažnju posvećuje slobodi medija, te, u cilju osiguranja implementacije člana 10. Evropske konvencije usvojilo je niz dokumenata koji su trebali poslužiti kao instrumenti državama članicama u procesu usvajanja zakonodavnih, administrativnih i drugih mjera za osiguranje slobode medija.

Jedan od značajnijih dokumenata su svakako *Indikatori, koje je usvojila Parlamentarna skupština Vijeća Evrope*,³⁷ kojima je pozvala države članice da analiziraju svoju situaciju u medijima na jedan zaista objektivni i komparativan način, kako bi bile u stanju da identificiraju propuste u svom zakonodavstvu, a koji se tiču medija, i da poduzmu odgovarajuće akcije u cilju otklanjanja tih propusta. Ova analiza bi se trebala zasnivati na sljedećim osnovnim principima:

1. Pravo na slobodu izražavanja i informisanja u medijima mora biti zagantirano nacionalnim zakonima, i ova prava moraju biti obavezujuća. Visok broj neriješenih sudskih slučajeva koji se odnose na ovo pravo je jedan od pokazatelja problema u implementaciji nacionalnih zakona o medijima, što opet zahtijeva reviziju zakona o medijima ili reviziju primjene u praksi;
2. Državni zvaničnici ne bi smjeli biti zaštićeni od kritiziranja i napada na višem nivou nego što su obični građani, naprimjer, kroz kaznene zakone koji sadrže veće kazne. Novinari ne bi smjeli biti pritvarani ili medijske kuće zatvarane zbog kritičkih komentara koje su uputili;
3. Krivični zakoni protiv poticanja mržnje ili za zaštitu javnoga mira ili nacionalne sigurnosti moraju poštivati pravo na slobodu izražavanja. Ako su kazne nametnute, one moraju poštivati zahtjeve potrebe i proporcionalnosti. Ako učestalost i težina kazni ukazuju na politički motiviranu primjenu tih istih zakona, onda se zakonodavstvo i primjena u praksi u vezi medija mora promijeniti;

³⁶ Ibid., *id.*

³⁷ Indikatori za procjenu medijskih sloboda u državama Vijeća Evrope (Odluka 1636 (2008)).

4. Državne vlasti ne smiju stavljati pred novinare neodgovarajuće zahtjeve prije nego oni počnu raditi;
5. Političke stranke i kandidati moraju imati pošten i podjednak pristup medijima. Njihov pristup medijima bit će ostvarivan tokom održavanja izbornih kampanja;
6. Ne bi smjele biti uskraćene ulazne i radne vize stranim novinarima samo zbog njihovog mogućeg kritičkog izvještavanja;
7. Mediji moraju biti slobodni da sadržaj svojih izvještaja objave na jeziku koji oni izaberu;
8. Mora se poštivati povjerljivost novinarskog izvora informacija;
9. Prava ekskluzivnog izvještavanja, koja se tiču pokrivanja glavnih događanja, a koji su od interesa za javnost, ne smiju se sukobiti sa pravom javnosti na slobodu informisanja;
10. Zakoni o privatnosti i povjerljivosti podataka ne smiju nepotrebno ograničavati pristup informacijama;
11. Novinari trebaju imati odgovarajuće radne ugovore, uz zadovoljavajuću socijalnu zaštitu, kako ne bi dovodili u pitanje svoju nepristrasnost i nezavisnost;
12. Ne smije se zabranjivati novinarima da formiraju svoja udruženja, kao što su, naprimjer, sindikati, radi sklapanja kolektivnih ugovora;
13. Uređivačka politika medijskih kuća mora biti samostalna i ne zavisiti od vlasnika medija, tako što će se, naprimjer, dogovoriti sa vlasnicima medija o kodu provedbe uređivačke nezavisnosti, kako bi osigurali da se vlasnici medija ne mogu uplitati u dnevnu uređivačku politiku ili kompromitirati nepristrasno novinarstvo;
14. Novinari moraju biti zaštićeni od fizičkih prijetnji ili napada zbog njihovog posla. Treba im se omogućiti policijska zaštita, ukoliko to novinari kojima se prijeti, zahtijevaju. Tužiocima i sudstvo moraju adekvatno i na vrijeme raditi i rješavati slučajeve u kojima se prijetilo novinarima ili su bili napadnuti;
15. Regulatorne vlasti za elektronske medije moraju djelovati na efikasan način, kao naprimjer, kod izdavanja dozvola za emitiranje. Od štampanih medija i medija koji se baziraju na internet ne bi se trebalo zahtijevati posjedovanje državne licence, koja je više od obične registracije preduzeća i poreske registracije;
16. Mediji moraju imati pošten i jednak pristup distributivnim kanalima i njihovoj tehničkoj infrastrukturi (radiofrekvencije, transmisioni kablovi, sateliti) ili komercijalnoj (distributeri novina, poštanski ili drugi servisi dostave);
17. Država ne smije ograničiti pristup stranim štampanim medijima ili elektronskim medijima, uključujući i internet;
18. Vlasnička struktura medija i ekonomski utjecaj na medije mora biti transparentan. Zakon mora djelovati protiv medijskih monopola i dominantnih marketinških pozicija unutar medijskih kuća. Kao dodatak, trebale bi biti poduzete konkretne pozitivne akcije, sa ciljem promocije medijskog pluralizma;
19. Ukoliko mediji prime direktne ili indirektno podrške, države moraju ove medije tretirati na pošten i neutralan način;
20. Javni elektronski mediji moraju, u svojim dnevnim obavezama i uređivačkom poslu, biti zaštićeni od političkog uplitanja. Osobe sa jasnim političkim profilacijama ne bi trebale biti na visokim menadžerskim pozicijama;
21. Javni elektronski mediji bi trebali, unutar svojih kuća, uspostaviti kodeks provedbe novinarskog posla i izdavačke nezavisnosti od političkih strana;
22. „Privatne” medije ne bi smjele voditi državne kompanije ili kompanije koje kontrolira država;

23. Članovi vlade ne bi trebali izvršavati profesionalne medijske aktivnosti dok su na svom radnom mjestu, u uredu;
24. Vlada, Parlament i sudovi moraju biti otvoreni za medije na pošten i jednak način;
25. Trebao bi postojati sistem samoreguliranja medija, uključujući i pravo na repliku i ispravku, ili izvinjenje novinara na dobrovoljnoj osnovi. Mediji bi trebali uspostaviti svoja vlastita samoregulatorna tijela, kao što su komisije za žalbe ili ombudsmene, i odluke takvih tijela trebale bi biti implementirane. Ovakve mjere trebale bi biti pravno registrirane na sudu;
26. Novinari bi trebali postaviti njihove vlastite profesionalne kodekse rada, i oni bi se trebali primjenjivati u potpunosti. Novinari bi trebali, svojim gledaocima ili čitaocima, objaviti bilo kakve političke ili finansijske interese, kao i bilo kakvu saradnju sa državnim tijelima, kao što je, naprimjer, vojno novinarstvo;
27. Nacionalni parlamenti bi trebali raditi periodične izvještaje o medijskim slobodama u njihovim državama, bazirane na listi principa navedenoj u gornjem dijelu teksta i međusobno ih diskutirati na evropskom nivou.

*Preporuka Komiteta ministara CM/Rec (2016)4 Vijeća Evrope o zaštiti novinara i sigurnosti novinara i ostalih medijskih aktera*³⁸ usvojena je 13. aprila 2016. godine, i njome se preporučuje državama članicama da preispitaju domaće zakone i praksu, koja se tiče zaštite novinara i njihove sigurnosti, kako bi i zakoni i praksa bili u skladu s Općim principima Evropske konvencije o ljudskim pravima (EKLJP). Ova Preporuka se može smatrati sublimacijom ključnih standarda koje države treba da ispune u zaštiti novinara. Preporuka se dijeli u četiri cjeline, prema oblastima koje uređuju: (1) prevenciju; (2) zaštitu; (3) optužbu i (4) promoviranje informisanja, obrazovanje i podizanje nivoa svijesti o problemu sigurnosti novinara.

Ovaj dokument u potpunosti promovira vrijednosti utvrđene Indikatorima utvrđenim od strane Parlamentarne skupštine Vijeća Evrope, te, prije svega, preporučuje državama članicama da osiguraju nezavisnost i pluralizam medija kroz ustavni i zakonodavni okvir. U skladu s tim, države treba da preispitaju svoje krivične zakone i osiguraju ove principe kroz zakonske i upravne mehanizme.

Što se tiče zaštite novinara, državama članicama se preporučuje da "osiguraju efikasnu zaštitu novinarima i to naročito policijsku zaštitu onda kada za to postoje osnovani razlozi, a naročito kada sam novinar, zbog prijetnji upućenih njemu, to i zahtijeva. Prilikom lišavanja slobode novinara, neophodno je da se poštuju sva njegova prava. Preporučuje se državama da donesu protokole i osiguraju treninge i obuke za predstavnike vlasti odgovorne za zaštitu sigurnosti novinara. Preporuka još jednom podsjeća države članice na značaj novinarskog posla, koji je od neprocjenjive vrijednosti u demokratskom društvu."

Preporučuje se državama članicama "da osiguraju efikasne istrage, koje trebaju biti provedene od strane nezavisnih, nepristrasnih i objektivnih državnih organa. Ako država ne može da privede pravdi osobe koje izvrše napad na novinare, onda ona mora ustanoviti specijalizirano nezavisno tijelo koje će provesti istragu."

³⁸ Recommendation CM/Rec(2016)4[1] of the Committee of Ministers to member States on the protection of journalism and safety of journalists and other media actors;
http://www.vzs.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=2553:preporuka-cmrec-201641-odbora-ministara-dravama-licama-o-zatiti-novinarstva-i-sigurnosti-novinarara-i-ostalih-medijskih-aktera&catid=26:preporuke-vijea-evrope&Itemid=26.

2.1.4. Standardi OSCE-a

OSCE ima sveobuhvatan pristup sigurnosti, koji obuhvata vojno-političke, ekonomske, ekološke i ljudske aspekte.³⁹ U odnosu na oblast medija, OSCE je u toku svog razvoja ovom pitanju posvećivao značajnu pažnju. Tako su u *Završnom aktu iz Helsinkija (1975.)*⁴⁰ učesnici skupa prvi put zajednički prepoznali značaj slobode izražavanja, slobode mišljenja i uloge novinara u njihovom unapređivanju. Države članice su svjesne potrebe za sve većim poznavanjem i razumijevanjem raznih aspekata života u drugim državama članicama, priznajući doprinos tog procesa rastu povjerenja među narodima, u želji da ulažu daljnje napore, usmjerene na napredak u ovoj oblasti. Uporedo sa razvojem međusobnog razumijevanja, države članice su prepoznale značaj širenja informacija iz drugih država članica i boljeg upoznavanja sa takvim informacijama.⁴¹ Naglašavajući, zbog toga, suštinsku i utjecajnu ulogu štampe, radija, televizije, kinematografije i novinskih agencija i novinara koji rade u tim oblastima, postavljaju sebi za cilj da olakšaju slobodnije i opsežnije širenje informacija svih vrsta, ohrabruju saradnju u oblasti informisanja i razmjenu informacija sa drugim državama i poboljšavaju uvjete u kojima novinari jedne države članice obavljaju svoju profesiju u drugoj državi članici.

Pariška povelja za novu Evropu (1990.),⁴² koju su potpisali predstavnici država članica tadašnjeg CSCE-a sadrži opredijeljenost svih država da grade novi nivo saradnje, zasnovane na zajedničkim demokratskim vrijednostima, u kojima slobodan protok informacija predstavlja suštinski element za održavanje i razvoj slobodnih društava i naprednih kultura.

Prilikom usvajanja *Deklaracije na Samitu CSCE-a, održanom u Budimpešti (1994.)*,⁴³ države članice su potvrdile da sloboda izražavanja predstavlja temeljno ljudsko pravo i osnovnu komponentu demokratskog društva. Nezavisni i pluralistički mediji su, u tom pogledu, od suštinskog značaja za slobodno i otvoreno društvo i odgovorne sisteme vladavine. One se obavezuju na zaštitu ovog prava, kao jednog od principa kojim će se rukovoditi, osuđuju sve napade i uznemiravanje novinara i izražavaju nastojanje da pozovu na odgovornost sve one koji su neposredno odgovorni za takve napade i uznemiravanja.

Na *Samitu u Lisabonu 1996. godine*, države članice OSCE-a (ranije CSCE-a), odlučile su da je potrebno ojačati provedbu obaveza u oblasti medija, zbog čega su detaljno razrađeni uvjeti za imenovanje predstavnika OSCE-a za slobodu medija.

Ured predstavnika za slobodu medija uspostavljen je 1997. godine,⁴⁴ s mandatom da prati poštivanje i razvoj medija u svim državama članicama OSCE-a, te zagovara i promovira usklađenost njihovog djelovanja sa principima OSCE-a i obavezama koje se odnose na slobodu izražavanja i slobodne medije. Predstavnik medija ima funkciju ranog upozorenja i pruža brz odgovor u slučaju kršenja prava na slobodu izražavanja i slobode medija u državama članicama

³⁹ OSCE predstavlja najveću regionalnu međunarodnu organizaciju osnovanu u skladu sa Glavom VIII Povelje Ujedinjenih naroda. Specifičnost ove Organizacije je da nema osnivački ugovor u formi pravnog akta koji bi države potpisale i ratificirale, ali funkcionira na osnovu većeg broja značajnih dokumenata, koji su politički, ali ne i pravno obavezujući.

⁴⁰ Helsinški dogovor / Helsinška deklaracija ili Završni akt iz Helsinkija naziv je za diplomatski sporazum, kojeg su 1. augusta 1975. godine, u Helsinkiju u Finskoj, potpisali najviši predstavnici svih evropskih država (osim Albanije, koja ga je ratificirala tek u septembru 1991. godine), te uz njih i predstavnici Sjedinjenih Američkih Država i Kanade, a na kraju Prve konferencije za sigurnost i saradnju u Evropi (CSCE), iz koje je kasnije proizišla Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi.

⁴¹ Odjeljak IV, Poglavlje II, Informisanje.

⁴² Pariška povelja za novu Evropu (Charter of Paris for a New Europe) usvojena 1990. godine.

⁴³ Tokom Četvrtog samita šefova država i vlada CSCE-a (Konferencije za sigurnost i saradnju u Evropi), koji je održan 5. i 6. decembra 1994. godine u Budimpešti, donesena je odluka da, počevši od 1. januara 1995. godine, CSCE bude preimenovan u Organization for Security and Co-operation in Europe (Organizaciju za sigurnost i saradnju u Evropi) OSCE.

⁴⁴ Uspostavljen Permanent Council Decision No. 193.

OSCE-a. OSCE je usvojio niz dokumenata koji se odnose na oblast medija, a između ostalog na Preporuke iz Vilnusa o sigurnosti novinara (2011.).⁴⁵ Ove Preporuke iz Vilnusa za cilj imaju omogućavanje sigurnosti za novinare, te ukazuju organima izvršne i zakonodavne vlasti u državama članicama, kao i novinarima, na ključne mjere koje trebaju biti poduzete kako bi bio ostvaren cilj. U Preporukama je iskazana i potreba provedbe brzih i efikasnih istraga u slučajevima nasilja prema novinarima, unapređenja nacionalnog regulatornog okvira u cilju osiguranja medijskih sloboda, slobodnog pristupa informacijama od javnog značaja i zaštite izvora informacija, kao i potrebe za uspostavljanjem dobrih praksi usmjerenih na omogućavanje sigurnosti novinara.⁴⁶ Ujedno, preporučuje se i jačanje kapaciteta pripadnika policije, između ostalog, i kroz obuke u kojima bi učestvovali novinari.

Na sastanku *Ministarskog vijeća u Maastrichtu 2003. godine*, države članice su ukazale na važnost centralne uloge slobodnih i pluralističkih medija za jačanje dobrog upravljanja, unapređenja transparentnosti i borbe protiv korupcije. *Komemorativnom deklaracijom, donesenom u Astani 2010. godine*,⁴⁷ u cijelosti su reafirmirane postojeće obaveze i principi OSCE-a, pri čemu je posebno naglašeno da obaveze iz oblasti ljudske dimenzije nisu isključivo unutarnja stvar pojedine države već su predmet opravdanog interesa svih država učesnica, jer direktno utječu na evropsku sigurnost i stabilnost. Važnom je ocijenjena uloga koju imaju civilno društvo i slobodni mediji u osiguranju punog poštivanja ljudskih prava, temeljnih sloboda, demokratije, uključujući i slobodne i pravične izbore i vladavinu prava.

Predstavnik za slobodu medija OSCE-a je, 2012. godine, usvojio Priručnik o sigurnosti novinara, čime se nastoje osigurati praktični instrumenti za države članice u cilju lakše i efikasnije primjene međunarodnih standarda koji se odnose na slobodu medija, uključujući i pitanja zaštite novinara.

2.1.5. Standardi Evropske unije

*Povelja o osnovnim pravima u Evropskoj uniji*⁴⁸ garantira, u članu 11., pravo na slobodu izražavanja i informisanja. U okviru ovog člana posebno se ističe poštivanje slobode medija i medijskog pluralizma.

2.1.6. Praksa Evropskog suda za ljudska prava

Evropski sud je prvi put razmatrao pitanje prava na slobodu izražavanja u predmetu *De Becker protiv Belgije*, koji je presuđen 1962. godine. U pedeset godina nakon toga, Sud je u regiji presudio u 1000 predmeta na osnovu člana 10. Evropske konvencije, najčešće u kombinaciji sa drugim članovima Konvencije. Ova impresivna sudska praksa odražava dinamiku Suda i razvoj njegovog razumijevanja opsega i prirode slobode izražavanja. Kroz sudsku praksu Suda, Konvencija je postala živi instrument, koji se tumači u svjetlu današnjih uvjeta i poimanja stvari.⁴⁹ Sud se, također, više puta osvrnuo na važnu ulogu koju mediji imaju u smislu provedbe slobode izražavanja u praksi:

⁴⁵ Vilnius Recommendations on Safety of Journalists, 8 June 2011, usvojene na Konferenciji o sigurnosti novinara, održanoj u Vilnusu 7. i 8. juna 2011. godine.

⁴⁶ Factsheet of the OSCE Representative on Freedom of the Media, <http://www.osce.org/fom/186381>.

⁴⁷ *Astana Commemorative Declaration – Towards a Security Community*.

⁴⁸ Charter on Fundamental Rights of the European Union, 2012/C 326/02, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT&from=EN>.

⁴⁹ Sloboda izražavanja: Vodič za tumačenje člana 10. Evropske konvencije o ljudskim pravima i njegovog konteksta, Centar za pravo i demokratiju (2013.).

“Štampa ima bitnu ulogu u demokratskom društvu. Iako ne smije prekoračiti određene granice, naročito kada su u pitanju ugled i prava drugih, njezina dužnost je da saopćava informacije i ideje o svim pitanjima od javnog interesa, u skladu sa svojim obavezama i odgovornostima. Ne samo da ona ima zadatak da prenosi takve informacije i ideje, već i javnost ima pravo da iste prima. U suprotnom, štampa ne bi bila u stanju obavljati svoju bitnu ulogu “čuvara javnog interesa.”⁵⁰

U svojim presudama, Evropski sud naglašava da se članom 10. štiti ne samo sadržaj informacija, već i sredstvo kojim se one saopćavaju. Iako se u članu 10. ne spominje izričito sloboda štampe, Sud je donio veliki broj presuda u kojima je razvio korpus principa i pravila, koja štampi daju poseban status u pogledu uživanja prava iz člana 10. Štampa uživa širok opseg zaštite iz člana 10., dok Evropski sud za ljudska prava ukazuje na to da: *“Nije dovoljno imati slobodu da se primaju i daju informacije, već je bitan i pristup tehničkim sredstvima.”⁵¹ Ovo znači da se član 10. ne primjenjuje samo na sadržaj informacija, već i na sredstvo kojim se one prenose ili primaju, te bilo kakvo ograničenje nametnuto na sredstva predstavlja uplitanje u pravo da se primaju i daju informacije.”⁵²* Ta se zaštita prostire i na istraživanja i pitanja novinara tokom pripreme priloga koje će objaviti, kao i na zaštitu novinarskih izvora.

Član 10. Evropske konvencije sa sobom nosi i određene dužnosti i obaveze, zbog čega može podlijetati određenim formalnostima, uvjetima, ograničenjima ili kaznama, propisanim zakonom i neophodnim u demokratskom društvu, ali isključivo u interesu nacionalne sigurnosti, teritorijalnog integriteta ili javne sigurnosti, u svrhu sprečavanja nereda ili kriminala, za zaštitu zdravlja ili morala, za zaštitu ugleda ili prava drugih, sprečavanje objelodanjivanja informacija primljenih u povjerenju, ili u cilju održavanja autoriteta ili nepristrasnosti pravosuđa. Važno je istaknuti obavezu da ograničenja moraju biti "propisana zakonom", moraju biti "neophodna" i moraju biti u svrhu ostvarenja jednog od spomenutih "legitimnih ciljeva."⁵³

Što se tiče potrebe da postoji zakonski osnov, moguće se osvrnuti na presudu Evropskog suda *Vgt VereinGegen Tierfabriken protiv Švicarske*, od 28. juna 2001. godine,⁵⁴ gdje se Sud poziva na svoju sudsku praksu, prema kojoj izraz "u skladu sa zakonom" traži ne samo da osporene mjere imaju neki osnov u domaćem zakonu, već se poziva i na kvalitet datog zakona, i traži da on bude dostupan osobi na koju se odnosi i da bude predvidiv u smislu posljedica koje može izazvati. Obaveza po članu 10., stav 2, da uplitanje u uživanje slobode izražavanja mora biti "propisano zakonom" slična je onoj obavezi iz člana 5., stav 1 Evropske konvencije prema kojoj svako lišavanje slobode mora biti "zakonito".⁵⁵

Kako je to predviđeno u članu 10. Evropske konvencije, sloboda izražavanja podliježe izuzecima, koji, s druge strane, moraju biti strogo postavljeni, a potreba za bilo kakvim ograničenjima mora biti uvjerljivo ustanovljena.⁵⁶ Neophodnost u smislu člana 10. stav 2 Evropske konvencije, implicira postojanje "hitne društvene potrebe". Države ugovornice imaju određeni

⁵⁰ Ibid., više: Thoma protiv Luksemburga, 2001., tačka 5.

⁵¹ Predmet: Autronic AG.

⁵² Džumhur, J., (2015.) Colliding Effects of Freedom of Access to Information and Personal Data Protection. Social Perspective Magazine, 2 (1). ISSN 2303-5706.

⁵³ Ibid.

⁵⁴ Predstavka broj: 24699/94, stav 52.

⁵⁵ Presuda Öztürk protiv Turske od 28. septembra 1999. godine, Izvještaji 1999-VI, stavovi od 51. do 57.

⁵⁶ Presuda Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 7. decembar 1976. godine, Serija A, broj 24, str. 23., stav 49; Presuda: Lingens protiv Austrije, 8. juli 1986. godine, Serija A, broj 103, str. 26., stav 41; i Jersild protiv Danske, 23. septembar 1994. godine, Serija A, broj 298, str. 23., stav 31, preuzeto iz Džumhur, J., (2015.) Colliding Effects of Freedom of Access to Information and Personal Data Protection. Social Perspective Magazine, 2 (1). ISSN 2303-5706.

stepen slobodne procjene pri odlučivanju da li takva potreba postoji, ali to ide zajedno s evropskim nadzorom, koji uključuje i zakon i odluku kojom se on primjenjuje, čak i kad takvu odluku donosi nezavisan sud.⁵⁷

Iako član 10. Konvencije pruža snažnu zaštitu štampi, pravo na slobodu izražavanja nije apsolutno, a obaveze i odgovornosti koje povlači za sobom važe i za štampu. Sud je to izrazio na sljedeći način: „Zbog „obaveza i odgovornosti“ svojstvenih ostvarivanju slobode izražavanja, zaštita koju član 10. pruža novinarima u pogledu izvještavanja o pitanjima od općeg interesa uvjetovana je time da oni postupaju u dobroj vjeri, kako bi saopćavali tačne i pouzdane informacije u skladu sa novinarskom etikom.”⁵⁸

Osim toga, mada masovni mediji ne smiju prekoračiti granice koje nameće interes ispravne provedbe pravde, njihov je posao da daju informacije i ideje koje se odnose na pitanja koja dolaze pred sud, isto kao i na druge oblasti od interesa za javnost. Ne samo da mediji imaju zadatak da pružaju takve informacije i ideje, nego i javnost ima pravo da ih prima. Ovo stajalište je izneseno u predmetu *Sunday Times protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (broj 1), od 26. aprila 1979. godine, Serija A, broj 30.⁵⁹

Informacije koje mediji objelodane, a koje potpadaju pod opseg člana 10. Konvencije, mogu utjecati na privatni život neke osobe iz člana 8. Konvencije. Zbog toga nacionalne vlasti moraju da odmijere niz faktora prilikom odlučivanja o potencijalno sukobljenim ili suprotstavljenim pravima i interesima u pogledu spornog objelodanjivanja informacija od strane medija. Relevantni faktori prilikom odmjeravanja suprotstavljenih prava obuhvataju:

- Da li informacija doprinosi raspravi od javnog interesa;
- Da li je osoba o kojoj je riječ javna ili privatna ličnost;
- Ranije ponašanje osobe o kojoj je riječ;
- Sadržaj, oblik i posljedice objavljivanja; i
- Okolnosti u kojima su fotografije snimljene.

Prvi aspekt koji treba razmotriti odnosi se na to da li fotografija ili članak doprinosi raspravi od javnog interesa. Ono što zanima javnost ne predstavlja uvijek raspravu koja je od javnog interesa. Da li nešto predstavlja temu od javnog interesa zavisi od okolnosti predmeta. Teme koje se odnose na politička pitanja obično jesu od općeg javnog interesa, te je tada dozvoljen veoma mali broj ograničenja.

Nivo zaštite zavisi od toga da li je pojedinac javna ili privatna ličnost. Sud smatra da se javne ličnosti i političari neizbježno i svjesno izlažu javnom nadzoru, te da moraju iskazivati veći stepen tolerancije. Međutim, čak i javne ličnosti mogu legitimno da očekuju određeni stepen privatnosti. Sud u pogledu javnih ličnosti povlači razliku između izvještavanja o aspektima njihovog privatnog života i izvještavanja o njima u javnom svojstvu. Ipak, u određenim, posebnim okolnostima, pravo javnosti da bude obaviještena može da obuhvata i aspekte privatnog života javnih ličnosti, naročito kada je riječ o političarima.

⁵⁷ Presuda: Lingens, str. 25., stav 39.

⁵⁸ Priručnik o sudskoj praksi Evropskog suda za ljudska prava „Sloboda izražavanja i pravo na privatnost prema Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima“, The AIRE Centre, str. 19.

⁵⁹ Džumhur, J., (2015.) Colliding Effects of Freedom of Access to Information and Personal Data Protection. Social Perspective Magazine, 2 (1). ISSN 2303-5706.

Način na koji je fotografija ili prilog objavljen, i način na koji je osoba predstavljena na fotografiji ili u prilogu, predstavlja još jedan relevantan faktor. Sud će, također, razmotriti mjeru u kojoj su prilog i fotografija distribuirani, pri čemu će razmatrati da li je list nacionalnog ili lokalnog karaktera i da li ima veliki ili ograničeni tiraž. Sud je, pored toga, zauzeo stav da su bitni i kontekst i okolnosti u kojima su fotografije snimljene.⁶⁰

Vjerovatno će biti naročito teško opravdati neke vrste ograničenja ili sankcija u pogledu ostvarivanja slobode izražavanja zbog težine efekta koje mogu imati na uživanje tog prava. Oni obuhvataju: krivične sankcije i prethodnu zabranu objavljivanja. Krivične sankcije za objavljivanje nisu zabranjene Konvencijom, ali njih treba izricati samo u „veoma izuzetnim okolnostima.”⁶¹ Sud ističe da:

„...prijebgavanje krivičnom gonjenju novinara za navodne uvrede koje pokreću pitanja od javnog značaja... treba smatrati srazmjernim samo u veoma izuzetnim okolnostima koje podrazumijevaju najozbiljniji napad na prava pojedinca... Zauzimanje drugačijeg stava bi odvratilo novinare od toga da daju doprinos javnoj raspravi o pitanjima koja utječu na život zajednice, i, općenito, osujetilo štampu u vršenju njene važne uloge „javnog psa čuvara.“⁶²

Prethodna zabrana objavljivanja nije apsolutno zabranjena članom 10., ali je Sud istaknuo da su:

„Opasnosti koje prethodna zabrana sa sobom nosi takve da iziskuju najpažljivije razmatranje od strane Suda. To se naročito odnosi na štampu, jer vijesti predstavljaju robu s kratkim rokom trajanja i odlaganjem njihovog objavljivanja, čak i na kratko vrijeme, one mogu biti lišene svih vrijednosti i ne izazvati nikakvo zanimanje. Ova se opasnost odnosi i na cenzuru publikacija koje se bave nekim aktuelnim pitanjem, osim periodike.”⁶³

Relevantni slučajevi procesuirani pred Evropskim sudom, koji se odnose na odredbu člana 10. Konvencije, detaljnije su prikazani u Aneksu I. ovog Izvještaja.

⁶⁰ Mora se razmotriti da li je osoba koja je fotografirana bila saglasna sa fotografiranjem i kasnijim objavljivanjem fotografija, ili je to učinjeno bez njenog znanja ili nedozvoljenim sredstvima. Treba uzeti u obzir ozbiljnost zadiranja i posljedice objavljivanja po osobu o kojoj je riječ. Predmet *Reklos i Davourlis* protiv Grčke, stav 40, a više o tome u: Evropski sud za ljudska prava, Praktični vodič kroz uvjete dopuštenosti, Vijeće Evrope, decembar 2011. godine.

⁶¹ Priručnik o sudskoj praksi Evropskog suda za ljudska prava: „Sloboda izražavanja i pravo na privatnost prema Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima“, The AIRE Centre, str. 22.

⁶² Vidjeti *Cumpăna i Mazăre* protiv Rumunije, broj: 33348/96, 17. decembar 2004. godine, str. 111. – 124.; *Sokolowski* protiv Poljske, broj: 75955/01, stav 51, 29. mart 2005. godine.

⁶³ *Alinak v. Turkey*, predstava broj 40287/98, presuda od 29. marta 2005. godine, str. 37.

2.2. Pravni okvir Bosne i Hercegovine

Ustavno i pravno uređenje BiH zasnovano je na podijeljenoj nadležnosti između različitih nivoa vlasti. Kompleksno uređenje Bosne i Hercegovine nametnulo nam je obavezu da ovim Izveštajem obuhvatimo prezentaciju najvažnijih propisa u ovoj oblasti državnog i entitetskog nivoa. S druge strane, nema dileme o tome da zakonodavstvo u Bosni i Hercegovini garantira najviši nivo ljudskih prava i sloboda, među kojima je i pravo na slobodu izražavanja.

2.2.1. Ustavno uređenje

*Ustav Bosne i Hercegovine*⁶⁴ garantira najveći nivo uživanja ljudskih prava i sloboda,⁶⁵ te da se „Prava i slobode predviđeni u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i u njenim protokolima direktno primjenjuju u Bosni i Hercegovini. Ovi akti imaju prioritet nad svim ostalim zakonima,“⁶⁶ a katalog prava definiranih u članu 2. stav 3, između ostalog, definiše slobodu misli, savjesti i vjere (tačka g) i slobodu izražavanja (tačka h).

*Ustav Republike Srpske*⁶⁷ garantira slobodu misli i opredjeljenja, savjesti i uvjerenja, kao i javnog izražavanja mišljenja,⁶⁸ zatim slobodu štampe i drugih sredstava javnog obavještanja, te navodi da je slobodno osnivanje novinskih i izdavačkih preduzeća, izdavanje novina i javno obavještanje drugim sredstvima u skladu sa zakonom, dok je cenzura štampe i drugih vidova javnog obavještanja zabranjena. Sredstva javnog obavještanja dužna su da pravovremeno, istinito i objektivno obavještaju javnost. Garantira se pravo na ispravku neistinitog obavještanja kojim se povređuje nečije pravo ili na zakonu zasnovani interes, kao i pravo na naknadu štete nastale po tom osnovu.⁶⁹

*Ustav Federacije Bosne i Hercegovine*⁷⁰ garantira primjenu najvišeg nivoa međunarodno priznatih prava i sloboda utvrđenih u dokumentima navedenim u Aneksu ovog Ustava,⁷¹ uključujući osnovne slobode: slobodu govora i štampe; slobodu mišljenja, savjesti i uvjerenja; slobodu religije, uključujući privatno i javno vjeroispovijedanje, slobodu okupljanja, slobodu udruživanja, uključujući slobodu osnivanja i pripadanja sindikatima i slobodu neudruživanja, slobodu na rad (tačka l).

2.2.2. Zakonodavno uređenje

Niz zakona donesenih na nivou Bosne i Hercegovine, te njenih entiteta i Brčko distrikta BiH uređuje pitanja koja se direktno ili indirektno odnose na položaj novinara. Prije svega, to uključuje zakone kojima se propisuju uvjeti i način uspostave i djelovanja medija, nadzor nad njihovim radom, zakone kojima se uređuje građanska odgovornost novinara, radnopravni status novinara, i dr. Ono što zakonodavstvo u Bosni i Hercegovini ne regulira izričito posebnim zakonom jeste pravo pristupa internetu, ali se prava zagarantirana u navedenim pravnim aktima Bosne i Hercegovine

⁶⁴ Aneks 4 Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini.

⁶⁵ Član 2. Ustava Bosne i Hercegovine.

⁶⁶ Ibid., stav 2.

⁶⁷ "Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 21/92 – prečišćeni tekst, 28/94, 8/96, 13/96, 15/96, 16/96, 21/96, 21/02, 26/02, 30/02, 31/02, 69/02, 31/03, 98/03, 115/05, 117/05.

⁶⁸ Član 25.

⁶⁹ Ibid., član 26.

⁷⁰ "Službeni glasnik Federacije Bosne i Hercegovine", broj: 1/94, 13/97, 16/02, 22/02, 52/02, 63/03, 9/04, 20/04, 33/04, 71/05, 72/05, 88/08.

⁷¹ Glava 2. član 1.

odnose i na internet. Glavni problem u Bosni i Hercegovini nije u nedostatku zakonske regulative, već u njenoj neadekvatnoj implementaciji. Statistički podaci pokazuju da je stanje u medijima, generalno, na lošijem nivou danas nego ranijih godina.⁷²

Kada je u pitanju zakonodavni/pravni okvir, ombudsmeni su mišljenja da je oblast elektronskih medija u odnosu na ostale medije bolje uređena, posebno nakon donošenja podzakonskih akata, koji su stupili na snagu početkom 2012. godine.

Za razumijevanje postojećih institucionalnih rješenja potrebno je napomenuti da u Bosni i Hercegovini funkcioniraju Regulatorna agencija za komunikacije Bosne i Hercegovine i Vijeće za štampu, kao samoregulacijsko tijelo za štampane i online medije.

2.2.2.1. Zakonodavstvo o komunikacijama i informisanju

Oblast komunikacija u Bosni i Hercegovini i uspostava i rad Regulatorne agencije za komunikacije Bosne i Hercegovine uređena je **Zakonom o komunikacijama Bosne i Hercegovine**⁷³ koji predviđa uspostavu i funkcioniranje zajedničkih i međunarodnih komunikacijskih sredstava. U skladu sa navedenim Zakonom, komunikacije uključuju telekomunikacije, radio, emitiranje (uključujući kablovsku televiziju) i usluge i sredstva koja su s tim u vezi.⁷⁴ U svrhu provedbe ustavnih odredaba u oblasti komunikacija, Vijeće ministara je mjerodavno za kreiranje politike djelovanja,⁷⁵ a Agencija je mjerodavna za reguliranje oblasti komunikacija.^{76/77}

Vijeće ministara i Agencija, u skladu sa pojedinačnim nadležnostima, definiranim ovim Zakonom, poduzimaju sve razumne mjere za ostvarenje sljedećih ciljeva:

- a) promoviranje pravične konkurencije u svrhu ostvarivanja maksimalne dobiti za korisnike u smislu izbora, cijene i kvaliteta;
- b) da ne postoji ugrožavanje ili ograničenje konkurencije u sektoru komunikacija, u skladu sa sektorskim politikama Vijeća ministara;
- c) poticanje efikasnog investiranja u infrastrukturu i promoviranje inovacija;
- d) zaštita autorskih prava i drugih prava na intelektualnu svojinu, kao i ličnih podataka i privatnosti;
- e) omogućavanje efikasnog korištenja i efikasnog upravljanja resursima radiofrekvencija i brojeva, u skladu sa propisima iz oblasti radiokomunikacija i drugim preporukama Međunarodne unije za telekomunikacije, i drugim međunarodnim sporazumima čiji je potpisnik Bosna i Hercegovina.

⁷² Indikatori nivoa medijskih sloboda i sigurnosti novinara (decembar 2016. godine); <http://safejournalists.net/wp-content/uploads/2016/12/Full-BiH-BiH-Digital.pdf>.

⁷³ "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", broj: 31/03, 75/06, 32/10.

⁷⁴ Član 1. Zakona o komunikacijama Bosne i Hercegovine.

⁷⁵ Vijeće ministara nadležno je za: a) izradu i usvajanje politike djelovanja u skladu sa postojećim zakonima i b) određivanje zastupanja Bosne i Hercegovine na međunarodnim forumima u oblasti komunikacija.

⁷⁶ Ibid., član 3.

⁷⁷ Agencija je odgovorna za: a) reguliranje emitterskih i javnih telekomunikacijskih mreža i usluga, uključujući izdavanje dozvola, utvrđivanje cijena, međupovezivanje i definiranje osnovnih uvjeta za osiguravanje zajedničkih i međunarodnih komunikacijskih sredstava i b) planiranje, koordiniranje, namjenu i dodjelu radiofrekvencijskog spektra.

U Republici Srpskoj donesen je **Zakon o javnom informisanju Republike Srpske**⁷⁸ koji utvrđuje da je javno informisanje slobodno i da sve pravne i fizičke osobe imaju pravo da se bave javnim informisanjem,⁷⁹ da javna glasila ne podliježu cenzuri i dužna su da istinito, objektivno i pravovremeno obavještavaju javnost.⁸⁰

2.2.2.2. Zakonodavstvo o javnim emiterima

Pitanje javnih emitera u Bosni i Hercegovini uređeno je Zakonom o Javnom radio – televizijskom sistemu Bosne i Hercegovine,⁸¹ Zakonom o Radio-televiziji Republike Srpske,⁸² Zakonom o Javnom servisu Radio-televizije Federacije Bosne i Hercegovine.⁸³

Zakonom o Javnom radio – televizijskom sistemu Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Zakon o JRTS Bosne i Hercegovine) uređuju se Javni radio-televizijski sistem u Bosni i Hercegovini i odnosi tri javna RTV servisa i zajedničkog pravnog subjekta unutar tog sistema, kao i njegova djelatnost i organizacija.⁸⁴ Sistem javnog emitiranja u Bosni i Hercegovini čine: Radio-televizija Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: BHRT) kao Javni RTV servis Bosne i Hercegovine; Radio-televizija Federacije Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: RTFBiH) kao Javni RTV servis Federacije Bosne i Hercegovine; Radio-televizija Republike Srpske (u daljnjem tekstu: RTRS) kao Javni RTV servis Republike Srpske; Korporacija javnih RTV servisa BiH (u daljnjem tekstu: Korporacija).

Zakoni o BHRT, RTRS i RTFBiH trebaju biti usklađeni s odredbama Zakona o JRTS.⁸⁵ U skladu sa Zakonom o JRTS, javni RTV servisi samostalni su u obavljanju djelatnosti, imaju uređivačku nezavisnost i institucionalnu autonomiju, naročito u oblastima kao što su: a) utvrđivanje programske sheme; b) koncepcija i produkcija programa; c) uređivanje i prezentiranje vijesti i informativnog programa; d) upravljanje i raspolaganje imovinom; e) zapošljavanje, prava i obaveze zaposlenih; f) uređivanje djelatnosti i unutarnje organizacije; g) priprema i izvršenje budžeta; h) pregovori, pripreme i potpisivanje pravnih akata u vezi s funkcioniranjem servisa; i) predstavljanje javnih RTV servisa u pravnim postupcima; j) kupovina, iznajmljivanje, prodaja i korištenje robe i usluga.⁸⁶ S aspekta transparentnosti djelovanja sistema javnog emitiranja, važno je ukazati na odredbu člana 26., koji definira Programske principe.

Zakon o Radio-televiziji Republike Srpske⁸⁷ uređuje uspostavu i funkcioniranje Javnog radio-televizijskog servisa Republike Srpske i, isključivo u članu 19., referira se na položaj zaposlenika: *“Na pravni položaj zaposlenih u RTRS, uvjete zaključenja ugovora o radu, plaće i druga primanja primjenjuju se opći propisi o radu i Statut. “*

Zakon o Javnom servisu Radio-televizije Federacije Bosne i Hercegovine⁸⁸ uređuje Javni radio-televizijski servis Federacije Bosne i Hercegovine, a posebno pitanja registracije, firme i sjedišta, prava i odgovornosti, djelatnost, zastupljenost u skladu s Ustavom, programski servisi,

⁷⁸ Zakon o javnom informisanju Republike Srpske, "Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 10/97.

⁷⁹ Član 1. Zakona o javnom informisanju Republike Srpske.

⁸⁰ Ibid., član 5.

⁸¹ "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", broj: 78/05.

⁸² "Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 49/06, 42/10, 89/13.

⁸³ "Službeni glasnik Federacije Bosne i Hercegovine", broj: 48/08.

⁸⁴ Član 1. Zakona o Javnom radio – televizijskom sistemu Bosne i Hercegovine.

⁸⁵ Ibid., član 3.

⁸⁶ Ibid., član 4.

⁸⁷ "Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 49/06, 42/10, 89/13.

⁸⁸ "Službeni glasnik Federacije Bosne i Hercegovine", broj: 48/08.

Statut RTVFBiH, produkcijski kapaciteti, arhiv, prava zaposlenih u odnosu na položaj zaposlenih i minimum radnih obaveza, imovina, osnovna pitanja finansiranja, organi RTVFBiH, programski principi i programske zabrane i zastupljenost programa, marketinška oglašavanja i sponzoriranje, oglašavanje u izbornoj kampanji, zaštita intelektualnog vlasništva, taksa za posjedovanje prijemnika, način naplate i visina raspodjele RTV takse sa kontrolom, naplate i krivične odredbe.⁸⁹ U članu 15. Zakona definiran je položaj zaposlenika na način da se: *“Na pravni položaj zaposlenih u RTVFBiH, uvjete za zaključenje ugovora o radu, plaće i druga pitanja primjenjuju važeći propisi o radu i Statut.”*

2.2.2.3. Institucionalni mehanizmi

Vijeće za štampu u BiH je, kako je predviđeno članom 3. Statuta, "nevladina, nepolitička i neprofitna organizacija koja, po principu slobodnog i dobrovoljnog pristupanja članstvu Udruženja, okuplja svoje članove radi ostvarivanja ciljeva i djelatnosti utvrđenih Statutom." Vijeće posreduje kao medijator između nezadovoljnih čitalaca i štampanih i online medija, nadgleda primjenu Kodeksa za štampu i online medije BiH, unapređuje profesionalne standarde u štampi i online medijima, štiti javnost od neprofesionalnog i manipulatorskog novinarskog izvještavanja, a, sa druge strane, štiti medije od političkih, ekonomskih i svih drugih pritisaka koji ugrožavaju slobodu informisanja i slobodu medija. Vijeće čine Udruženje "BH novinari", Društvo novinara BiH, Udruga hrvatskih novinara u BiH i Udruženje novinara RS.

Kodeks za štampu i online medije⁹⁰ je akt usvojen od svih udruženja novinara u Bosni i Hercegovini i predstavlja način samoreguliranja novinarskog djelovanja. Prema Kodeksu: *„Novinari štampe i online medija u Bosni i Hercegovini (u daljnjem tekstu „novinari“) imaju obavezu da prema javnosti održavaju visoke etičke standarde u bilo kojem trenutku i pod bilo kakvim okolnostima. Dužnost novinara i izdavača štampe i online medija je poštivanje potrebe građana za korisnim, pravovremenim i relevantnim informacijama, kao i odbrana principa slobode informisanja i pravo na pravedan komentar i kritičko novinarstvo. Novinari će se pridržavati općeprihvaćenih društvenih standarda pristojnosti i poštivanja etničke, kulturne i religijske raznolikosti Bosne i Hercegovine, te standarda ljudskih prava definiranih u međunarodnim i bosanskohercegovačkim aktima o ljudskim pravima.”*⁹¹

Regulatorna agencija za komunikacije BiH (RAK) nadležna je za reguliranje emitterskih i javnih telekomunikacijskih mreža i usluga, uključujući izdavanje dozvola, utvrđivanje cijena, međupovezivanje i definiranje osnovnih uvjeta za osiguravanje zajedničkih i međunarodnih komunikacijskih sredstava, kao i za planiranje, koordiniranje, namjenu i dodjelu radiofrekvencijskog spektra. Osim toga, RAK je, sa Vijećem ministara BiH, nadležan za zaštitu autorskih i drugih prava na intelektualnu svojinu, kao i ličnih podataka i privatnosti.⁹²

Kodeks o emitiranju RTV programa usvojen je na sjednici Vijeća Regulatorne agencije za komunikacije, održanoj 31. januara 2008. godine, kojim se garantira da će svi dijelovi programskih usluga poštivati dostojanstvo čovjeka i temeljna prava drugih, te da su radio i televizijske stanice slobodne u kreiranju i uređivanju svojih programa, uz poštivanje profesionalnih

⁸⁹ Član 1.

⁹⁰ Usvojen od svih udruženja novinara u Bosni i Hercegovini, na sjednici održanoj 29. 04. 1999. godine, februara 2005. godine, augusta 2006. godine, decembra 2006. godine, juna 2011. godine.

⁹¹ Opće odredbe.

⁹² ⁹² Ombudsmeni za ljudska prava BiH, uz podršku „Save the Children“, Preporuke za unapređenje zaštite prava djece na privatnost, kada su prava narušena od strane medija u BiH (2012.).

i općeprihvaćenih vrijednosnih, etičkih i estetskih standarda, kao i da su odgovorne za sadržaj svih materijala koje emitiraju, bez obzira na njihov izvor, kao i za profesionalne aktivnosti koje poduzimaju osobe zaposlene u njima.⁹³

2.2.2.4. Kleveta

Dekriminalizacija klevete u zakonodavstvu u Bosni i Hercegovini izvršena je pod velikim pritiskom međunarodnih organizacija i novinarskih udruženja. Naime, donošenjem prvih poslijeratnih krivičnih zakona, kleveta je dekriminalizirana (ipak, ostala je uvreda kao posebno krivično djelo). Dakle, novinari, zbog klevete ne mogu biti krivično gonjeni, a protiv njih je, u ovakvim slučajevima, moguće voditi parnični postupak propisan posebnim zakonima o zaštiti od klevete, donesenim na nivou entiteta.

Zakonom o zaštiti od klevete Republike Srpske⁹⁴ uređuju se prihvatljiva ograničenja slobode izražavanja u pogledu građanske odgovornosti za štetu nanесenu ugledu fizičke ili pravne osobe iznošenjem ili prenošenjem nečег neistinitog i potvrđuje da:

- a) Pravo na slobodu izražavanja, koje je garantirano Ustavom Republike Srpske i Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, predstavlja jedan od osnova demokratskog društva, posebno kada se radi o pitanjima od političkog i javnog interesa;
- b) Pravo na slobodu izražavanja štiti sadržaj izražavanja, kao i način na koji je iznesen, i ne primjenjuje se samo za izražavanja koja se smatraju korisnim ili neuvredljivim nego, također, i za ona koja mogu da uvrijede, šokiraju ili uznemiruju;
- c) Sredstva informisanja imaju vrlo značajnu ulogu u demokratskom procesu, kao javni posmatrači i snabdjevači javnosti informacijama.⁹⁵

Na sličan način pitanje građanske odgovornosti za štetu nanесenu ugledu fizičke ili pravne osobe iznošenjem ili pronošenjem izražavanja neistinitih činjenica identificiranjem te pravne ili fizičke osobe trećoj osobi je uređeno **Zakonom o zaštiti od klevete Federacije Bosne i Hercegovine**.⁹⁶ Uređivanjem građanske odgovornosti želi se postići da:

- a) pravo na slobodu izražavanja, zagarantirano Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine i Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda predstavlja jedan od bitnih osnova demokratskog društva, posebno kada se radi o pitanjima od političkog i javnog interesa;
- b) pravo na slobodu izražavanja štiti sadržaj izražavanja, kao i način na koji je iznesen i ne primjenjuje se samo na izražavanja koja se smatraju pohvalnim ili neuvredljivim, nego i na izražavanja koja mogu uvrijediti, izazvati ogorčenje ili uznemiriti;
- c) sredstva javnog informisanja imaju značajnu ulogu u demokratskom procesu, kao javni promatrači i prenosioci informacija javnosti.

⁹³ Član 3.

⁹⁴ Zakon o zaštiti od klevete Republike Srpske, "Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 37/01.

⁹⁵ Član 1.

⁹⁶ Zakon o zaštiti od klevete Federacije Bosne i Hercegovine, "Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", broj: 19/03 i 73/05.

Brčko distrikt BiH je donio svoj **Zakon o zaštiti od klevete Brčko distrikta Bosne i Hercegovine**⁹⁷ koji identično uređuje građansku odgovornost za štetu nanесenu ugledu fizičke ili pravne osobe iznošenjem ili pronošenjem trećoj osobi izražavanja nečег neistinitog i identificiranjem te pravne ili fizičke osobe trećoj osobi, kako je to uređeno entitetskim zakonima.

III. SITUACIJSKA ANALIZA

Prema Izvješčaju organizacije “Reporteri bez granica“ o slobodi medija, Bosna i Hercegovina se, u 2017. godini, nalazila na 65. mjestu, od ukupno 180 država obuhvaćenih navedenim izvješćajem, dok je Hrvatska na 74., Srbija na 66., a Crna Gora na 106. mjestu. Prema Indeksu slobode medija, a na osnovu kojeg je sačinjen navedeni Izvješčaj, Bosna i Hercegovina je okarakterizirana na sljedeći način:

„Ova država ima najliberalnije zakone o slobodi medija u svijetu, ali njihova implementacija i realizacija je zakočena zasićenim pravosudnim sistemom. Kleveta je dekriminalizirana 2003. godine, ali tužbe su još uvijek moguće. Novinari su često meta prijetnji i političkog pritiska. Situacija je pogoršana činjenicom da provladini mediji i dalje uživaju direktne i indirektne državne subvencije.“⁹⁸

Ljestvica slobode medija u 180 država, koja se objavljuje od 2002. godine, temelji se na seriji indikatora: pluralizmu, nezavisnosti medija, autocenzuri, pravnom okviru, transparentnosti. Ono što je osnovna karakteristika u odnosu na Bosnu i Hercegovinu jeste njen stalni pad od 2006. godine, kada je zauzimala 19., a 2004. godine 21. mjesto.⁹⁹

Prema Indeksu slobode štampe „država koja je nekad služila kao primjer medijske slobode u regiji – prva je dekriminalizirala klevetu i usvojila najliberalnije medijske zakone na svijetu – u izvjesnoj mjeri gubi svoj sjaj. Ovo je odraz činjenice da su novinari u BiH, uprkos veoma dobrim zakonima, često meta prijetnji i političkog pritiska.“¹⁰⁰

Izvršna direktorica Vijeća za štampu Ljiljana Zurovac je stajališta „da se moraju ugraditi odredbe u medijske ili privredne zakone koji će propisivati da se web portali, koji djeluju kao mediji, moraju registrirati i dodati *impressum*, kako bi se znalo ko su im vlasnici, glavni i odgovorni urednik, novinari. Na ovaj način građani mogu znati da li da vjeruju tom web portalu ili ne, kome da upute žalbu kada prepoznaju kršenje Kodeksa za štampu i online medije, a također će ih to obavezivati na plaćanje PDV-a i poreza na promet od usluga reklamiranja.“¹⁰¹

Predstavnica OSCE-a za slobodu medija Dunja Mijatović, u izjavi za N1 TV je istaknula: „Sigurnost novinara je još uvijek glavna prijetnja slobodi medija u BiH, kao i u ostalim državama članicama OSCE-a, i zbog toga borba za iskorjenjenje prakse nekažnjavanja u ovoj oblasti ima suštinski značaj.“¹⁰²

⁹⁷ Zakon o zaštiti od klevete Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, „Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine“, broj: 14/03.

⁹⁸ <https://rsf.org/en/bosnia-herzegovina>.

⁹⁹ U 2004. i 2006. godini, Izvješćajem je bilo obuhvaćeno 167 država.

¹⁰⁰ <http://ba.n1info.com/a93863/Vijesti/Vijesti/Slobodni-pad-medija-u-Bosni-i-Hercegovini.html>

¹⁰¹ Ibid., Ljiljana Zurovac, izvršna direktorica Vijeća za štampu za N1 TV.

¹⁰² Izjava za N1 TV, od 03. 05. 2016. godine.

I na kraju, Medijski opservatorij Jugoistočne Evrope identificirao je četiri neprofitne medijske kuće iz Bosne i Hercegovine - Mediacentar Sarajevo, Magazin Buka, Centar za istraživačko novinarstvo (CIN) i Balkanska mreža istraživačkog novinarstva (BIRN) – kao pozitivne primjere dobre prakse i medijskog integriteta. Prema njegovom stajalištu, „već dugi niz godina ove organizacije štite i promoviraju vrijednosti javne službe u novinarstvu.“¹⁰³

3.1. Položaj novinara u Bosni i Hercegovini

U Izvještaju Evropske federacije novinara pod naslovom "Prava i poslovi u novinarstvu",¹⁰⁴ u dijelu koji se odnosi na prava iz radnog odnosa, navedena su istraživanja koja su provedena u Republici Francuskoj i Kraljevini Belgiji, a koja upućuju na opadanje profesionalnih prihoda, otežavanje uvjeta rada, pojavu novih odnosa između poslodavca i zaposlenika i nejasnih ugovora o radu.¹⁰⁵ Nameće nam se zaključak, ukoliko su takvi trendovi evidentirani u državama sa većom i stabilnijom ekonomijom, možemo samo pretpostaviti kakvo je stanje u Bosni i Hercegovini, odnosno, nameće se zaključak da navedene pojave mogu biti samo još izraženije.

S druge strane, u Izvještaju pod naslovom "Pod pritiskom: Izvještaj o stanju medijskih sloboda u Bosni i Hercegovini" Mediacentra iz Sarajeva, prezentirano je istraživanje koje su oni proveli, a odnosi se na kršenja radnih prava novinara. Najčešće povrede prava novinara odnose se na isplatu plaća (43% ispitanika), dužinu radnog dana (39% ispitanika) i cjelokupne uvjete rada (33% ispitanika), dok su kršenja drugih radnih prava novinara rjeđa.¹⁰⁶ U navedenom Izvještaju navedeno je, između ostalog, da su najranjivija kategorija mladi novinari sa svojim prvim radnim angažmanom, često i bez bilo kakvog ugovora.¹⁰⁷

U publikaciji pod naslovom "Radni uvjeti novinara u Bosni i Hercegovini – Novinari u procjepu devastiranih medija i pravne nesigurnosti",¹⁰⁸ u dijelu koji se odnosi na radne uvjete i plaće koje se ostvaruju u medijima, većina novinara istaknula je da su plaće koje dobijaju relativno niske, s obzirom na njihovu izloženost javnosti, ali da su svjesni bosanskohercegovačke ekonomske realnosti. U odnosu na ostvarivanje prava novinara i njihovu dugotrajnu nezaposlenost, u ovoj publikaciji ističe se zapažanje koje se podudara sa već spominjanim Izvještajem pod naslovom "Pod pritiskom: Izvještaj o stanju medijskih sloboda u Bosni i Hercegovini" koje glasi: *"Već dugo u medijskim krugovima u BiH postoji stav – "ako hoćeš da budeš vječni volonter, idi u medije." Svakako, riječ je o karikiranju, ali utemeljenom na činjenici da su mnogi mladi novinari znali godinama raditi u volonterskom statusu, čekajući prijem u radni odnos."*¹⁰⁹

„Novinari se suočavaju sa pojavom da su prisiljeni zaštitu svojih prava ostvariti pred sudovima,¹¹⁰ te, kako se ističe u "Balkanskom medijskom barometru"¹¹¹: *"Novinari su često zaposleni s neizvjesnim uvjetima rada."*

¹⁰³ <http://ba.n1info.com/a93863/Vijesti/Vijesti/Slobodni-pad-medija-u-Bosni-i-Hercegovini.html>.

¹⁰⁴ European Federation of Journalists; "Rights and Jobs in Journalism", 2016. godine.

¹⁰⁵ Ibid., str. 22.

¹⁰⁶ Pod pritiskom: Izvještaj o stanju medijskih sloboda u Bosni i Hercegovini, istraživanje rađeno u okviru inicijative "MEDIJAMANIFEST- sloboda i odgovornosti medija"; izdavač Mediacentar Sarajevo; februar 2010. godine, str. 29.

¹⁰⁷ Ibid., str. 29. i 30.

¹⁰⁸ Publikacija je nastala kao rezultat istraživanja na temu: "Radni uvjeti novinara u Bosni i Hercegovini – Novinari u procjepu devastiranih medija i pravne nesigurnosti", autora Radenka Udovičića, Sarajevo, februar 2015. godine. Istraživanje je rađeno u sklopu programa Podrške civilnom društvu, Medijske slobode i odgovornosti, kojeg je kofinansirala Evropska komisija.

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ Udruženje „BH novinari“ navodi da su u 2013. godini pružali pomoć članici udruženja u vezi s postupkom koji je vodila zbog neplaćenog prekovremenog rada, Izvještaj za 2013. godinu, tačka 14.

Sama promjena radnog statusa ne znači nužno da su nekoj osobi ugrožena prava, ali se može pretpostaviti da će određeni broj novinara, u cilju stabilnosti zaposlenja i ostvarivanja drugih prava (penzijskog osiguranja, i drugo), težiti ka prelasku na stabilnija i sigurnija radna mjesta. Iako o tome ne postoje provjereni podaci, činjenica je da je veliki broj novinara u posljednjih 10 do 15 godina napustio ovu profesiju, te danas rade kao glasnogovornici, savjetnici, i drugo. Indirektno, to može utjecati na kvalitet medija, ukoliko su suočeni sa velikim odlaskom profesionalnog i stručnog kadra. Naravno, postoje i drugi primjeri¹¹² koji upućuju na drugačije prakse, ali smatramo da određeni svijetli primjeri ne bi trebali stvoriti pogrešnu sliku o stvarnom stanju sa kojim se suočavaju brojni novinari.¹¹³

Pri tome ne smijemo zaboraviti značaj koji imaju obrazovne institucije za razvoj novinarstva (visokoškolske ustanove), edukacije koje nude stručna udruženja, različiti seminari i publikacije i sam rad u profesiji, te javnost mora imati jasan stav prema zadacima koje ima novinar i izazovima s kojima se isti susreće. Novinar se svakodnevno suočava s izazovom da li da zauzme neutralnu ulogu ili poziciju učesnika u odnosu na društveno okruženje, koncentrira se na samu vijest/informaciju ili istu interpretira i komentira u skladu sa profesionalnom etikom. Koliko god ohrabrujuće i poticajno, ideja da će određena osoba "postati" novinar i kao takav djelovati u društvu nakon gledanja nekoliko videosnimaka koji ga trebaju educirati u tom smislu, sa sobom nosi mnoga pitanja, počevši od subjektivnosti, neprofesionalnosti, i drugo.¹¹⁴

Kada smo u nekim prethodnim periodima razmatrali položaj novinara u tradicionalnim masovnim medijima, nije bilo nikakve dileme da su osobe koje su u njima radile novinari. No, sa pojavom novih tehnologija nameću nam se praktična pitanja, primjera radi, da li osoba koja piše blog koji redovno prati stotinjak osoba, i čiji rad prati relativno malen broj ljudi, za sebe može tvrditi da je novinar, da li se toj osobi može pružiti zaštita kao novinaru, na koji način, i tome slično. Kako ocijeniti da li njegov rad ima društveni značaj i funkciju koju su nekada imali tradicionalni masovni mediji? Koje tijelo i na osnovu kojih ovlasti bi to trebalo učiniti, a da pri tome samo ne dođe u situaciju da uskraćuje njihova prava? Ta granica nam se, u ovom momentu, može činiti nebitnom, ali zaslužuje detaljnu analizu, posebno ukoliko u narednom periodu u Bosni i Hercegovini budemo razmatrali potrebu uvođenja novih krivičnih djela u postojeće krivične zakone, kao naprimjer, sprečavanje novinara u vršenju profesionalnih zadataka, napad na novinare u vršenju profesionalnih zadataka, nanošenje teških tjelesnih povreda ili ubistvo novinara pri vršenju novinarske dužnosti.¹¹⁵

Pojava novih medija, internet platformi, društvenih mreža svakako omogućava veći stepen medijskih sloboda, ali sa sobom nosi i nove izazove. Jedan od tih izazova je svakako i nastojanje da se određena informacija objavi što brže, zbog pritiska brojnih drugih medija. Ukoliko sada novinar, na određenom online mediju, smatra da mora upoznati javnost s određenom informacijom ili stavom u što kraćem roku, postavlja se pitanje koliko je on/ona spreman ili u mogućnosti da

¹¹¹ Balkanski medijski barometar: Prva domaća analiza medijskog okruženja u Bosni i Hercegovini, Friedrich-Ebert-Stiftung, Sarajevo, 2012. godine.

¹¹² Primjera radi, u 2015. godini jedna medijska kuća je proglašena najpoželjnijim poslodavcem, prema informacijama sa portala klix.ba: <http://www.klix.ba/biznis/posao/al-jazeera-balkans-najpozeljniji-poslodavac-u-2015-godini/150424126>.

¹¹³ Udruženje „BH novinari“ navodi da je u toku 2016. godine pružalo pomoć jednoj članici u vezi s uvezivanjem radnog staža i upućivanjem u penziju, te slalo dopise dnevnim novinama koje nisu ispunile prava iz radnog odnosa njihovoj članici, Izvještaj za 2016. godinu, tačka 5.; te da je, isto tako, u 2016. godini, zbog gašenja printanog izdanja jednih dnevnih novina, dat otkaz velikom broju zaposlenika.

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ Kao što je navedeno u zaključnim razmatranjima "Izvještaja o slobodi govora i stanju medijskih sloboda u Bosni i Hercegovini", usvojenog na 63. sjednici Vijeća ministara Bosne i Hercegovine, održane dana 07. 07. 2016. godine.

pripremi ono što objavljuje i da ima mogućnost da preformulira, usavrši ili povuče dijelove onoga što objavljuje prije nego što to učini dostupnim javnosti.¹¹⁶ Naravno, činjenica da se mediji suočavaju sa velikim pritiskom konkurencije i potrebom da što prije objave informacije, ne oslobađa novinare profesionalne obaveze da se pridržavaju standarda novinarske etike i potrebe da uzimaju u obzir i prava drugih osoba. Odnosno, ne oslobađa ih obaveze da, nekad makar i naknadno, provjeravaju dobijene, pa i objavljene informacije, i da ih potom dopunjuju i korigiraju.

Neupitno je da se ne može govoriti da je određeno društvo demokratsko i posvećeno vladavini prava, ukoliko isto ne garantira i ne štiti slobodu mišljenja i izražavanja, te u kojem postoji raširena pojava nekažnjivosti za krivična djela prema bilo kojem dijelu društva. Uloga novinara u jednom društvu je da istražuju i ukazuju na zloupotrebe svih tijela vlasti, kao i kršenja prava i sloboda počinjenih od strane svih aktera u jednom društvu, neetičnog postupanja i kršenja ljudskog dostojanstva. Novinari, kroz svoj rad upoznaju javnost, te omogućavaju javnosti da utječe na kreiranje i provedbu javnih politika djelovanja, te postupanje svih drugih aktera u javnom životu. Kroz svoj rad, novinari aktueliziraju pitanja i probleme s kojima se suočava jedno društvo, doprinose otvaranju debate, mogućnosti svih aktera da izraze svoj stav i tako upoznaju javnost, doprinoseći nivou demokratičnosti u jednom društvu, izgradnji društva koje tolerira i prihvata druge stavove i uvjerenja, te teži ka punoj ravnopravnosti svih pojedinaca i grupa. Novinari ne mogu obavljati navedene zadatke i profesionalne obaveze, ukoliko nisu zaštićeni od napada, pritisaka i prijetnji u jednom društvu.

Na sličan način i nacionalne institucije za ljudska prava ukazuju na povrede prava i sloboda u jednoj državi, obavještavajući nadležna tijela i upoznajući javnost u cilju jačanja i promoviranja dobre uprave i vladavine prava. U tom smislu, saradnja sa medijima, odnosno novinarima, značajna je za ukupan rad nacionalnih institucija za ljudska prava.¹¹⁷ Isto tako, nacionalne institucije za ljudska prava kroz svoj rad pružaju pomoć novinarima u njihovom radu, počevši od provedbe zakona o slobodnom pristupu informacijama, do zaštite prava novinara. Tužba zbog klevete svakako nije prijetnja sama po sebi, ali ukoliko sudska praksa odstupa od prakse Evropskog suda za ljudska prava, a dosuđeni iznosi naknade štete radi zaštite ugleda i časti tužilaca postanu veliko opterećenje,¹¹⁸ to može dovesti do pojave da određene teme u društvu ne budu zastupljene u javnosti, jer mogu dovesti do pokretanja parnica i izlaganja medija i novinara velikim troškovima. Naravno, to ne oslobađa novinare potrebe da provjeravaju informacije, i da, u skladu sa profesionalnim obavezama, osobama, na koje se te informacije odnose, omoguće da se izjasne i pruže svoje odgovore.¹¹⁹

Položaj novinara u jednom društvu zahtijeva sveobuhvatno analiziranje svih elemenata koji na bilo koji način imaju utjecaj na njihov rad. Ovo istraživanje je usmjereno, prije svega, na analizu zakonskog okvira koji uređuje djelovanje novinara, ali i ostvarivanje njihovih ekonomsko-socijalnih prava; sigurnost novinara, uključujući napade na novinare i njihovo procesuiranje. Istraživanjem su

¹¹⁶ U smislu kako je to naveo Evropski sud za ljudska prava u predmetu *Fuentes Bobo protiv Španije*, aplikacija broj 39293/98, od 29. 02. 2000. godine, paragraf 46.

¹¹⁷ Primjera radi, Institucija ombudsmena, upravo na osnovu informacija iz medija, registrira najveći broj *ex officio* predmeta u toku svake godine.

¹¹⁸ Primjera radi, u presudi broj: AP 1678/12, od 08. 12. 2015. godine, Ustavni sud Bosne i Hercegovine zaključio je da je dosuđivanje naknade štete u pojedinačnim iznosima za svakog od tužilaca (od 1.000,00 do 5.000,00 KM) proporcionalno težini povrede njihovog ugleda, kao i težini uplitanja sudova u slobodu izražavanja koje je učinjeno tom mjerom, te smatra da su osporene odluke donesene u skladu s članom 10. Evropske konvencije o ljudskim pravima. Ne ulazeći ovom prilikom u ovaj konkretni slučaj, odnosno strane u postupku i stepen povrede prava, nameće se pitanje uolikoj mjeri čak i presuda sa dosuđenim iznosom od 5.000,00 KM može dovesti u pitanje opstanak nekog manjeg medija sa malim prihodima.

¹¹⁹ Presuda Evropskog suda za ljudska prava u predmetu *Ion Carstea protiv Rumunije*, od 28. 10. 2014. godine, aplikacija broj: 20531/06, paragraf 35.

obuhvaćena resorna ministarstva na svim nivoima vlasti u čijoj nadležnosti je uređenje medijskih sloboda, ministarstva nadležna za ostvarivanje ekonomsko-socijalnih prava, političke stranke koje su zastupljene u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine,¹²⁰ i nadležna tužilaštva.

Upitnik¹²¹ je sadržavao sljedeća pitanja:

- ona koja se odnose na ocjenu pravnog okvira kojim je reguliran rad medijskih kuća, struktura i organizacija rada i radnopravni status novinara;
- najčešći pravni osnov po kojem su angažirani novinari u medijskim kućama (ugovor o radu na određeno/neodređeno vrijeme, ugovor o djelu, ugovor o volonterskom radu ili neki drugi osnov).

Odgovor je zaprimljen od: Ministarstva pravde BiH;¹²² Vlade Republike Srpske, Generalni sekretarijat, Sektor za informisanje - Biro za odnose sa javnošću;¹²³ Vlade Federacije Bosne i Hercegovine¹²⁴ (dostavljeni odgovori: Federalnog ministarstva prometa i komunikacija¹²⁵ i Federalnog ministarstva rada i socijalne politike¹²⁶); Vlade Tuzlanskog kantona;¹²⁷ Vlade Bosansko-podrinjskog kantona;¹²⁸ Vlade Posavskog kantona.¹²⁹

Na upitnik koji im je upućen, odgovorile su samo dvije parlamentarne političke stranke, i to: Hrvatska demokratska zajednica (HDZ) i Srpska demokratska stranka (SDS).

Na upitnik koji se odnosio na procesuiranje slučajeva napada na novinare, odgovorila su sva tužilaštva kojima je upitnik upućen.

Veoma važan segment u ovom istraživanju jeste svakako stajalište samih novinara i njihovih profesionalnih udruženja kojima su upućeni upitnici,¹³⁰ s tim da je i na web stranici Institucije ombudsmena data mogućnost svakom novinaru da iznese svoj stav. Ombudsmeni su zaprimili odgovore od Udruženja „BH novinari“¹³¹ i Regulatorne agencije za komunikacije.¹³²

U nastavku su prezentirani najznačajniji nalazi istraživanja, kroz obradu odgovora na pitanja pravnog okvira, radnopravnog statusa novinara i napada na novinare.

3.1.1. Ocjena pravnog okvira

Zaprimljeni odgovori ukazuju na to da je unutar izvršne vlasti u Bosni i Hercegovini podijeljeno mišljenje koje se odnosi na pravni okvir kojim je reguliran rad medijskih kuća, struktura

¹²⁰ <https://www.parlament.ba/Content/Read/26?title=StrankeikoalicijezastupljeneuPSBiH>, preuzeto 19. 06. 2017. godine.

¹²¹ Upitnik je prikazan u Aneksu II ovog Izvještaja.

¹²² Akt Ministarstva pravde BiH, broj: 06-07-14-1615/17, od 03. 03. 2017. godine.

¹²³ Akt Vlade Republike Srpske, Generalni sekretarijat, Sektor za informisanje - Biro za odnose sa javnošću, broj: 04.3/053-1113/17, od 21. 02. 2017. godine.

¹²⁴ Vlada Federacije Bosne i Hercegovine, akt broj: 04-05-197/2017, od 09. 02. 2017. godine.

¹²⁵ Akt Federalnog ministarstva prometa i komunikacija, broj: 02-49-258/17, od 13. 02. 2017. godine.

¹²⁶ Akt Federalnog ministarstva rada i socijalne politike, broj: 03-34/11-408/17, od 24. 02. 2017. godine.

¹²⁷ Akt Vlade Tuzlanskog kantona, broj: 02/2-10-3808/17, od 15. 02. 2017. godine.

¹²⁸ Akt Vlade Bosansko-podrinjskog kantona, broj: 03/I-49-255-3/17, od 06. 03. 2017. godine.

¹²⁹ Akt Vlade Posavskog kantona, broj: 01-VI-27-22-1/17, od 15. 02. 2017. godine.

¹³⁰ Upitnici su upućeni sljedećim organizacijama: Asocijacija izvjestilaca suda (AIS), Asocijacija privatnih radio i tv stanica u BiH, BIRN Bosna i Hercegovina, Centar za istraživačko novinarstvo, Društvo novinara BiH, Media plan Institut d.o.o., Mediacentar, Misija OSCE-a u BiH, Portali namijenjeni studentima žurnalistike, RAK, Udruga hrvatskih novinara u BiH, Udruženje izdavača, Udruženje mladih novinara RS, Udruženje novinara RS, Udruženje-udruga „BH novinari“, Vijeće za štampu u BiH, dana 07. 02. 2017. godine.

¹³¹ Akt broj: 01-38/16, od 11. 04. 2017. godine.

¹³² Akt broj: 03-29-952-2/17, od 10. 04. 2017. godine.

i organizacija rada i radnopravni status novinara. Dok je Ministarstvo pravde Bosne i Hercegovine stajališta da „*postoji savremeni zakonski okvir koji regulira status medija, pa i status novinara,*“ stajalište Vlade Federacije Bosne i Hercegovine je: „*pravni okvir je potpuno nedostatan, rascjepkan, neadekvatan i uglavnom nedovoljan.*“ U svom odgovoru Vlada Republike Srpske, Generalni sekretarijat, Sektor za informisanje - Biro za odnose sa javnošću je prezentirala zakonski okvir koji uređuje pitanje djelovanja medijskih kuća u Republici Srpskoj, bez upuštanja u ocjenu tog pravnog okvira.

Kantonalne vlade (Tuzlanskog i Bosansko-podrinjskog kantona) su stajališta da je pravni okvir postavio dobre osnove za fer, korektno i, prije svega, objektivno informisanje javnosti, da su tome doprinijele i međunarodne organizacije svojim djelovanjem, prije svega OSCE, s tim što Vlada Tuzlanskog kantona ukazuje na to „*da je nedefiniranost školske i druge stručne spreme neophodne za rad na poslovima novinarske struke jedan od problema s kojim se novinarstvo u Bosni i Hercegovini susreće.*“ Vlada Posavskog kanotna je „*ukazala na značaj normativnog uređenja lokalnih medija, čije statute i pravilnike donose osnivači, najčešće općine, što otvara pitanje i finansiranja, posebno uloge i učešća kantonalnog nivoa vlasti u kreiranju zakonskog okvira i finansiranja lokalnih medijskih kuća.*“

Iako je limitiran broj primljenih odgovora koji se odnose na pravni okvir koji regulira status medija, uključujući i status novinara, ipak dobijeni odgovori ukazuju na nepostojanje jasnog stajališta koji se odnosi na adekvatnost zakonskog okvira, gdje je posebno ukazano na status lokalnih medijskih kuća. Odgovori ukazuju na to da postoji potreba sveobuhvatne analize normativnog okvira, koji uređuje pitanje statusa medija, s aspekta međunarodnih standarda, uključujući i pitanje osnivača (javni ili privatni), te s obzirom na teritorijalni nivo za koji se medij osniva (lokalni).

Sličnog stajališta su i političke stranke koje su dostavile odgovore. Tako HDZ smatra da: „*Rad medijskih kuća nije u cijelosti pravno reguliran, kao ni struktura i organizacija rada i radnopravni status novinara,*“ a SDS je stajališta da: „*Zakonska regulativa koja uređuje rad medija je „razbacana“ u više propisa. Glavni problem nastaje u procesu implementacije tih zakonskih regulativa, posebno u radu javnog servisa...*“

3.1.1.1. Stajalište izvršne vlasti

Izvorna stajališta izvršne vlasti u pogledu zakonskog okvira koji regulira status medija glase:

- Postoji savremeni zakonski okvir koji regulira status medija, pa i status novinara, odnosno smatramo da Bosna i Hercegovina ima dobru regulativu kada je medijska sfera u pitanju, te ista samo treba biti u potpunosti implementirana.¹³³
- Pravni okvir je potpuno nedostatan, rascjepkan, neadekvatan i uglavnom nedovoljan. Donekle, obuhvata pitanja koja se tiču rada RTV sistema i servisa u BiH, FBiH i RS i, u skladu s time, postoje određeni podzakonski, statutarni i drugi opći akti u ovom sistemu.¹³⁴
- Pravni okvir za rad medija u Republici Srpskoj definiran je Zakonom o Radio-televiziji Republike Srpske,¹³⁵ te Zakonom o Javnom RTV servisu,¹³⁶ Zakonom o

¹³³ Ministarstvo pravde BiH, akt broj: 06-07-14-1615/17, od 03. 03. 2017. godine.

¹³⁴ Vlada Federacije Bosne i Hercegovine, akt broj: 04-05-197/2017, od 09. 02. 2017. godine.

¹³⁵ „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 49/06, 73/08, 42/10, 89/13, 44/16.

¹³⁶ „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 92/05, 32/10.

komunikacijama,¹³⁷ Zakonom o Javnom RTV sistemu,¹³⁸ kao i pravilima koja donosi Regulatorna agencija za komunikacije BiH. Također, Vijeće za štampu u BiH donijelo je i Kodeks za štampu i online medije. Kada je u pitanju djelovanje Javnog radio-televizijskog servisa Republike Srpske (RTRS), kao javnog preduzeća čiji je osnivač Republika Srpska, pravni okvir za djelovanje ovog medija utvrđen je Zakonom o Radio-televiziji Republike Srpske.¹³⁹ Struktura, način i organizacija rada ostalih medijskih kuća u Republici Srpskoj definirana je Zakonom o komunikacijama, Zakonom o javnom informisanju,¹⁴⁰ pravilima koja donosi Regulatorna agencija za komunikacije BiH, općim propisima o privrednim društvima i registraciji poslovnih subjekata, te propisima o radnim odnosima.¹⁴¹

- Pravni okvir kojim je reguliran rad medijskih kuća u Bosni i Hercegovini je postavio dobre osnove za fer, korektno i, prije svega, objektivno informisanje javnosti. Međutim, nedefiniranost školske i druge stručne spreme, neophodne za rad na poslovima novinarske struke, jedan je od problema s kojim se novinarstvo u Bosni i Hercegovini susreće. Također, nepostojanje kvalitetnog komorskog udruženja, koje bi, s jedne strane, štutilo rad novinara i novinarstvo kao profesiju, a s druge strane, bilo svojevrsna korektivna institucija (poput advokatske, ljekarske, i drugih stručnih komorskih udruženja).¹⁴²
- Zahvaljujući prvenstveno naporima novinara, ali i međunarodnoj zajednici u Bosni i Hercegovini, u periodu od 1996. godine do danas u BiH je donesen značajan broj propisa, te su primijenjene različite preporuke i deklaracije kojima se štiti rad i sloboda novinara, te sloboda izražavanja i informisanja, kao temeljnih ljudskih sloboda. S tim u vezi, posebno je vidljiv doprinos OSCE-a u vezi s unapređenjem uvjeta za rad novinara u BiH, kroz podršku u procesu donošenja određene regulative na nacionalnom nivou, te primjenu različitih deklaracija i preporuka u oblasti zaštite novinara koje su donesene na nivou EU.¹⁴³
- Pravni okvir, kojim medijske kuće sa područja Posavskog kantona reguliraju svoj rad, baziran je na njihovim statutima i pravilnicima.¹⁴⁴ Postojeći pravni status kojim općine reguliraju kao osnivači njihova prava je dobar, ali u cilju održivosti lokalnih medija, na kantonalnom bi nivou grantovska sredstva bila sigurniji izvor finansiranja, i time bi se omogućio njihov stabilniji rad. U tom bi slučaju i kantonalni nivo vlasti trebao biti uključen u strukturu i organizaciju njihovog rada, te radnopravni status novinara, ne uplićući se u uređivačku politiku radijskih kuća.¹⁴⁵

¹³⁷ „Službeni glasnik BiH“, broj: 31/03, 75/06, 32/10, 98/12.

¹³⁸ „Službeni glasnik BiH“, broj: 78/05, 41/09, 32/10, 71/10, 51/15.

¹³⁹ Na pitanja koja nisu utvrđena ovim Zakonom, a odnose se na registraciju organizacije, poslovanje i djelatnosti RTRS primjenjuju se važeći propisi o javnim preduzećima, privrednim društvima, registraciji poslovnih subjekata i drugi odgovarajući subjekti, ukoliko nisu u suprotnosti s ovim Zakonom ili Zakonom o Javnom radio-televizijskom sistemu BiH i Zakonom o Javnom RTV servisu FBiH. Zakonom je definirano da program RTRS služi interesu javnosti i mora biti u skladu sa profesionalnim standardima, propisima i pravilima Regulatorne agencije za komunikacije BiH. Također, kada je u pitanju struktura i organizacija rada, navedenim Zakonom su definirana programska načela informisanja, samostalnosti, pravni status RTRS, položaj zaposlenih, sponzoriranje, način finansiranja, obaveznost ispravke pogrešno plasiranih informacija, imenovanje direktora i Upravnog odbora, i sl. Izvještaj o radu RTRS razmatra Narodna skupština Republike Srpske, u skladu s ovim Zakonom.

¹⁴⁰ „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 19/93, 25/93, 18/94 i 1/94.

¹⁴¹ Vlada Republike Srpske, Generalni sekretarijat, Sektor za informisanje - Biro za odnose sa javnošću, akt broj: 04.3/053-1113/17, od 21. 02. 2017. godine.

¹⁴² Vlada Tuzlanskog kantona, akt broj: 02/2-10-3808/17, od 15. 02. 2017. godine.

¹⁴³ Vlada Bosansko-podrinjskog kantona, akt broj: 03/I-49-255-3/17, od 06. 03. 2017. godine.

¹⁴⁴ Medijske kuće na području Posavskog kantona (tri lokalne radiostanice: Radio Orašje, Radio Odžak i Radio Preporod) svoja prava ostvaruju na način kako je to osnivač regulirao, a to su općine. Preko Ministarstva prosvjete, znanosti, kulture i sporta Vlada Posavskog kantona, u okviru kojeg postoje sredstva predviđena za informativnu oblast, povremeno se finansijski pomaže njihov rad, kako bi najčešće isplatili svoje obaveze prema agencijama koje potražuju naknade za djelovanje radijskih kuća u BiH. Ostalim medijima koji pokrivaju područje Posavskog kantona Vlada ne plaća usluge informisanja medijskih kuća.

¹⁴⁵ Vlada Posavskog kantona, akt broj: 01 -VI-27-22-1/17, od 15. 02. 2017. godine.

3.1.1.2. Stajalište političkih stranaka

Ombudsmeni Bosne i Hercegovine su svim političkim strankama i koalicijama zastupljenim u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine¹⁴⁶ u mandatu 2014.-2018. godine uputili upitnik koji se odnosi na njihov stav prema statusu i ostvarivanju prava novinara u Bosni i Hercegovini. Izvorna stajališta dvije političke stranke (HDZ i SDS) koje su dostavile odgovore na upitnike (nije odgovorilo jedanaest stranaka, odnosno, koalicija) u vezi sa pravnim okvirom koji uređuje djelovanje medija su sljedeća:

- Rad medijskih kuća nije u cijelosti pravno reguliran, kao ni struktura i organizacija rada i radnopravni status novinara. Većina medijskih kuća (elektronski mediji, štampani mediji, internet portali) ne ispunjavaju osnovna novinska etička pravila, tako da se javnosti prezentira niz neprovjerenih i netačnih informacija, a sve pod krinkom slobode govora, što u konačnici to nije.¹⁴⁷
- Zakonska regulativa koja uređuje rad medija je „razbacana“ u više propisa. Glavni problem nastaje u procesu implementacije tih zakonskih regulativa, posebno u radu Javnog servisa Republike Srpske koji više služi kao stranačka televizija vladajuće strukture, gdje se uglavnom te iste zakonske regulative selektivno primjenjuju. Jedan od osnovnih problema jeste i nedovoljna transparentnost vlasništva pojedinih medija, kao i nepostojanje zakonske regulative koja uređuje osnivanje, organizaciju, vlasništvo i način rada portala kao sredstava informisanja.¹⁴⁸

3.1.1.3. Stajališta udruženja novinara

U svom odgovoru na upitnik Udruženje/udruga “BH novinari” je ukazalo na to da Ustav BiH, entitetski ustavi i Statut Brčko distrikta BiH garantiraju najviši nivo ljudskih prava i sloboda, među kojima i pravo na slobodu izražavanja. Pored ovih garancija, sloboda izražavanja je garantirana i u Zakonu o komunikacijama BiH, Zakonu o Javnom RTV sistemu BiH, Zakonu o Javnom RTV servisu BiH, Zakonu o Javnom RTV servisu FBiH, Zakonu o Javnom RTV servisu RS, u zakonima o zaštiti od klevete u FBiH i RS, krivičnim zakonima BiH, FBiH i RS i zakonima o slobodnom pristupu informacijama. Medijska legislativa u BiH je generalno kvalitetna. Problem je u primjeni zakona u praksi. BiH je, u 2016. godini, pala i na ljestvici Indeksa slobode štampe *Reportera bez granica*, te je, u 2016. godini, zauzimala 68. mjesto na globalnom nivou. Ovo je odraz činjenice da su novinari u BiH, uprkos veoma dobrim zakonima, često meta prijetnji i političkog pritiska.¹⁴⁹

Prema stajalištu Udruženja/Udruga “BH novinari” „pravni okvir kojim se regulira rad medijskih kuća je nedovoljno reguliran iz razloga što pojedini elementi nisu u potpunosti uređeni i u interesu novinara i medija. Glavni problem u Bosni i Hercegovini leži u činjenici da postoji ogroman broj tužbi protiv medija i novinara, te da su novčane kazne koje se izriču medijima i novinarima previsoke. Zakoni o zaštiti od klevete bi trebali imati izričito propisanu gornju granicu za iznos izrečene kazne u slučaju da je medij ili novinar kažnjen za klevetu. Iako je sadržaj zakona o zaštiti od klevete u velikoj mjeri po evropskim standardima, praksa to nije. Iako zakoni predviđaju hitno rješavanje ovakvih slučajeva, još je prisutna sporost u rješavanju građanskih sporova za

¹⁴⁶ <https://www.parlament.ba/Content/Read/26?title=Strankeikoalicije zastupljene u PSBiH>.

¹⁴⁷ Odgovor Hrvatske demokratske zajednice 1990, od 13. 02. 2017. godine.

¹⁴⁸ Odgovor Srpske demokratske stranke, akt broj: 05-3-217-02/17, od 24. 02. 2017. godine.

¹⁴⁹ Akt, broj: 01-38/16, od 11. 04. 2017. godine.

klevetu. Još jedan problem primjene zakona ogleda se u tome da sudovi i dalje nemaju ujednačenu praksu u pogledu dokazivanja duševnih bolova. Tako neki sudovi provode vještačenja, kako bi se dokazalo postojanje tih bolova, a neki ne. Treba napomenuti i da pojedini sudovi bukvalno tumače pojedine zakonske odredbe, pogotovo u slučajevima određivanja pasivne legitimacije.“

Udruženje, osim toga, ukazuje na to da: *“Medijski zakonski okvir ozbiljno je ugrožen Prednacrtom Zakona o slobodi pristupa informacijama Bosne i Hercegovine, jer prijeti da ukine postojeća prava u oblasti pristupa informacijama i kosi se sa međunarodnim standardima. Jedan od razloga je i nepostojanje zakona o transparentnosti vlasništva nad medijima, koje je potrebno regulirati i uspostaviti mehanizam za transparentno finansiranje medija iz javnih budžeta, koji su ključni za sprečavanje političkog klijentelizma u medijima i očuvanje slobode medija. Ne postoje standardi o objavljivanju podataka o vlasništvu na web-stranicama ovih medija, a mnogi online mediji nisu uopće registrirani i teško se može dokazati vlasništvo, što predstavlja veliki problem u eventualnim sudskim procesima koji se vode protiv portala.”*¹⁵⁰

Prema mišljenju Udruženja/Udruga „BH novinari“: *“Medijski zakonski okvir u 2015. godini pogoršan je nakon što je u februaru 2015. godine Narodna skupština bosanskohercegovačkog entiteta Republika Srpska usvojila Zakon o javnom redu i miru, kojim se propisuju prekršaji javnog reda i mira i prekršajne sankcije koje se izriču počinocima. I pored brojnih kritika i negativne reakcije javnosti, novinara i međunarodnih organizacija za zaštitu slobode izražavanja, narodni poslanici su usvojili Zakon koji preširoko definira pojam javnog mjesta i proširuje ga i na internet. Prvenstveni izazov za medijsku zajednicu je donošenje zakona kojim će biti regulirano oglašavanje na nivou države i vlasništvo nad medijima. Rad medijskih kuća, njihova struktura i organizacija rada su regulirani Zakonom o javnim servisima, ali sama struktura i organizacija rada je dosta loša zbog teške finansijske situacije u kojoj su se našli javni servisi i zbog čega je ugrožena egzistencija svih radnika. Tome doprinosi i nepostojanje političke volje i ponašanje vladajućih struktura koji su dužni da riješe problem finansiranja javnih servisa, ali koji još uvijek nisu pronašli odgovarajući model koji bi regulirao stanje u javnim servisima. Što se tiče ostalih medija, oni su uređeni Pravilnikom o radu kojim se novinare odvajaju od redakcije, ali u praksi se ne poštuju, i pravilnicima Regulatorne agencije za komunikacije.”*¹⁵¹

3.1.2. Status novinara

Sagledavanje položaja novinara je značajno s aspekta utvrđivanja okolnosti koje utječu ili mogu utjecati na efikasnost djelovanja novinara. Položaj novinara uključuje, kako zakonsku regulativu, tako i njenu implementaciju, odnos novinara i vlasnika medija, ali i djelovanje nadzornih organa putem kojih državne institucije izvršavaju svoje zakonske obaveze, ukoliko se narušavaju prava novinara. U svojim odgovorima, predstavnici izvršne vlasti su se fokusirali na zakonski okvir kojim se uređuju prava novinara, ističući prvenstveno radno zakonodavstvo kojim se uređuje radnopravni status.

Ekonomski položaj novinara pretpostavlja da **novinari treba da imaju odgovarajuće ugovore o radu, uz dovoljnu socijalnu zaštitu, kako ne bi bila dovedena u pitanje njihova nepristrasnost i nezavisnost.** O ekonomskom i socijalnom položaju novinara ne postoje zvanični statistički podaci. Na osnovu raspoloživih (parcijalnih i nepreciznih) podataka, ipak se može

¹⁵⁰ Dopis Udruženja/Udruga „BH novinari“, broj: 01-38/16, od 11. 04. 2017. godine.

¹⁵¹ Ibid.

zaključiti da su novinari najveća žrtva tranzicije medijskog sistema posljednje decenije. Oni nemaju ekonomsku i socijalnu zaštitu koja im je potrebna za uspješno obavljanje važnih društvenih uloga. Novinarstvo je danas nisko prestižna, visoko stresna, radno intenzivna, slabo plaćena, malo kreativna i neperspektivna profesija od koje bi, kad bi imali gdje, rado pobjegli mnogi od onih koji se njome bave.¹⁵²

U skladu sa zakonima o radu i kolektivnim ugovorima, osim prava na rad, redovnu plaću, uplatu doprinosa za zdravstveno i penzijsko osiguranje, zaposlenici/e u medijima imaju pravo na regres za godišnji odmor, pravo na naknadu za javni prijevoz, pravo na dnevni, sedmični i godišnji odmor, pravo na slobodu sindikalnog organiziranja i kolektivno pregovaranje i socijalni dijalog sa poslodavcem uz posredovanje izabраниh predstavnika - sindikata, udruženja novinara, te pravo na štrajk i druge zakonom propisane oblike izražavanja radničkog nezadovoljstva.¹⁵³

3.1.2.1. Stajalište izvršne vlasti o radnopravnom statusu novinara

U svojim odgovorima, predstavnici izvršne vlasti su ukazali na sljedeće:

- Problematika radnopravnih odnosa i zaštita prava radnika regulirana je propisima na nivou BiH, FBiH, RS i BD BiH. Zakon o radu u institucijama BiH regulira radnopravni status zaposlenika u institucijama BiH, a Zakonom o državnoj službi u institucijama BiH uređen je radnopravni status državnih službenika u institucijama BiH. Radnopravni status ostalih radnika-zaposlenika, reguliran je entitetskim radnopravnim zakonodavstvom, a to uključuje i radnopravni status novinara. Osim zakonom, radnopravni status podrazumijeva i propise sadržane u općim i posebnim kolektivnim ugovorima.¹⁵⁴
- Pitanja radnopravnog statusa novinara nisu regulirana na adekvatan način, već isključivo u onom domenu koliko je to regulirano općim pravnim okvirom: Zakonom o radu i drugim zakonima iz ove oblasti u širini koja to omogućava i dozvoljava rad medijskih kuća.¹⁵⁵ Zakon o radu FBiH¹⁵⁶ je propis koji se primjenjuje na radnopravni status novinara, kao i podzakonski akti doneseni na osnovu ovog propisa, a to su trenutno Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja evidencije o radnicima i drugim osobama angažiranim na radu¹⁵⁷ i Pravilnik o postupku dostavljanja i vođenju evidencije kolektivnih ugovora.¹⁵⁸ Opći kolektivni ugovor za teritorij FBiH¹⁵⁹ primjenjuje se samo na neke poslodavce, odnosno radnike, a u skladu sa članom 142. Zakona o radu FBiH, koji predviđa da je kolektivni ugovor obavezan za strane koje su ga zaključile, kao i za strane koje su mu naknadno pristupile. Iako je članom 143. ovog Zakona propisana mogućnost proširenja primjene Općeg kolektivnog ugovora i na druge poslodavce koji nisu članovi Udruženja poslodavaca, još uvijek nije donesena odluka o proširenju primjene Općeg kolektivnog ugovora za teritorij FBiH, te je, u skladu sa navedenim članom 142. Zakona o radu, isti obavezan samo za strane koje su ga zaključile, dakle za Udruženje poslodavaca FBiH i Savez samostalnih sindikata BiH. Novi granski kolektivni ugovor za grafičku, izdavačku i medijsku djelatnost, prema našim informacijama,

¹⁵² Indikator 11 – Zaštita radnih i socijalnih prava, <http://www.nuns.rs/codex/Mediji-u-demokratiji/Zastita-radnih-i-socijalnih-prava-novinar.html>.

¹⁵³ Udruženje/udruga „BH novinari“: 100 prvih pitanja o pravima medijskih zaposlenika u BiH, decembar 2010. godine, str. 18 i 19.

¹⁵⁴ Odgovor Ministarstva pravde BiH.

¹⁵⁵ Vlada FBiH – odgovori: Federalnog ministarstva prometa i komunikacija i Federalnog ministarstva rada i socijalne politike.

¹⁵⁶ "Službene novine Federacije BiH", broj: 26/16.

¹⁵⁷ "Službene novine Federacije BiH", broj: 92/16.

¹⁵⁸ "Službene novine Federacije BiH", broj: 76/16.

¹⁵⁹ "Službene novine Federacije BiH", broj: 48/16 i 62/1).

još uvijek nije potpisan. Međutim, u skladu sa članom 118., stav 1 Zakona o radu FBiH, poslodavac, koji zapošljava više od 30 radnika, donosi i objavljuje pravilnik o radu, kojim se uređuju plaće, organizacija rada, sistematizacija radnih mjesta, posebni uvjeti za zasnivanje radnog odnosa i druga pitanja značajna za radnika i poslodavca, u skladu sa Zakonom i Kolektivnim ugovorom. U skladu sa navedenim, svi spomenuti akti relevantni su za radnopravni status novinara, kao i strukturu i organizaciju rada novinara, što znači da odgovarajući pravni okvir postoji.¹⁶⁰

- Zakon o radu FBiH, kao opći propis, na adekvatan način regulira prava i obaveze iz radnog odnosa svih radnika, između ostalih, i novinara¹⁶¹ u pogledu: obrazovanja, osposobljavanja i usavršavanja za rad, radnog vremena, odmora i odsustva, zaštite radnika, plaće i naknade plaće, prestanka ugovora o radu, prava na sindikalno udruživanje.¹⁶² Pored navedenog, postoji i Zakon o štrajku,¹⁶³ koji detaljnije regulira pravo radnika na štrajk i način njegovog ostvarivanja.
- Radnopravni status novinara u Republici Srpskoj je uređen Zakonom o radu Republike Srpske.¹⁶⁴ Ovaj Zakon uređuje: radni odnos, prava, obaveze i odgovornost iz radnog odnosa i druge odnose po osnovu rada zaposlenih osoba u bilo kojoj oblasti u Republici Srpskoj, ako posebnim zakonima nije drugačije uređeno. S obzirom na to da radni odnosi novinara nisu uređeni posebnim zakonom za radnike koji obavljaju poslove novinara u bilo kojoj vrsti medija, primjenjuju se odredbe Zakona o radu, te se, u tom smislu, položaj novinara ne može smatrati posebnim ili drugačijim od položaja zaposlenih u drugim vrstama profesija. Inspeksijski nadzor u oblasti radnopravnog statusa svih zaposlenih na području Republike Srpske vrši Inspekcija rada Inspektorata Republike Srpske u skladu sa Zakonom o inspekcijama.¹⁶⁵ Inspekcija rada Republičke uprave za inspeksijske poslove, u okviru redovnih kontrola u skladu sa Godišnjim planom kontrola i u vanrednim kontrolama, na osnovu zahtjeva za inspeksijsku kontrolu dostavljenih od strane fizičkih i pravnih osoba, kontrolom prava po osnovu radnog odnosa radnika zaposlenih kod subjekata koji obavljaju izdavačku i štamparsku djelatnost i kod subjekata koji obavljaju poslove koji se odnose na radio i televiziju, nije utvrdila posebno drugačiji status i položaj novinara u odnosu na druge zaposlene. U kontekstu kontrole ovih poslovnih subjekata, bitno je naglasiti da se inspeksijski pregledi, koje vrši Inspektorat Republike Srpske, ne odnose samo na kontrolu prava radnika koji obavljaju poslove novinara, već na sve zaposlene, jer medijske kuće angažiraju veliki broj tehničkog i drugog osoblja. Ostala statusna pitanja ove vrste profesije u pogledu obrazovanja, osposobljavanja i usavršavanja na radu i drugih uvjeta rada utvrđena su općim aktima na isti način kao i za ostale vrste profesija, a pojedinačno posebnim ugovorima o radu, koje novinari sklapaju sa svojim poslodavcima. S obzirom na to da je Ustavom Republike Srpske zagwarantirana sloboda sindikalnog organiziranja i djelovanja (član 41.), novinari bez smetnji mogu da ostvare to pravo, a Ministarstvo rada i boračko – invalidske zaštite, u skladu sa Pravilnikom o upisu sindikalnih organizacija u Registar,¹⁶⁶ vodi evidenciju i takvih organizacija.¹⁶⁷

¹⁶⁰ Vlada FBiH – odgovori: Federalnog ministarstva prometa i komunikacija i Federalnog ministarstva rada i socijalne politike.

¹⁶¹ Federalno ministarstvo rada i socijalne politike.

¹⁶² Uz svako od navedenih prava citirane su relevantne zakonske odredbe Zakona o radu FBiH.

¹⁶³ "Službene novine Federacije BiH", broj: 14/00.

¹⁶⁴ „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 01/16.

¹⁶⁵ „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 4/10, 109/12, 117/12 i 44/16.

¹⁶⁶ „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 101/06 i 61/12.

¹⁶⁷ Vlada Republike Srpske, Generalni sekretarijat, Sektor za informisanje-Biro za odnose sa javnošću.

- Kada je u pitanju radnopravni status novinara, s aspekta Vlade Tuzlanskog kantona, kao institucije koja, u ime Skupštine TK, kao osnivača nadzire rad JP "Radio - televizija Tuzlanskog kantona" smatramo da je radnopravni status na zadovoljavajućem nivou. Pravilnikom o sistematizaciji radnih mjesta u ovoj medijskoj kući jasno su precizirani uvjeti za obavljanje svake od novinarskih pozicija, definirano je radno vrijeme, dani odmora, plaćeno i neplaćeno odsustvo i druga pitanja. Plaće na JP RTV TK su definirane i one se redovno izmiruju, kao i sve obaveze po pitanju poreza i doprinosa. Sve obaveze iz radnog odnosa se uredno izvršavaju, a u okviru ove medijske kuće radnici imaju registriranu i priznatu sindikalnu organizaciju.¹⁶⁸
- Statusna pitanja koja se odnose na prava i obaveze iz radnog odnosa novinara su na adekvatan način regulirana. Što se tiče obrazovanja, osposobljavanja i usavršavanja za rad novinara, nedostatak sredstava uvijek je prepreka, pa mediji u tom pogledu ne ostvaruju napredak. Omogućen je jedino prijem volontera u radijske kuće za one koji su završili novinarstvo i slične studije preko projekta Vlade Posavskog kantona za prijem volontera u tijelima državne službe.¹⁶⁹
- Prava iz radnog odnosa, odnosno statusna pitanja novinara u BiH, regulirana su postojećim zakonima u ovoj oblasti koji se primjenjuju i na ostale djelatnosti, tako da se može reći, s aspekta zakonske uređenosti, da su ova pitanja riješena na adekvatan način.¹⁷⁰

3.1.2.2. Stajalište političkih stranaka o radnopravnom statusu novinara

Hrvatska demokratska zajednica je stajališta da statusna pitanja novinara, odnosno njihova prava i obaveze iz radnog odnosa novinara, nisu na adekvatan način regulirana, ukazujući na sljedeće činjenice:

- Često posao novinara obavljaju ljudi koji za to nisu obrazovani, a ni osposobljeni, bez iskustva i bez mogućnosti usavršavanja za rad;
- U principu, novinari nemaju radno vrijeme, i u većini medijskih kuća novinarima nije plaćen prekovremeni ostanak na poslu;
- Posao novinara je zahtjevan i ljudi trebaju vrijeme za odmor, no često se poslodavac ogлуši o njihove potrebe;
- Novinari su rijetko zaštićeni i od poslodavaca i od uredništva;
- Novinari su neprimjereno plaćeni za svoj posao;
- Po prestanku ugovora o radu, poslodavac nerijetko na njihovo mjesto dovede nekog novog kolegu, tako da većina novinara živi od danas do sutra, bez ikakve sigurnosti i na rubu egzistencije;
- Novinari imaju pravo i većinom su učlanjeni u sindikalna udruženja, ali vrlo često ista ta udruženja ne štite njihova osnovna ljudska prava.

Srpska demokratska stranka je također stajališta da statusna pitanja, kao i prava i obaveze novinara nisu regulirana na adekvatan način, i da nisu ništa više regulirana nego što je to slučaj sa većinom zaposlenih u ovoj državi, u kojoj, u suštini, više i ne postoji srednja klasa stanovništva, tako da je možda suviše govoriti o nekim normalnim standardima. Osnovna odlika statusne situacije mnogih radnika u medijima danas je određena nestalnim zaposlenjem. Novinari i medijski

¹⁶⁸ Vlada Tuzlanskog kantona.

¹⁶⁹ Vlada Posavskog kantona.

¹⁷⁰ Vlada Bosansko-podrinjskog kantona.

radnici su sve češće zaposleni u atipičnim i nestalnim radnim odnosima - povremeno zaposlenje, ugovor o djelu. Određeni postotak novinara je još uvijek u stalnom radnom odnosu, ali dosta njih „uskače“ na privremeni rad na pojedinim projektima. Tome doprinose naravno i nove tehnologije, koje se koriste u medijima, kao i novonastale vlasničke strukture, koje, u dosta slučajeva, koriste sve moguće načine kako bi sebi smanjile troškove i ostvarile što veću dobit.

3.1.2.3. Stajalište udruženja novinara

Radnopravni status novinara je reguliran Zakonom o radu i nema posebne regulacije za novinare, što dovodi do još jednog problema, a to je nepostojanje Zakona o medijima. Iz Kluba novinara Banja Luka pokrenuta je inicijativa za uvođenje beneficiranog radnog staža za novinare.¹⁷¹

Ugovori o radu

Činjenica je da ogromna većina novinara nema adekvatne ugovore, ni plaću u skladu sa stručnom spremom i obimom posla, i rade bez ikakvih „papira“, ili su angažirani po ugovoru na određeno vrijeme. Neki rade bez ikakvog ugovora, i to godinama, u nadi da će jednog dana ipak dobiti željeni stalni posao, doduše, bez pravog načina kako da se za to izbore. Prema istraživanjima koje je provelo Udruženje „BH novinari“, između 34% i 40% novinara radi bez odgovarajućeg ugovora. Oni, s odgovarajućim ugovorima o radu, nedovoljno su zaštićeni - u nekim medijima novinarima isplaćuju minimalne zakonom zagarantirane iznose plaća, te na tu cifru plaćaju poreze i doprinose. Ostatak novca novinari prime „na ruke“ - umjesto da bude uplaćen na račun, dobiju ga u gotovini. Ovo je česta pojava u Bosni i Hercegovini. Mnogi poslodavci se koriste ovim načinom isplate plaća radi plaćanja niže novčane svote u svrhu poreza i doprinosa. Prema saznanjima koja posjeduje Udruženje „BH novinari“, mnogo novinara u medijskim kućama radi „na crno“. Novinari ovaj problem ne iznose javno, iz straha da će izgubiti posao. Generalno, ovo je češća pojava u privatnim medijima.¹⁷²

Sindikalno organiziranje

Pravo na organiziranje nezavisnih sindikata u Bosni i Hercegovini je definirano i zagarantirano entitetskim zakonima i ustavima. U Bosni i Hercegovini postoje odvojeni sindikati na entitetskim nivoima i u Brčko distriktu BiH. Unutar Javnog BHRT servisa djeluju dva sindikata, koja, nažalost, prema navodima predsjednika oba sindikata, ne sarađuju dovoljno. Osim ova dva sindikata, postoji i oficijelno najstariji sindikat u koji se učlanjuju, između ostalih, i novinari - „Sindikat grafičkih izdavačkih i medijskih radnika“. Većina privatnih medija nema sindikate. Čak i u rijetkim slučajevima, kada sindikati djeluju u privatnim medijima, članstvo je minimalno. Zaposlenici privatnih medija ne smatraju da sindikati mogu uvesti promjene u privatnim medijima. Zbog toga se rijetko i učlanjuju u sindikate i ističu da postoje veliki pritisci na novinare koji se učlane u Sindikat.¹⁷³

Pravo na plaću

U Bosni i Hercegovini, generalno, postoji problem poštivanja radnih prava radnika, pa tako i novinara. Sva radna prava se krše. Plaće se često ne isplaćuju u punom iznosu, a u lokalnim

¹⁷¹ Dopis Udruženja/Udruge „BH novinari“, broj: 01-38/16, od 11. 04. 2017. godine.

¹⁷² Ibid.

¹⁷³ Ibid.

medijima su vrlo niske. Prema istraživanjima „BH novinara“, prosječna plaća novinara u lokanim medijima je od 200 do 500 EUR-a, u javnim servisima 700 EUR-a, a u privatnim medijima 900 EUR-a.¹⁷⁴

Nezavisnost novinara

Redakcije su formalno odvojene od vlasnika medija, međutim, vlasnici vrše velike pritiske na redakcije. Cenzura i autocenzura dio su svakodnevnog rada novinara. Ovaj problem susrećemo najviše u privatnim, ali i u drugim medijima. Novinari podliježu cenzuri iz straha da će izgubiti posao. Često je strah i veći, jer nisu zaštićeni adekvatnim ugovorima.¹⁷⁵

Ostala prava

Krše se i ostala prava, kao što su redovnost i visina isplate plaća, uplate doprinosa, dužina godišnjeg odmora, plaćanje prekovremenog rada i rada u vrijeme praznika, isplata regresa i drugih naknada za radnike. Podaci Sindikata medija i grafičara Republike Srpske govore o tome da se prava radnika, u ovom slučaju novinara, češće, i u većoj mjeri, krše tamo gdje radnici nisu sindikalno organizirani, a gdje sami radnici nemaju mogućnost da se zajednički bore za ostvarivanje svojih prava.

Prema izjavama zaposlenih u Javnom radio-televizijskom servisu, situacija u medijima je jako loša. Mnogi novinari nemaju ni ugovore, ni socijalno osiguranje. U mnogim slučajevima, čak i novinari sa potpisanim ugovorima nisu dovoljno zaštićeni. Ovo nije problem samo sa privatnim medijima, dešava se i u javnim RTV servisima. Ali, situacija je gora u privatnom sektoru, pogotovo u manjim medijskim kućama.

Među identificiranim razlozima za neefikasnu primjenu radnih prava su: nejasno formuliranje radnih prava, izražena sklonost poslodavaca da vode računa isključivo o finansijskim faktorima i sklonost ka nepotizmu prilikom donošenja odluka o zapošljavanju i radnim odnosima, kao i neefikasnost institucija koje bi trebale da kontroliraju primjenu zakona o radu.

U toku istraživanja, ispitanici su naglasili da su najčešće forme pritiska: niske plaće, prijete da će izgubiti posao, mobing, čest prekovremeni rad, članci koje moraju potpisati kao svoje, iako oni nisu autori, cenzura, i tako dalje.

U vezi sa radnim vremenom i odmorom i odsustvom, nema posebne zakonske regulative za novinare, njihova prava su regulirana zakonima o radu i ova prava se više krše u privatnim medijima nego u javnim servisima. Novinari često nemaju zakonom propisana godišnja odsustva, tj. odmore, nego im oni zavise od volje urednika ili vlasnika medija.¹⁷⁶

Uvjeti i tehničke mogućnosti za rad zavise od medija pojedinačno. U jačim privatnim medijima uvjeti su znatno bolji, dok su u javnim servisima, zbog izrazito loše finansijske situacije, mogućnosti za rad na jako lošem nivou.

Većina medija je politizirana i favorizira neku političku stranku. Političke vijesti u medijima većinom su odraz stavova i interesa vlasnika medija. U zavisnosti od nivoa vlasti, što je niži nivo ocjena je lošija, pogotovo u lokalnim sredinama, gdje se vrši pritisak na lokalne medije i gdje oni nemaju stepen nezavisnosti da otvoreno komuniciraju sa političarima. U javnosti se na lokalne

¹⁷⁴ Ibid.

¹⁷⁵ Ibid.

¹⁷⁶ Ibid.

medije gleda kao na glasnogovornike političara. A na entitetskom i državnom nivou nije ujednačena praksa, jer svaka politička struja ima svoje izvore i medije koji propagiraju politiku određene političke stranke.¹⁷⁷

3.1.3. Napadi na novinare

Prema stavovima u Priručniku o sigurnosti novinara,¹⁷⁸ „Na vladama država je da poduzimaju neophodne korake, kako bi zaštitile fizičku sigurnost novinara i sigurnost novinara koji se suočavaju sa prijetnjama nasiljem. Ova obaveza iziskuje usaglašenu i dosljednu državnu politiku i praksu. Države moraju da osiguraju uvjete da njihovi zakoni, upravni i pravosudni sistemi štite i unapređuju slobodu izražavanja, kao i da štite živote i profesionalna prava novinara. Pozivaju se izabrani političari, i svi koji se nalaze na visokim funkcijama, da dokažu svoju nedvosmislenu privrženost poštivanju slobode štampe i sigurnosti novinara. Političari i funkcioneri ne bi trebali da zloupotrebjavaju svoj status, govoreći o novinarima ili medijima na ponižavajući ili uvredljiv način. Takav govor, kada ga koriste vodeće javne ličnosti, može ohrabriti ekstremiste da novinare smatraju metama koje treba ušutkati ili napasti. Najviši politički lideri, zbog toga, imaju posebnu odgovornost da ne koriste neodmjeren ili neprimjeren rječnik.“

3.1.3.1. Informacije tužilaštava u BiH

U cilju sagledavanja efikasnosti mehanizama zaštite u slučajevima napada na novinare, ombudsmeni su svim tužilaštvima u Bosni i Hercegovini uputili dopis, tražeći informaciju o registriranim predmetima koji se odnose na napade na novinare u periodu od 2012. do 2017. godine, te o statusu tih predmeta. Tužilaštva su ispoljila visok stepen spremnosti za saradnju s Institucijom ombudsmena, iako je u nekim slučajevima upućeni dopis od strane ombudsmena tretiran prema Zakonu o slobodi pristupa informacijama,¹⁷⁹ što je suprotno članu 25. Zakona o ombudsmenu za ljudska prava BiH, koji obavezuje sve institucije na saradnju s ombudsmenima. U pogledu traženih podataka, ombudsmeni su dobili različite odgovore, kako slijedi:

a. Nemogućnost vođenja podataka u bazi, po profesiji stranke, oštećenog, svjedoka ili drugog učesnika u postupku

U bazi podataka za rad na predmetima u pravosuđu (CMS) ne postoje nikakve mogućnosti, kako bi se evidentirali predmeti koji se isključivo odnose na prijetnje ili napade na novinare u BiH. Naime, u spomenutoj bazi podataka, koja služi za elektronsko upravljanje predmetima u pravosuđu i za zavođenje podataka i dokumenata u tužilačkim i sudskim spisima unose se podaci o dostavljenim izvještajima, krivičnim prijavama, fazama predmeta, odlukama, osumnjičenim, optuženim, oštećenim osobama i drugi relevantni podaci pri kreiranju i radu na predmetima, ali ne postoje nikakve funkcionalnosti i mogućnosti u istoj, kako bi bili evidentirani predmeti u kojima su oštećeni isključivo novinari, jer se kod oštećenih/svjedoka ne unose zanimanja kojima se bave, nego samo drugi lični podaci, neophodni za rad na predmetima. Dakle, ni na koji način ne možemo doći do podataka da su, među velikim brojem predmeta u različitim fazama koje u radu ima ovo

¹⁷⁷ Ibid.

¹⁷⁸ Priručnik o sigurnosti novinara, 2012. godine, Office of the Representative on Freedom of the Media Organization for Security and Co-operation in Europe www.osce.org/bs/fom/90210?download=tru.

¹⁷⁹ Kantonalno tužiteljstvo Zapadnohercegovačkog kantona, akt broj: A:123/17, od dana 17. 02. 2017. godine.

Tužilaštvo, a koji se odnose na prijetnje ili napade (krivična djela protiv života tijela i druga krivična djela koja su definirana u Krivičnom zakonu FBiH), oštećene osobe koje se bave novinarskim pozivom. Uz dobru volju da doprinesemo izradi Izvještaja, zaista nismo u mogućnosti izdvojiti takve predmete, isključivo iz tehničkih razloga i nemogućnosti obrade takvih podataka u bazi.¹⁸⁰

Sličan odgovor je i Okružnog javnog tužilaštva Doboj,¹⁸¹ koje naglašava da Tužilaštvo u svojim evidencijama ne vodi statistiku po profesijama oštećenih osoba.

Tužilaštvo Federacije BiH¹⁸² je u svom odgovoru ukazalo na to da samostalno ne vodi istrage i ne podiže optužnice, već samo ima nadležnost da pred Vrhovnim sudom Federacije BiH zastupa kantonalna tužilaštva povodom žalbi na prvostepene odluke kantonalnih sudova, kao i nadležnost u postupku ponavljanja krivičnog postupka kao vanrednog pravnog lijeka, jer je donošenjem Zakona o sudovima u Federaciji BiH, koji je stupio na snagu 12. 07. 2005. godine¹⁸³ ukinuta prvostepena nadležnost Vrhovnog suda Federacije BiH za koji se, u smislu člana 17. Zakona o Federalnom tužilaštvu Federacije BiH¹⁸⁴ i člana 24. i 48. Zakona o krivičnom postupku Federacije BiH, veže stvarna i mjesna nadležnost ovog Tužilaštva. U odgovoru Federalnog tužilaštva ukazano je na to da: *“Krivičnim zakonom Federacije BiH¹⁸⁵ nije, kao posebno djelo, propisano krivično djelo "napad na novinara", te Vam zbog toga niti jedno kantonalno tužilaštvo u Federaciji BiH neće biti u mogućnosti dati tražene podatke, s obzirom na to da se krivične evidencije vode prema drugim parametrima, kao što su: naziv krivičnog djela, ime/naziv oštećenog, ime/naziv počinioca, ukoliko je poznat, vrsta sankcije, itd.”*

b. Nema registriranih predmeta koji se odnose na napade na novinare za period od 2012. do 2017. godine

Kantonalna tužilaštva Kantona 10, Zapadnohercegovačkog kantona, Unsko-sanskog kantona, Srednjobosanskog kantona, Tužilaštvo Bosne i Hercegovine, te Okružno tužilaštvo Trebinje obavijestili su ombudsmene da nemaju registrirane predmete napada na novinare.¹⁸⁶

c. Informacije o registriranim predmetima koji se odnose na napade na novinare za period od 2012. do 2017. godine

Okružno javno tužilaštvo Bijeljina¹⁸⁷ je dostavilo informaciju da je u periodu od 2012. do 2017. godine registriran jedan slučaj prijetnji novinarima. U konkretnom slučaju radi se o prijetnji snimatelju BN televizije Srđanu Velji od strane sudskog policajca, kao i da je sudski policajac pokušao snimatelju oduzeti kameru i tako spriječiti snimanje deložacije.¹⁸⁸ U ovom predmetu,

¹⁸⁰ Kantonalno tužilaštvo Tuzlanskog kantona, akt broj: A-I-22/17, od dana 14. 02. 2017. godine.

¹⁸¹ Akt broj: A-39/17, od dana 14. 02. 2017. godine.

¹⁸² Akt broj: A-97/17, od dana 07. 03. 2017. godine.

¹⁸³ “Službene navine Federacije BiH”, broj: 38/05, 22/06 i 63/10.

¹⁸⁴ “Službene novine Federacije BiH”, broj: 19/03.

¹⁸⁵ “Službene novine Federacije BiH”, broj: 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11 i 59/14.

¹⁸⁶ Kantonalno tužilaštvo Kantona 10, akt broj: A-117/17, od dana 14. 02. 2017. godine; Kantonalno tužilaštvo Zapadnohercegovačkog kantona, akt broj: A:123/17, od dana 17. 02. 2017. godine; Kantonalno tužilaštvo Unsko-sanskog kantona Bihać, akt broj: A-147/17, od dana 15. 02. 2017. godine; Kantonalno tužilaštvo Srednjobosanskog kantona Travnik, akt broj: A-71/17, od dana 16. 02. 2017. godine; Tužilaštvo Bosne i Hercegovine, akt broj: A-69/17, od dana 17. 02. 2017. godine; Okružno javno tužilaštvo Istočno Sarajevo, akt broj: 2-1/17, od dana 23. 02. 2017. godine; Okružno javno tužilaštvo Trebinje, akt broj: 2-1/17, od dana 23. 02. 2017. godine.

¹⁸⁷ Akt broj: IT-7/17, od 14. 02. 2017. godine.

¹⁸⁸ Tužilaštvo je zaprimilo Izvještaj CJB Bijeljina da se navedeni napad desio 30. 06. 2016. godine u Bijeljini, prilikom deložacije G.T. iz stana.

postupajući okružni tužilac poduzima potrebne mjere i radnje u cilju provjere navoda iz Izvještaja Centra javne bezbjednosti Bijeljina i donošenja adekvatne tužilačke odluke.

Kantonalno tužilaštvo Kantona Sarajevo dostavilo je informaciju¹⁸⁹ da je provjerom kroz službene evidencije utvrđeno da su u ovom Tužilaštvu, a zbog napada na novinare, u periodu od 2012. do 2017. godine, formirana dva predmeta, i to: krivični predmet broj: T09 O KT 008022914, formiran na osnovu izvještaja Ministarstva unutarnjih poslova Kantona Sarajevo od 25. 12. 2014. godine, zbog krivičnog djela nasilničkog ponašanja iz člana 362. Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine, počinjenog na štetu Vatrenjak Namika. Predmet se nalazi u fazi prijave. Krivični predmet broj: T09 O KTA 011039917, formiran na osnovu izvještaja Federalnog ministarstva unutrašnjih poslova od 20. 01. 2017. godine, zbog krivičnog djela izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje, razdora i netrpeljivosti iz člana 163. Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine, počinjenog na štetu Duške Jurišić. Predmet se nalazi u fazi prijave.

Kantonalno tužiteljstvo Hercegovačko-neretvanskog kantona Mostar¹⁹⁰ je dostavilo informaciju da pred ovim Tužiteljstvom postoje četiri (4) registrirana predmeta koji su otvoreni zbog napada na novinare u periodu od 2012. do 2017. godine, a koji se trenutno nalaze u sljedećem statusu: *“jedan predmet je okončan pravomoćnom presudom i izrečena je novčana kazna, jedan predmet je okončan Naredbom o neprovedbi istrage, jedan predmet je okončan Naredbom o obustavi istrage, u jednom predmetu je istraga u toku, a radi se o napadu na imovinu novinara.”*

Okružno javno tužilaštvo Banja Luka¹⁹¹ je zaprimilo ukupno devet prijava, odnosno imalo devet predmeta u kojima su novinari bili oštećene osobe (žrtve). U svim slučajevima radilo se o prijetnjama novinarima, odnosno krivičnom djelu ugrožavanja sigurnosti iz člana 169. Krivičnog zakona Republike Srpske. Od tih devet predmeta, u četiri su podignute optužnice, dok su u dva predmeta donesene naredbe o obustavljanju istrage i u dva predmeta donesene naredbe o neprovedbi istrage. Kod ovog Tužilaštva trenutno se vodi kao nezavršen jedan predmet i nalazi se u fazi istrage.

Iz dostavljenih odgovora tužilaštava u Bosni i Hercegovini može se zaključiti da krivičnim zakonima nije, kao posebno djelo, propisano krivično djelo napad na novinara. Jasno je da se novinari ne mogu smatrati ovlaštenim osobama, ali to ne isključuje obavezu, zbog društvene uloge posla koji obavljaju, a koji se odnosi, prije svega, na osiguranje informacija građanima kao značajnog elementa slobode izražavanja, da se razmotri mogućnost definiranja radnje napada na novinare kao zasebnog krivičnog djela.

Odgovori ukazuju na to da se ne vode ni podaci o oštećenim, svjedocima, ali ni drugim učesnicima u postupku, s aspekta profesije koju obavljaju. U smislu šireg društvenog praćenja određenih društvenih pojava i preveniranja negativnih društvenih trendova, značajno je da se osigura praćenje podataka kojima je moguće utvrditi profil, ne samo izvršilaca krivičnih djela, već i oštećenih.

Iako, prema odgovorima nekih tužilaštava, ne postoji mogućnost praćenja profila oštećenih, ipak određeni broj tužilaštava je dostavio egzaktnije pokazatelje o registriranim slučajevima napada na novinare koji su bili predmet postupanja, ili su predmet postupanja u tim tužilaštvima, što ukazuje na različite pristupe tužilaštava.

¹⁸⁹ Akt broj: A-148/17, od dana 17. 02. 2017. godine.

¹⁹⁰ Akt broj: A-159/17, od 17. 02. 2017. godine.

¹⁹¹ Ibid.

3.1.3.2. Informacije udruženja novinara

Prema evidenciji Linije za pomoć novinarima u Bosni i Hercegovini, novinari se često susreću sa diskriminacijom. U protekle dvije godine registrirali su 15 slučajeva diskriminacije novinara po različitim osnovama.¹⁹² Pored toga, novinari su izloženi napadima, tako da prema informaciji dobijenoj od Udruženja/Udruga „BH novinari“ u periodu od 2012. do 2017. godine ovo Udruženje je registriralo ukupno 266 napada na novinare. Pregled broja napada na novinare, po godinama, predstavljen je u sljedećoj tabeli.

Tabelarni prikaz broja napada na novinare za period od 2012. do 2017. godine

Godina	Broj napada
2012.	47
2013.	45
2014.	37
2015.	60
2016.	64
2017.	13

S obzirom na veličinu države, a i na broj medija u Bosni i Hercegovini, novinari se susreću s ogromnim brojem tužbi za klevetu, i to oko 300 tužbi godišnje.¹⁹³ Trenutno su aktivna 173 slučaja koja se odnose na klevetu. Prema podacima Linije za pomoć novinarima (Free Media Help Line), na godišnjem nivou bude podneseno prosječno 100 tužbi za klevetu.¹⁹⁴ Dosuđene naknade štete od sudova su uglavnom u iznosima od 500 do 20.000 KM. Najveći broj obeštećenja su u rasponu od 2.000 do 5.000 KM.¹⁹⁵

Prema statističkim podacima, novinari u Bosni i Hercegovini se vrlo često susreću sa različitim formama napada. Od 2013. godine do danas ukupno je napadnuto 217 medijskih kuća, medijskih institucija i udruženja novinara. Među njima su Federalna televizija, Radio-televizija BiH, Oslobođenje, BN televizija, Dnevni avaz, Nezavisne novine, Radio-televizija Republike Srpske, portal Klix, portal Buka, Tačno.net, Televizija Sarajevo, Regulatorna agencija za komunikacije, Vijeće za štampu, Udruženje/Udruga „BH novinari“, Sindikat Radio-televizije Goražde.¹⁹⁶

Napadi ovakve vrste kod institucija Bosne i Hercegovine i pravosudnih organa često prolaze nekažnjeno, pa se dešava i da novinar bude žrtva etiketirana kao napadač na slobodu osoba koje su počinile kriminal i bile predmet medijskog izvještavanja. Prema iskustvu Linije za pomoć novinarima, trenutno institucije reaguju, ali nedovoljno. Postoje inicijative Ministarstva za ljudska prava i Ministarstva pravde da se razviju i unaprijede krivični zakoni u Bosni i Hercegovini, interne procedure za zaštitu novinara i slobode izražavanja kao jedno od temeljnih ljudskih prava. Misija

¹⁹² Ibid.

¹⁹³ Udruženje/Udruga „BH novinari“, akt broj: A-159/17, od 17. 02. 2017. godine.

¹⁹⁴ Ibid.

¹⁹⁵ Ibid.

¹⁹⁶ Ibid.

OSCE-a u Bosni i Hercegovini donijela je Smjernice za policiju u ophođenju s medijima i Smjernice za medije u ophođenju sa policijom. Ove smjernice još nisu potaknule izmjene u zakonima prema kojima bi se policija obavezala na poseban tretman i adekvatnu zaštitu za novinare i medije.¹⁹⁷

3.1.3.3. Informacije ombudsmena

Iz žalbi upućenih Instituciji ombudsmena za ljudska prava proizilazi da se vrlo često tužba za klevetu ili tužba za naknadu nematerijalne štete zbog navodne povrede ugleda koristi kao sredstvo kojim predstavnici javne vlasti nastoje onemogućiti ili obeshrabiliti objavljivanje tekstova sa čijim sadržajem nisu saglasni.¹⁹⁸ Iz provedenog postupka istrage proizilazi da se parnični postupci, pokrenuti po tužbama političara protiv medija, okončavaju u rokovima koji su znatno kraći od prosjeka ili od uobičajenog trajanja takve vrste postupka, kao i da nadležni pravosudni organi nisu dostavili adekvatna obrazloženja, niti uspostavili saradnju po tom pitanju s Institucijom ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine, zbog čega je upućena Preporuka (P-229/13) Osnovnom sudu Banja Luka, na koju do dana sačinjavanja ovog Izvještaja nije dostavljen odgovor.

Ombudsmeni izražavaju zabrinutost zbog činjenice da sudovi u obrazloženjima presuda kojima nalažu naknadu štete novinarima i medijima ne uzimaju u obzir praksu Evropskog suda za ljudska prava prema kojoj se traži viši prag tolerancije u slučajevima kada se izvještava o imovini osoba koje obavljaju javne funkcije, prema kojoj pravo javnosti da bude obaviještena može da obuhvata i aspekte privatnog života javnih ličnosti i prema kojoj je informacija korisna i značajna samo ako je pravovremena, što ponekad opravdava odsustvo iscrpnih provjera.¹⁹⁹

U znatnom broju slučajeva²⁰⁰ novinari su se obraćali Instituciji ombudsmena zbog prijetnji koje su im upućene kao reakcija na tekstove koje objavljuju, bilo samostalno, bilo kao zaposleni u medijskim kućama. Ombudsmeni i ovim Izvještajem ukazuju na činjenicu da je izostala adekvatna reakcija nadležnih organa koji imaju mogućnost da, putem strožije politike sankcioniranja, pošalju jasnu poruku da napad na novinare u obavljanju njihove profesije povlači jednako štetne posljedice kao i napad na službene osobe u obavljanju njihovih dužnosti.

Preduvjet za efikasno obavljanje novinarskog posla, a posebno za afirmaciju i osnaživanje istraživačkog novinarstva je nesmetan pristup informacijama koje su u posjedu javnih organa. Naime, svaka osoba, fizička i pravna, ima pravo pristupa ovim informacijama, jer one predstavljaju javno dobro, a javni organi imaju obavezu da objave informacije, te da omoguće svakoj fizičkoj osobi da zatraži izmjenu i daje komentare na informacije kojima lično raspolaže ili koje kontrolira javni organ. Zakoni o slobodi pristupa informacijama u Bosni i Hercegovini zahtijevaju od javnih organa da uspostave proceduru koja će pomoći ljudima da otkriju koje informacije postoje i kako da dođu do njih. Analiza zaprimljenih žalbi²⁰¹ ukazuje na to da su prilikom primjene zakona o slobodi pristupa informacijama od strane javnih organa i dalje prisutne slabosti na koje su ombudsmeni ukazivali u svojim godišnjim izvještajima, a riječ je o odugovlačenju postupka donošenja odluke u prvostepenom i drugostepenom postupku, donošenju rješenja koja ne sadrže sve zakonom propisane

¹⁹⁷ Ibid.

¹⁹⁸ Žalba Magazina "BUKA" od 04. 05. 2017. godine, registrirana pod brojem: Ž-BL-05-319/17, Žalba Slobodana Vaskovića od 16. 05. 2012. godine, registrirana pod brojem: Ž-BL-06-340/12.

¹⁹⁹ Vidi, naprimjer, Presude Evropskog suda za ljudska prava u predmetima *Mladina d.d. Ljubljana protiv Slovenije (2014.)* i *Colombani i drugi protiv Francuske (2001.)*.

²⁰⁰ Ž-BL-05-815/16 i Ž-SA-06-881/16.

²⁰¹ Ž-BL-05-798/16 i Ž-BL-05-45/17.

elemente (obrazloženje, pouka o pravnom lijeku), formalnom udovoljavanju zahtjevu uz izostanak suštinskog pristupa informaciji, kao i sve prisutnijoj praksi javnih organa, koji uz pozivanje na zaštitu ličnih podataka, odnosno komercijalnih interesa trećih strana, odbijaju zahtjeve bez provedbe testa javnog interesa. Ombudsmeni sa zabrinutošću konstatiraju da nadležni javni organi rješenjima odbijaju zahtjeve, uz obrazloženje da isti sadrže povjerljive komercijalne interese trećih strana, a da se iz obrazloženja rješenja ne može utvrditi da je postupak bio u skladu s odredbama zakona o slobodi pristupa informacijama koji propisuje da, kada nadležni javni organ osnovano utvrdi da zahtjev za pristup informaciji uključuje povjerljive komercijalne interese treće strane, dužan je, bez odlaganja, pismeno obavijestiti treću stranu o pojedinostima zahtjeva ili upozoriti je da će tražena informacija biti saopćena ako u roku od 15 dana od dana prijema obavještenja pismeno ne odgovori da smatra da je informacija povjerljiva i navede razloge zbog kojih bi njenim saopćavanjem mogla nastupiti šteta.²⁰²

Sve navedeno ima za posljedicu onemogućavanje novinara da se bave svojim poslom i uskraćivanje prava javnosti da bude adekvatno i pravovremeno informisana, što su preduvjeti za uspostavu vladavine prava i evropskih standarda dobre uprave.

Ombudsmeni Bosne i Hercegovine su u prethodnim godinama zapimali žalbe koje su se, između ostalog, odnosile na situacije u kojima nadzorni i upravni odbori u javnim medijima čestim izmjenama programskih shema ili odgovornih osoba,²⁰³ mijenjanjem programskog koncepta ili ukidanjem određene emisije, te traženjem izjašnjenja povodom rada, novinara dovode u položaj koji smatraju uplitanjem u njihov rad.²⁰⁴ Ombudsmeni Bosne i Hercegovine u navedenim predmetima proveli su istrage, u jednom su izdali preporuku poslodavcu,²⁰⁵ a u drugom pratili da li je privremena mjera koju je donio sud provedena. Također su, nakon provedenog postupka,²⁰⁶ govor novoizabranog načelnika ocijenili neprimjerenim i nedopustivim, najoštrije osudili sve napade i nedolična ponašanja prema novinarima i svim zaposlenicima u medijima, kao i pokušaje utjecaja tijela vlasti i politike na uređivačku politiku medija.

Sve navedeno ukazuje na to da je u narednom periodu potrebno pratiti i nadzirati provedbu zakona o ministarskim, vladinim i drugim imenovanjima u odnosu na upravne i nadzorne odbore javnih medija, kao i, uz saradnju s udruženjima i sindikatima, raditi na zaštiti njihovih prava.

3.1.3.4. Druge informacije

U segmentu prijetnji novinarima, obratit ćemo posebnu pažnju na slučajeve napada na novinare, s obzirom na to da oni imaju višestruki značaj. U tim slučajevima ne radi se samo o narušavanju fizičkog integriteta jedne osobe i kršenju zakona, nego ti slučajevi šalju jasnu poruku, kako novinarima, tako i javnosti. Novinarima se, generalno, šalje slika da će, ukoliko obavljaju svoju profesiju na način koji može biti sporan nekom pojedincu ili grupi, snositi posljedice, a da počinioci ostaju nekažnjeni. Šira javnost, ukoliko percipira da se i određene javne ličnosti mogu

²⁰² Ž-SA-05-130/16, Preporuka broj: P-89/16, od 13. 05. 2016. godine.

²⁰³ Linija za pomoć novinarima, Registar slučajeva o medijskim slobodama i kršenju prava novinara u Bosni i Hercegovini u 2014. godini, tačka 33.

²⁰⁴ Navedeni novinari uputili su žalbe i Instituciji ombudsmena, koje su registrirane pod brojevima: Ž-SA-06-870/10 i Ž-SA-06-481/12. U jednom od tih predmeta podnositeljica žalbe je postigla nagodbu sa poslodavcem i na taj način otklonjeni su njeni žalbeni navodi; u drugom predmetu novinar je na kraju napustio taj medij i prešao raditi na drugi.

²⁰⁵ Ž-SA-06-870/10, Preporuka broj: P-15/11.

²⁰⁶ Ž-LI-05-109/17, Preporuka broj: 117/17.

nekažnjeno fizički napadati, to će razumjeti kao odsustvo vladavine prava u državi, te će ista biti u strahu da iznosi svoje stavove i mišljenja.

Specijalni izvjestilac UN-a za promociju i zaštitu prava na slobodu mišljenja i izražavanja istakao je sljedeće:²⁰⁷ *"Napad na novinara nije samo kršenje njegovog ili njenog prava da podijeli informaciju, nego podriva pravo pojedinaca i društva u cjelini da traži i prima informacije, a koji su garantirani članom 19. Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima i Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima. Zaista, bez poštivanja prava na slobodu izražavanja, a posebno slobode štampe, informisano, aktivno i uključeno građanstvo je nemoguće. Napad na novinara je, zbog toga, napad protiv principa transparentnosti i odgovornosti, kao i prava na mišljenje i učešće u javnim debatama, koje su neophodne za demokratiju."*

Uvidom u aktivne predmete iz ranijih godina Udruženja/udruge „BH novinari“,²⁰⁸ a koji se odnose na fizičke napade i prijetnje, možemo izdvojiti sljedeće slučajeve kao indikativne:

- Slučaj prijetnje, koji se dogodio 27. 03. 2010. godine²⁰⁹ pred više svjedoka, na javnom mjestu, u kojem je poznat i navodni počinitelj, koji je javno izrekao prijetnju po život i fizički integritet novinaru. U navedenom slučaju je indikativno da do danas nadležno tužilaštvo nije donijelo odluku. Institucija ombudsmena nije u konkretnom predmetu sama provela istragu, te se radi o informacijama koje je pružilo Udruženje;
- U sljedećem slučaju radi se o fizičkom napadu koji se dogodio od strane nepoznate osobe, dana 25. 01. 2014. godine²¹⁰ na novinara, koji uz to radi kao direktor jedne fondacije i aktivist je civilnog društva, u kojem do danas nije utvrđen identitet osobe koja je izvršila napad. Treba istaknuti da je u tom slučaju i Institucija ombudsmena vodila *ex officio* predmet²¹¹ koji je otvorila po osnovu informacija iz medija o napadu na aktivistu civilnog društva i u kojem je zatražena informacija od nadležne policijske uprave o poduzetim radnjama.²¹² Udruženje „BH novinari“ navodi da postoji mogućnost da je napad vezan za aktivnosti fondacije koju ta osoba vodi. Ovaj slučaj otvara pitanje koje smo već ranije spomenuli, a to je koga sve možemo smatrati novinarom i u kojim svojstvima, kada i gdje prestaje rad novinara u njegovoj profesiji, što, ukoliko ga javnost i druge osobe tretiraju i dalje kao novinara i motiv napada je s tim povezan, kako tačno utvrditi motiv napada. Moramo uzeti u obzir da se motiv napada na novinara ne mora nužno odnositi na bilo koju radnju koju provodi prilikom rada i obavljanja svoje funkcije, nego novinar može biti na neki način promatran i kao simbol. Svakako ostaje i pitanje, kao i u predmetima diskriminacije, da li se u ovakvim slučajevima može govoriti da je napad povezan sa činjenicom da je osoba novinar, iako u momentu napada ne obavlja tu funkciju.

²⁰⁷ Izvještaj specijalnog izvjestioca Ujedinjenih naroda za promociju i zaštitu prava na slobodu mišljenja i izražavanja, Frank la Rue, Vijeće za ljudska prava Ujedinjenih naroda, 20. sjednica, 04. 06. 2012. godine, paragraf 54.

²⁰⁸ Linija za pomoć novinarima, Registar slučajeva o medijskim slobodama i kršenju prava novinara u Bosni i Hercegovini u 2016. godini, slučajevi FMHL iz prethodnog perioda koji su još uvijek aktuelni.

²⁰⁹ Linija za pomoć novinarima, Registar slučajeva o medijskim slobodama i kršenju prava novinara u Bosni i Hercegovini u 2016. godini, Slučajevi FMHL iz prethodnog perioda koji su još uvijek aktuelni, broj 1.

²¹⁰ Ibid., broj 4.

²¹¹ Predmet registriran pred Institucijom ombudsmena pod brojem: Ž-SA-06-106/14.

²¹² Institucija ombudsmena, nakon što je provedena istraga u predmetu, odnosno pribavljena informacija od strane nadležne policijske uprave u kojoj su navedene sve poduzete istražne radnje pristupila je zatvaranju navedenog predmeta. Ombudsmeni Bosne i Hercegovine svjesni su činjenice da rasvjetljavanje određenih krivičnih djela usljed objektivnih okolnosti može trajati godinama, te da određen broj krivičnih djela nikada ne bude rasvjetljen. Kako određene predmete godinama ne bi držali otvorenima jer, iz objektivnih okolnosti nadležni organi nisu u mogućnosti poduzimati radnje, Institucija ombudsmena obraća pažnju na to da su istražne radnje poduzete pravovremeno po prijavi određenog djela, te samo u određenim predmetima čeka i ishod istrage.

- Ovom prilikom kratko ćemo se osvrnuti na jedno pitanje s kojim se u suštini Institucija ombudsmena susreće u radu u oblasti zabrane diskriminacije, a u skladu sa Zakonom o zabrani diskriminacije.²¹³ To je diskriminacija po osnovu pretpostavljenih osnova. U konkretnom slučaju, nametnulo se pitanje da neka osoba može biti napadnuta jer se pretpostavlja da se radi o novinaru, kao što neka osoba može biti izložena diskriminaciji jer se pretpostavlja određeni osnov. Drugo je pitanje koje će se nametati u praksi, a koje smo već spomenuli, što ukoliko je neka druga osoba; primjera radi, član porodice, bliski prijatelj, saradnik, izložena napadu zato što je povezan s osobom koja je novinar; kako tada utvrditi motiv i poduzeti druge mjere. Primjera radi, u oblasti zabrane diskriminacije nije sporno da neka osoba može biti izložena diskriminaciji, iako nema svojstva koje ima ta osoba, ali je sa njom povezana.²¹⁴
- Treći navedeni slučaj u kojem se radi o fizičkom napadu, koji se dogodio 18. 12. 2014. godine²¹⁵ u kojem je poznat navedeni počinitelj, pred isto tako više svjedoka, ali do danas nadležno tužilaštvo nije donijelo odluku u tom predmetu.

Određeni slučajevi koji su okarakterizirani kao fizički napadi od strane Udruženja su zabrinjavajući, s obzirom na to da se u dva slučaja iz 2013. godine, kao eventualni počinioci navode nosioci funkcija u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti.²¹⁶ U takvim i sličnim slučajevima, ukoliko bude utvrđena odgovornost ljudi koji su nosioci javnih funkcija i da su ti napadi povezani sa funkcijom koju vrše novinari, osim zakonom predviđenih sankcija, potrebna je i šira osuda javnosti.

U izvještaju Human Rights Watch iz 2015. godine: A Difficult Profession navodi se slučaj novinarske ekipe koja je u oktobru 2011. godine fizički napadnuta prilikom rada na reportaži za televizijsku stanicu. Novinarka je tom prilikom morala kontaktirati urednika, usljed neadekvatne reakcije lokalne policije, koji je kontaktirao nadređene lokalnoj policiji, te je, tek nakon toga, lokalna policija reagirala. Novinarka je u intervjuu za Human Rights Watch navela da je lokalna policija bila neodlučna da ih primi u policijsku stanicu u svrhu davanja izjave, ali da je postupak protiv dva počinioca pokrenut osam mjeseci poslije napada.²¹⁷

U preporuci Komiteta ministara Vijeća Evrope broj: CM/Rec(2016)4, usvojenoj 13. 04. 2016. godine o zaštiti novinarstva i sigurnosti novinara i drugih aktera u medijima²¹⁸ naglašava se obaveza da istrage moraju biti efikasne:

"Istrage moraju biti efektivne u smislu da mogu voditi do utvrđivanja činjenica, kao i identifikaciji i, eventualno, ukoliko je prikladno, kažnjavanju odgovornih. Vlasti moraju poduzeti svaku razumnu mjeru da prikupe sve dokaze koji se odnose na incident. Zaključak istrage mora biti utemeljen na cjelokupnoj, objektivnoj i nepristrasnoj analizi svih relevantnih elemenata, uključujući i utvrđivanje da li postoji veza između prijetnji i nasilja protiv novinara i drugih aktera u medijima i ispoljavanja novinarskih aktivnosti ili doprinosa na sličan način javnoj debati. Vlasti su isto tako obavezne da istraže postojanje

²¹³ "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", broj: 59/09 i 66/16.

²¹⁴ Kao primjer toga možemo navesti Mišljenje Evropskog suda pravde u predmetu C-303/06, od dana 31. 01. 2008. godine, koje je dao nezavisni advokat Poireres, a odnosi se na diskriminaciju osobe koja samo nije osoba s invaliditetom, ali je s istim povezana.

²¹⁵ Linija za pomoć novinarima, Registar slučajeva o medijskim slobodama i kršenju prava novinara u Bosni i Hercegovini u 2016. godini, Slučajevi FMHL iz prethodnog perioda koji su još uvijek aktuelni, broj 5.

²¹⁶ Linija za pomoć novinarima, Registar slučajeva o medijskim slobodama i kršenju prava novinara u Bosni i Hercegovini u 2013. godini, broj 1. i broj 38.

²¹⁷ Human Rights Watch "A Difficult Profession: Media Freedom Under Attack in the Western Balkans", 2015. godina, str. 15. i 16.

²¹⁸ https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=09000016806415d9#_ftn1, paragraf 19.

moguće veze između rasističkih stavova i nasilnog čina. Značaj pitanja povezanih sa spolom isto tako treba biti istražen."

No, bez obzira na slučajeve koji su dobili sudski epilog, kao i na izrečene kazne, bosanskohercegovačka javnost treba osuditi svako ponašanje kojim se narušava bilo čije dostojanstvo i onemogućava realiziranje profesionalnih obaveza.

Online napadi i prijetnje

Ombudsmeni Bosne i Hercegovine žele javnosti skrenuti pažnju na zabrinjavajuće trendove koje možemo povezati sa povećanjem broja medija na internetu, kao i širenjem društvenih mreža. Naime, prema informacijama koje je dostavilo Udruženje/Udruga „BH novinari“, određeni broj medija bio je izložen napadima preko interneta, hakiranjem i blokiranjem njihovih stranica.²¹⁹ Internet je omogućio olakšanu komunikaciju i širenje informacija i, kao što smo ranije naveli, narušio "monopol" tradicionalnih masovnih medija. Ipak, internet je omogućio da pojedinci ili grupe mogu poduzimati mjere koje su nekada mogli poduzimati samo organi vlasti (i to u iznimnim slučajevima i u procedurama propisanim zakonom). Nekada su samo tijela vlasti mogla zatvoriti ili spriječiti distribuciju određenih informacija, odnosno spriječiti određeni medij da to čini, danas, sa lako dostupnim tehnologijama, to može učiniti puno veći broj pojedinaca ili grupa.

Pojedinci ili grupe, koji su nekada željeli spriječiti tradicionalne masovne medije u distribuciji određenih informacija, jer im je na raspolaganju bilo pokretanje sudskog postupka (odnosno pokušaj da na taj način zaštite svoja prava) ili da pribjegu kršenju zakona (upućivanjem prijetnji ili napadima na novinare), danas mogu angažirati druge pojedince u Bosni i Hercegovini ili u inozemstvu da vrše napade na online medije.

Human Rights Watch, u izvještaju pod naslovom: "A Difficult Profession: Media Freedom Under Attack in the Western Balkans," navodi primjer portala kojem je, nakon tri cyber napada na web stranice, trebalo nekoliko dana da web stranice postanu potpuno operativne.²²⁰

Specijalni izvjestilac Ujedinjenih naroda za promociju i zaštitu prava na slobodu mišljenja i izražavanja istaknuo je:²²¹ *"Specijalni izvjestilac je duboko zabrinut uznemiravanjem online novinara i blogera, kao što je ilegalno hakiranje u njihove računare, te nadziranje njihovih online aktivnosti."*

Organizacija Ujedinjenih naroda za obrazovanje, nauku i kulturu (UNESCO), u publikaciji pod naslovom: *"Building digital safety for journalism - A survey of selected issues"*²²² navodi, primjera radi, dvanaest vrsta napada kojima mogu biti izloženi online mediji,²²³ i to su: nadziranje pojedinca i masovno nadziranje; korištenje softwarea i hardwarea bez znanja ciljane osobe; "phishing" napadi,²²⁴ napadi sa lažne internet domene; "MitM" napadi,²²⁵ "DoS" i "DDoS"

²¹⁹ Prema informacijama koje je dostavilo Udruženje/Udruga „BH novinari“ registrirano je pet takvih napada, po dva u 2014. i 2015. godini, i jedan napad u 2016. godini.

²²⁰ Human Rights Watch "A Difficult Profession: Media Freedom Under Attack in the Western Balkans", 2015. godina, str. 51.

²²¹ Izvještaj specijalnog izvjestioca Ujedinjenih naroda za promociju i zaštitu prava na slobodu mišljenja i izražavanja, Frank la Rue, Vijeće za ljudska prava Ujedinjenih naroda, 20. sjednica, 04. 06. 2012. godine, paragraf 63.

²²² UNESCO, Building digital safety for journalism - A survey of selected issues, 2015. godine.

²²³ Ibid., str. 20. i 21.

²²⁴ Phishing je skup aktivnosti kojima neovlašteni korisnici korištenjem lažnih poruka elektronske pošte i lažnih web stranica pokušavaju navesti na otkrivanje povjerljivih ličnih podataka.

²²⁵ "Man in the middle" napadi, odnosno napadi u toku prijenosa podataka.

napadi,²²⁶ izmjene (narušavanje) web portala; kompromitiranje korisničkih računa; zastrašivanje, uznemiravanje i prisilno izlaganje online mreža; dezinformisanje i kampanje u smislu ugrožavanja ugleda; konfiskacija novinarskog rada i prikupljanje podataka o njima.

Brojni mediji, kako u Bosni i Hercegovini, tako i u inozemstvu, te vladine, nevladine i međunarodne organizacije izloženi su ovoj prijetnji. No, prilikom razmatranja pozicije u kojoj se mogu naći online mediji, moramo uzeti u obzir da ova vrsta online napada može postati efikasno sredstvo zatvaranja medija, njihovog gašenja, s obzirom na to da će se mediji suočiti sa nedostatkom prihoda za period kad ne budu u mogućnosti da funkcioniraju.

Prijetnje preko društvenih mreža

Jedan od problema s kojim se novinari suočavaju je svakako sve češće uznemiravanje putem društvenih mreža. Tako Udruženje/Udruga „BH novinari“ navodi da su od 2013. godine registrirali devet slučajeva prijetnji ili drugog ponašanja koje narušava dostojanstvo novinara (uznemiravanja i vrijeđanja). Od devet navedenih prijetnji ili uznemiravanja, šest je bilo upućeno ženama. Pri tome svakako moramo uzeti u obzir da je taj broj sigurno veći, te da jedan dio toga nije prijavljen, ili zbog same prirode društvenih mreža osoba kojima su prijetnje upućene.²²⁷

Na Konferenciji, organiziranoj od strane OSCE-ovog predstavnika za slobodu medija posvećenoj online prijetnjama novinarkama,²²⁸ iznesen je podatak da novinarka dožive tri puta više komentara koji sadrže zlostavljanje u nekoj formi, nego njihove muške kolege.²²⁹ Motive pojedinačnog online napada ili uznemiravanja novinarki treba sagledati u svakom konkretnom slučaju. U publikaciji OSCE-ovog predstavnika za slobodu medija "Countering Online Abuse of Female Journalists"²³⁰ ističe se da online uznemiravanje može imati različite motive i oblike, te da, u vezi s tim, treba razviti različite strategije prevencije i intervencije.²³¹ Navedeni motivi i forme mogu biti sljedeće:

- Uznemiravanje u smislu da određenog novinara spriječi u istraživanju određene priče ili serije priča, zatim uzročnike tog događaja, kao i medijske organizacije da tu priču dalje distribuiraju. Isto uznemiravanje može imati elemente seksualnog uznemiravanja ili druge vrste uznemiravanja na osnovu spola, ali generalni cilj im je strateški ili politički interes onih koji vrše uznemiravanje.
- U drugim slučajevima mogu predstavljati antisocijalno ponašanje, ili ponašanje koje nema određeni strateški značaj, osim psihološkog ili fizičkog napada na osobu koja je novinar. Isti mogu imati elemente seksualnog uznemiravanja ili druge vrste uznemiravanja na osnovu spola, kao i cyber-bullying.²³²

²²⁶ "Denial of service" i "Distributed denial of service" napadi, odnosno distribuirani napadi uskraćivanja usluga, razlikuju se po broju servera, to jest adresa s kojima se može služiti u toku napada. Pri tom napadu koriste se kompjuteri drugih osoba, te se sa njih, bez znanja vlasnika, napada jedan kompjuter.

²²⁷ Primjera radi, prijetnje ili druge radnje kojima se vrijeđa dostojanstvo novinara, izriču se u zatvorenoj grupi na društvenim mrežama, te osoba na koju se odnose ne može objektivno biti upoznata o njima.

²²⁸ Održan dana 17. 09. 2015. godine, u Beču, pod nazivom: "Digital threats targeting female journalists".

²²⁹ <http://www.osce.org/fom/179486>.

²³⁰ New Challenges to Freedom of Expression: Countering Online Abuse of Female Journalists; OSCE; 2016. godine.

²³¹ Ibid., str. 48.

²³² Cyber-bullying možemo definirati kao upotrebu informacijskih ili komunikacijskih tehnologija, u svrhu namjernog, učestalog neprijateljskog ponašanja pojedinca ili grupe, s namjerom da se počini šteta drugome. Jedno od najštetnijih obilježja cyber-bullyinga je činjenica da isti nije prostorno određeno uznemiravanje koje pojedinac trpi na nekom određenom mjestu, nego upravo zbog činjenice da je isto online, ima osjećaj da je stalno izložen tome, bez vremenskog i prostornog ograničenja.

- Drugi slučajevi mogu se svesti pod agresivno ponašanje, koje se ispoljava na radnom mjestu, bilo od kolega, bilo od strane nadređenih, koje može dobiti formu seksualnog uznemiravanja ili diskriminacije po osnovu spola.

Pitanje uznemiravanja novinarki mora se sagledati u kontekstu postizanja ravnopravnosti žena i borbe protiv stereotipa s kojima se suočavaju žene već godinama, s obzirom na to da se suočavamo sa pojavom da se određeni stavovi i ponašanja, koja su uz ogromne napore potisnuta na marginu kroz društvene mreže, vraćaju ponovno u javni prostor. Primjera radi, Udruženje/Udruga „BH novinari“ navodi tri slučaja u kojima su novinarka trpjele prijetnje i online uznemiravanje u 2016. godini.²³³

Navedeni slučajevi su indikatori problema s kojima se suočavaju žene prilikom djelovanja u javnom prostoru. U jednom slučaju novinarka je izložena vrijeđanju njenog dostojanstva, izgleda i profesije, jer je svojim tekstom preispitivala djelovanje javnih zdravstvenih ustanova.²³⁴ U drugom slučaju, novinarka je zaprimila prijetnje smrću i fizičkim napadom, jer je na svom facebook profilu na satiričan način preispitivala odnos religije i javnog prostora, kao i pitanje identiteta.²³⁵ U trećem slučaju, novinarka, koja se na lokalnom portalu osvrnula na predizbornu kampanju, primila je prijetnje smrću.

U svakom od ovih slučajeva primjećujemo odsustvo javne debate, demantija, opovrgavanja teza ili bilo kakvog pokušaja diskusije o informacijama ili stavovima. Naprotiv, svjedočimo online progonu neistomišljenika.

Isto tako, Udruženje/Udruga „BH novinari“ navodi informaciju o prijetnjama i mobingu kojima je bila izložena jedna od urednica na jednom od javnih radio-televizijskih servisa u Bosni i Hercegovini.²³⁶ Značajna činjenica u ovom predmetu je da pokazuje da društvene mreže služe kolegama za "horizontalni mobing"²³⁷ i uznemiravanje kolega.

Na značaj koji javnost treba dati slučajevima online uznemiravanja novinarki, kao i na pitanja koja se pri tome nameću, ukazano je u publikaciji OSCE-ovog predstavnika za slobodu medija, pod naslovom: "Countering Online Abuse of Female Journalists"²³⁸:

"Stereotipi i predrasude o tome što je ili što nije prikladno za žene da kažu, učine, odijevaju, nisu se pojavili online odjednom – isti su bili zastupljeni u glavnim medijima odavno. Ipak, internet je zamaglio razgraničenja između privatnog i javnog, profesionalnog i neprofesionalnog, zabave i vijesti. Konzumenti postaju proizvođači, što utječe na tradicionalnu medijsku strukturu moći, koja se odnosi na regulaciju sadržaja: često nije jasno ko bi trebao preuzeti odgovornost za ono što je rečeno i objavljeno online.

²³³ Linija za pomoć novinarima, Registar slučajeva o medijskim slobodama i kršenju prava novinara u Bosni i Hercegovini u 2016. godini, tačke: 35., 39. i 43.

²³⁴ Novinarka je uputila žalbu i Instituciji ombudsmena, koja je registrirana pod brojem: Ž-SA-06-922/16 i nalazi se u fazi istrage.

²³⁵ Novinarka je uputila žalbu i Instituciji ombudsmena, koja je registrirana pod brojem: Ž-SA-06-881/16 u kojoj još nije donesena odluka.

²³⁶ Linija za pomoć novinarima, Registar slučajeva o medijskim slobodama i kršenju prava novinara u Bosni i Hercegovini u 2016. godini, tačka 11., prema informacijama koje navodi Udruženje „BH novinari“, na zahtjev iste predmet je kasnije zatvoren.

²³⁷ Horizontalni mobing javlja se među kolegama ili radnicima koji su na približno istim pozicijama u određenoj radnoj sredini, za razliku od vertikalnog mobinga koji se događa između osoba koje su na višim ili nižim pozicijama u okviru određene radne sredine.

²³⁸ New Challenges to Freedom of Expression: Countering Online Abuse of Female Journalists; OSCE; 2016. godine, str. 11.

Suštinsko pitanje je gdje povući crtu između slobode izražavanja i mizoginije koja ohrabruje nasilje. Ideja da će tehnologija pružiti zaštitu od nasilja po osnovu spola i diskriminacije sada izgleda kao utopija. Cyber svijet nije sigurno utočište. Upravo suprotno, to je opasni i nasilni labirint i za muškarce i za žene, a posebno za novinarku. Priroda njihovog posla, ranjivost njihovog položaja i krhka sigurnost radnog mjesta čini ih lakom metom za one koji ne razumiju da sloboda i jednakost ne mogu preživjeti ako pola svjetske populacije živi i radi u strahu i opasnosti."

U daljnjem razmatranju pitanja uznemiravanja i prijetnji na društvenim mrežama trebalo bi sagledati dosadašnju praksu kako su iste procesuirane. Naime, Udruženje „BH novinari“ navodi slučaj iz 2013. godine kada je, povodom satiričnog teksta objavljenog na jednom portalu, novinaru, koji je strani državljanin, jedna Facebook grupa upućivala prijetnje.²³⁹

Prvi je, svakako, ideja da se proglašava nenadležnost, ukoliko se radi o stranom državljaninu, posebno kada uzimamo u obzir da su države bivše Jugoslavije i danas prilično povezan javni prostor, ne samo zbog toga što uglavnom nema jezičkih barijera (osim, naravno, medija iz Republike Slovenije i Republike Makedonije), nego se u svim državama, u većoj ili manjoj mjeri prate vijesti, gledaju televizijske stanice, čita štampa iz drugih država.

Činjenica da određene osobe u jednoj državi upućuju prijetnje novinaru koji je strani državljanin (osim, naravno, ukoliko se ne radi o prirodi prijetnji i kontekstu prijetnji iz kojih se može zaključiti da iste ne potpadaju pod krivično gonjenje) ne može, samo po sebi, upućivati na osnov zaključivanja istrage u nekom predmetu.

Slučajevi, navedeni u gornjem dijelu teksta, ukazuju na potrebu razmatranja pitanja na koji način je najbolje odgovoriti različitim pojavama koje imaju, ili mogu dobiti negativni karakter na društvenim mrežama. Pri tome moramo svakako uzeti u obzir da iste imaju vlastite standarde i procedure,²⁴⁰ te da, a što smo već naveli, iste omogućavaju osobama da djeluju sa puno većom slobodom nego u vremenu "monopola" tradicionalnih medija.

Vlasti u Bosni i Hercegovine moraju pronaći balans između ohrabivanja i podržavanja prava na slobodu izražavanja, s jedne strane, i restriktivnih mjera sprečavanja, uznemiravanja, širenja mržnje, poticanja na diskriminaciju i drugih štetnih radnji, s druge strane. To je, u svojoj praksi, istaknuo i Evropski sud za ljudska prava, navodeći da član 10. Evropske konvencije o ljudskim pravima štiti ne samo:²⁴¹ *"informacije i ideje koje su primljene pozitivno, ili se smatraju bezopasnima, ili prema njima nema stava, već i one koje vrijeđaju, šokiraju i uznemiravaju; to je ono što traži pluralizam, tolerantnost i širokogrudnost, bez kojih nema demokratskog društva."*

Prilikom razmatranja da li će pokrenuti krivični postupak u vezi sa stavovima iznesenim preko određene društvene mreže, prilikom razmatranja svakog posebnog slučaja, potrebno je razmotriti, kako slobodu izražavanja, tako i širi kontekst u kojem je određeni stav iznesen.²⁴²

²³⁹ Linija za pomoć novinarima, Registar slučajeva o medijskim slobodama i kršenju prava novinara u Bosni i Hercegovini u 2013. godini, tačka 16.

²⁴⁰ Primjera radi, društvena mreža "Facebook" koja primjenjuje "Community standards", kojima regulira više pitanja, počevši od mogućnosti korisnika da se izražavaju, uznemiravanja, direktnih prijetnji i drugo; <https://www.facebook.com/communitystandards>

²⁴¹ Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 1976. godine, citat preuzet iz Priručnika o ljudskim pravima: Sloboda izražavanja, Vodič za implementaciju člana 10. Evropske konvencije o ljudskim pravima; Monica Macovei, izdavač: Vijeće Evrope, Sarajevo, 2002. godine, str. 15.

²⁴² Tako, primjera radi, nadležno tužilaštvo u Ujedinjenom Kraljevstvu, prilikom donošenja odluke da neće krivično goniti osobu koja je iznijela neprimjerene stavove na društvenoj mreži "Twitter" o seksualnom opredjeljenju drugih osoba (<http://blog.cps.gov.uk/2012/09/dpp-statement-on-tom-daley-case-and-social-media-prosecutions.html>) uzelo je u obzir širi kontekst u kojem je navedeni iznio svoj stav. Tako su, primjera radi, uzeli u obzir namjeru te osobe, kojoj je ta poruka bila namijenjena, da li je osoba koja je istu

Navedena pitanja trebaju biti sagledana u kontekstu ne samo efikasnijeg procesuiranja napada i prijetnji novinarima, nego i prema drugim osobama koje se nađu u istim ili sličnim situacijama.

3.1.3.5. Zaštita od klevete

Jedno od pitanja koje se nameće prilikom razmatranja obavljanja novinarske profesije su i tužbe za klevetu, odnosno, da li tužbe za zaštitu od klevete protiv medija i novinara mogu biti i sredstvo pritiska da izbjegavaju pisanje o određenim temama, odnosno o fizičkim ili pravnim osobama.

U Bosni i Hercegovini postoje tri zakona o zaštiti od klevete²⁴³ i među njima nema bitnijih razlika. Oni su na snazi od 2001. godine u Republici Srpskoj, od 2002. godine u Federaciji BiH, te od 2003. godine u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine. Ovi zakoni su potpuno dekriminalizirali klevetu, i po tome je Bosna i Hercegovina bila prva u Evropi. Zakoni su izrađeni na temelju preporuka Vijeća Evrope i standarda Evropskog suda za zaštitu ljudskih prava. Potpuna dekriminalizacija klevete znači da su potpuno isključeni krivični sudski postupci za klevetu i mogućnost izricanja novčanih ili zatvorskih kazni za novinare/ke i urednike/ce, odnosno vlasnike medija na osnovu krivičnog zakonodavstva.²⁴⁴

Entitetski zakoni i Zakon o zaštiti od klevete Brčko distrikta Bosne i Hercegovine nisu odredili najmanji i najveći iznos obeštećenja, ali su odredili dva uvjeta o kojima sud mora voditi računa da (1) „*obeštećenje treba biti u srazmjeri sa nanesenom štetom ugledu oštećenog i određuje se isključivo radi naknade štete*“ i dodatno obavezuje sud da u obzir uzme (2) „*činjenicu da li bi iznos dodijeljene štete mogao dovesti do velikih materijalnih poteškoća ili stečaja štetnika.*“ Većina dosuđenih naknada štete po tužbama za klevetu u BiH kreće se u iznosima od jedne do pet hiljada KM. Najveći dosuđeni iznosi u iznimnim slučajevima iznosili su 20.000 KM.²⁴⁵ Udruženje/Udruga „BH novinari“ navodi da su im se u prethodnom periodu obraćali jedna televizijska stanica i jedan sedmični list zbog velike izloženosti troškovima po tužbama radi klevete.²⁴⁶

U svrhu prikupljanja informacija koje se odnose na predmete klevete, ombudsmeni Bosne i Hercegovine obratili su se Visokom sudskom i tužilačkom vijeću Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: VSTV BiH) i zatražili informaciju o broju predmeta klevete za prethodnu i ovu godinu. VSTV BiH je dostavio odgovor u kojem su navedeni statistički podaci iz Sistema za automatsko upravljanje predmetima, iz kojeg su preuzeti statistički podaci o sudskim predmetima u kojima je evidentiran pravni osnov "kleveta" ili "kleveta iznesena u sredstvima javnog informisanja" (Federacija Bosne i Hercegovine i Brčko distrikt Bosne i Hercegovine).²⁴⁷

Tako su u 2015. godini pred sudovima u Bosni i Hercegovini zaprimljene 263 tužbe, a u 2016. do dana 21. 10. 2016. godine primljeno 226 tužbi. Informacije navedene u gornjem dijelu

uputila poduzela i u kojem roku mjere da istu ukloni, da li je izrazila kajanje, i da li je ta poruka/stav bila namijenjena osobama koje se spominju, na način da budu direktno upoznati.

²⁴³ Zakon o zaštiti od klevete Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 37/01), Zakon o zaštiti od klevete Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“, broj: 19/03, 73/05), Zakon o zaštiti od klevete Brčko distrikta BiH („Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine“, broj: 14/03).

²⁴⁴ Udruženje/udruga „BH novinari“: 100 prvih pitanja o pravima medijskih zaposlenika u BiH, decembar 2010. godine, str. 5.

²⁴⁵ Ibid., str. 11.

²⁴⁶ Linija za pomoć novinarima, Registri slučajeva o medijskim slobodama i kršenju prava novinara u Bosni i Hercegovini u 2013. i 2014. godini, tačka 34., radi se o sedmičniku "Slobodna Bosna" iz Sarajeva i "Alternativnoj televiziji" iz Banje Luke.

²⁴⁷ Odgovor VSTV-a BiH pod brojem: 06-12-2807-2/2016, od dana 21. 10. 2016. godine, zaprimljen od strane Institucije ombudsmana, dana 25. 10. 2016. godine.

teksta ne mogu biti pokazatelj koji bi, sam po sebi, pokazivao da li u Bosni i Hercegovini određene fizičke ili pravne osobe podnošenje tužbi²⁴⁸ primjenjuju kao strategiju kojom bi demotivirali izvještavanje o određenim temama.

Primjetna su izvjesna odstupanja u određenim sudovima. Tako, primjera radi, u izvještaju iz 2016. godine, određeni prvostepeni sudovi koji pokrivaju manje općine imaju više predmeta od prvostepenih sudova koji pokrivaju puno veća mjesta. To može upućivati na to da su u određenim mjestima određene fizičke ili pravne osobe sklonije tužbama, ne u smislu zaštite svojih subjektivnih prava nego obeshrabrivanja pisanja o nekim temama.

Jedno od pitanja koje se nameće u Bosni i Hercegovini je zakonski okvir i stepen njegove provedbe. Tako, Organizacija "Reporteri bez granica" (Reporters without borders) u dijelu koji se odnosi na pozicioniranje Bosne i Hercegovine na indeksu medijskih sloboda (Bosna i Hercegovina se nalazi na 68. mjestu od 180 država), ističe²⁴⁹: *"Ova država ima zakone o slobodi medija koji su među najliberalnijima u svijetu, ali njihova implementacija je zaustavljena od strane zasićenog sudskog sistema. Kleveta je dekriminalizirana 2003. godine, ali su tužbe pred sudovima još moguće. Novinari su često mete prijetnji i političkih pritisaka. Situacija je pogoršana činjenicom da provladini mediji nastavljaju da uživaju direktnu i indirektnu medijsku podršku."* Primjetno je da se u javnosti, a i u novinarskoj profesiji javlja stav da je neke teme potrebno izbjegavati, iz raznih razloga, a što će dugoročno naškoditi razvoju ljudskih prava i demokratije.

U tekstu objavljenom povodom Svjetskog dana slobode medija 02. 05. 2016. godine²⁵⁰ na web stranici Mediacentra Sarajevo, navedeno je da su politički pritisci i ekonomske prilike najveće prepreke slobodi medija. U navedenom tekstu novinari su, osvrćući se na slobodu izražavanja, između ostalog istaknuli:

*"Ljudi se sve češće ustručavaju izraziti oko bilo čega. Imati i iskazati jasno mišljenje o određenim temama, a sve od straha od javnog nerazumijevanja i javne osude, bez obzira koliko tema o kojoj se izrazili nekada bila i banalna."*²⁵¹

(...)

*"Zbog ekonomske ili finansijske (materijalne) nesigurnosti i vlasnici medija i novinari pojedinačno mogu početi pristajati na kompromise radi opstanka, a za slobodu govora nema ništa gore upravo od tih kompromisa. Zapravo, mislim da tamo gdje počinje kompromis prestaje i sloboda govora i profesija."*²⁵²

Ukoliko vlasti u Bosni i Hercegovini ne uspiju efikasno provesti zakone koji štite prava novinara, te se konvergencija negativnih trendova nastavi, počevši od fizičkih napada i prijetnji, online napada i uznemiravanja, do različitih vrsta pritisaka, brojni novinari bit će dovedeni u situaciju da izbjegavaju izvještavanje o određenim temama.

²⁴⁸ Bez obzira na osnov ili eventualni ishod postupka, ali u cilju da odvrate od mogućeg izvještavanja o određenim temama.

²⁴⁹ <https://rsf.org/en/bosnia-herzegovina>.

²⁵⁰ <http://www.media.ba/bs/magazin-novinarstvo/politicki-pritisci-i-ekonomska-nesigurnost-najvece-prepreke-slobodi-medija-u-bih>.

²⁵¹ Ibid., novinar Almir Panjeta.

²⁵² Ibid., novinarka Rubina Čengić.

Vijeće Evrope, u publikaciji koja nosi naslov: "Human rights and a changing media landscape,"²⁵³ opisuje stanje u kojem novinari, nakon niza prijetnji i pritisaka, izloženi stalnom stresu i nesigurnosti budu dovedeni u stanje "samocenzure":

"Postoje mnogi novinari koji prestanu pisati kritički o važnim pitanjima. Često ne znamo zašto. Osim prijetnji fizičkim napadom, postoje druge, manje vidljive forme nasilja koje mogu ušutkati novinara. Postoje brojne situacije u kojima nema ozljeda, nema eksplozija i izgubljenih života; nasilja koje se tiho uvlači, na koje je nemoguće ukazati, na koje je nemoguće direktno odgovoriti. Šta učiniti kada novinar prestane pisati, jer ga je neko upitao da li zna gdje mu se nalazi sin ili kćerka u to vrijeme? Ili da li želi ponovo vidjeti svoju porodicu?"

Ovo je psihološko nasilje, koje rezultira u traumama. Iako se o njima manje govori, one imaju efekta na novinare svakodnevno. Mogu se manifestirati na različite načine, uključujući zastrašivanje, uznemiravanje ili prijetnje. Bit ćete zastrašeni, primjera radi, ako ste uporno praćeni od strane agenata sigurnosti, ili ako se vaš dom ili ured nadzire, ili ako ste upozoreni da ne činite nešto na što imate pravo - poput pisanja teksta koji će ukazati na zloupotrebe u društvu. Možete biti uznemiravani lično, preko telefona, ili e-mailovima koji su vam upućeni. Svi imaju jednu zajedničku stvar - ne znate da li će, ili kada će ove prijetnje postati stvarnost. Ali one vas mogu držati u strahu za vašu sigurnost i sigurnost vaših voljenih."

U vezi navedenog, evidentno je da je promoviranje i jačanje slobode izražavanja i govora zadatak svih aktera u Bosni i Hercegovini, na svim nivoima. Navedene mjere trebaju početi od najviših nivoa vlasti, do svih javnih tijela, kao i svih koji djeluju u javnom prostoru, kako nevladinog sektora, tako i samih novinara. Bez toga, bit će nemoguće ostvariti željeni stepen razvoja demokratskog društva.

IV. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Sloboda medija je ključni uvjet za razvoj demokratskog društva koje štiti i poštuje temeljna ljudska prava. U Bosni i Hercegovini trenutno funkcioniра relativno veliki broj medija, počevši od javnih emitera,²⁵⁴ brojnih televizijskih i radiostanica kojima su vlasnici kantoni ili jedinice lokalne samouprave, komercijalnih televizijskih i radiostanica, štampanih medija i portala, lokalnih ogranaka globalnih medijskih mreža,²⁵⁵ drugih medija i blogera. Ipak, značajno povećanje broja medija nije pratilo i poboljšanje položaja novinara u njima, nego upravo suprotno tome, može se reći da smo svjedoci obrnutom efektu, odnosno da se novinari, kao važna profesija u svakom društvu, nalaze na jednom nestabilnom tržištu rada, koje rezultira okruženjem u kojem je njihov položaj sve teži.

Bez obzira na to što je u Bosni i Hercegovini i njenim entitetima u velikoj mjeri zakonodavstvo usklađeno sa međunarodnim standardima (primjera radi, dekriminalizacija klevete,

²⁵³ Izdavač Vijeće Evrope, decembar 2011. godine, Poglavlje 1: "Protection of journalists from violence"; autorica Dunja Mijatović, str. 27.

²⁵⁴ Radio-televizija Bosne i Hercegovine, Radio-televizija Federacije Bosne i Hercegovine i Radio-televizija Republike Srpske.

²⁵⁵ Kao što su, primjera radi, Al-Jazeera Balkans i N1.

visok stepen ustavnih i zakonskih garancija slobode izražavanja, zakonski uređena sloboda pristupa informacijama i drugo) osobe koje su na bilo kakav način povezane s medijima, kao i šira javnost često iskazuju stav da to ne odražava stvarno stanje.

Naravno, profesionalne obaveze koje imaju novinari, važnost njihovog rada i očekivanja javnosti ne smije umanjiti značaj etike u toj profesiji. Samo na taj način novinari mogu doprinijeti očuvanju digniteta svoje profesije i ugleda koji ona zaslužuje. Novinar, koji se pridržava standarda novinarske etike, ima pravo očekivati od vlasti da će biti zaštićen od svih napada i prijetnji.

Udruženje novinara BiH i Vijeće za štampu, uz podršku organizacije *Civil Rights Defenders* tokom 2010. godine izradili su tzv. Izvještaj u sjeni za Bosnu i Hercegovinu, a na osnovu dubinske i stručne analize, uz primjenu Indikatora za procjenu medijskih sloboda Vijeća Evrope.²⁵⁶ Iz ovog Izvještaja proizilazi da je razvoj bosanskohercegovačkog društva sa visokim demokratskim standardima obaveza Bosne i Hercegovine, kao i svih drugih država koje su članice Vijeća Evrope.

Prema navodima Vijeća za štampu, "vlasti u Bosni i Hercegovini nisu pokazale - od općinskog do državnog nivoa - nikakav interes za Indikatore, niti za procjenu njihove primjene u državi, niti za ocjenu institucionalne spremnosti za zaštitu slobode izražavanja i osnovnih ljudskih prava novinara i medijskih radnika."²⁵⁷ Medijsko tržište u Bosni i Hercegovini je fragmentirano i prezasićeno jer, prema Izvještaju u sjeni za BiH, "u Bosni i Hercegovini izlazi devet dnevnih novina, djeluje šest novinskih agencija, isto toliko profesionalnih udruženja novinara, postoji kompleksan javni servis kada su u pitanju elektronski mediji, itd."²⁵⁸

Jedan od Indikatora za procjenu medijskih sloboda u državama članicama Vijeća Evrope (Rezolucija 1636/2008) jeste da medijske kuće treba da imaju uređivačku nezavisnost u odnosu na vlasnika medija, naprimjer, kroz dogovor novinara sa vlasnicima medija o kodeksima ponašanja, a radi postizanja uređivačke nezavisnosti, sve s ciljem kako bi se osiguralo da se vlasnici medija ne upliću u dnevni uređivački rad, niti da im je dozvoljeno kompromitirati nepristrasno novinarstvo. Također, javni elektronski mediji moraju, u svom dnevnom upravljanju i uređivačkom poslu, biti zaštićeni od političkog uplitanja.

I prema dokumentu Institucije ombudsmena pod nazivom: Preporuke za unapređenje zaštite prava djece na privatnost, kada su prava narušena od strane medija u Bosni i Hercegovini (2012.), evidentna je razlika u mišljenju i stavovima predstavnika nevladinih organizacija koji su učestvovali i pomogli izradi navedenog dokumenta Institucije ombudsmena, s jedne strane, i predstavnika akademske zajednice koji su direktno uključeni u obrazovni proces samih novinara.²⁵⁹ U svojim Preporukama iz 2012. godine, ombudsmeni su izrazili zabrinutost zbog ocjene Vijeća za štampu da su uvjeti za rad novinara vrlo teški i nepovoljni, da su plaće novinara neredovne i niske, te da novinari imaju često nedefiniran radni status.

²⁵⁶ Kako bi olakšala izradu analize slobode medija u državama članicama, Parlamentarna skupština Vijeća Evrope usvojila je Indikatore za procjenu medijskih sloboda, na osnovu kojih je moguće procijeniti slobodu medija u državama članicama. Po usvajanju Indikatora za procjenu medijskih sloboda, evropski parlamentarci su prihvatili i poseban dokument pod nazivom Preporuka 1848, pozivajući se na Rezoluciju 1636/2008, kojim su preporučili vladama država članica da same procijene medijske slobode u svojim državama, a na osnovu preporučenih Indikatora (usvojeni 2008. godine).

²⁵⁷ Institucija ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine, Preporuke za unapređenje zaštite prava djece na privatnost, kada su prava narušena od strane medija u BiH, str. 37.

http://www.ombudsmen.gov.ba/documents/obmudsmen_doc2013020406523264bos.pdf.

²⁵⁸ Udruženje novinara BiH i Vijeće za štampu, uz podršku organizacije *Civil Rights Defenders* tokom 2010. godine, „Izvještaj u sjeni za Bosnu i Hercegovinu, a na osnovu dubinske i stručne analize, uz primjenu Indikatora za procjenu medijskih sloboda Vijeća Evrope.“

²⁵⁹ Ombudsmeni za ljudska prava BiH, uz podršku Save the Children: Preporuke za unapređenje zaštite prava djece na privatnost, kada su prava narušena od strane medija u BiH (2012. godine), str. 37. i 38.

Nepostojanje kolektivnih ugovora o radu u oblasti novinarstva u značajnoj mjeri otežava položaj novinara. U tom kontekstu potrebno je podsjetiti na presudu Vrhovnog suda Federacije BiH, broj: Rev-794/04, od 06. 09. 2005. godine, prema kojoj „poslodavac ne može izbjeći obaveze iz Zakona o radu Federacije BiH, član 69. i član 111., u vezi s isplatom plaća, dodacima na plaću i drugim primanjima zbog teške finansijske situacije.“ U presudi Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine se navodi: “Kolektivni ugovori su neposredni izvori radnog prava u našem pravnom sistemu, kako to nedvojbeno proističe iz odredbe člana 11. Zakona o radu Federacije Bosne i Hercegovine i u odnosu na individualne ugovore o radu djeluju kao Zakon“. To svakako znači da poslodavac ne može samoinicijativno uskratiti nijedno pravo zaposlenika/ice zbog bilo kojih okolnosti nastalih unutar njegove firme. Ovo važno pravo novinara, koje se temelji na navedenoj odluci Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine, imaju samo zaposlenici/ice u Federaciji Bosne i Hercegovine.

U sljedećim tačkama ovog Izvještaja, ombudsmeni Bosne i Hercegovine ukazuju na ključna pitanja koja se odnose na položaj novinara, te, slijedeći već spomenute Indikatore za procjenu medijskih sloboda, izdaju preporuke nadležnim organima, čijom realizacijom bi taj položaj trebao biti unaprijeđen, te tako osigurana primjena međunarodnih standarda koji uređuju ovu oblast.

4.1. Pravni okvir

- Ombudsmeni primjećuju da su nadležni organi u Bosni i Hercegovini i njenim entitetima djelimično ispoštovali Preporuku Parlamentarne skupštine Vijeća Evrope, koja određuje da pravo na slobodu izražavanja i informisanja u medijima treba da bude zagarantirano nacionalnim zakonima. Normativni okvir koji uređuje pitanje statusa medija u Bosni i Hercegovini i njenim entitetima u značajnoj mjeri je usklađen sa međunarodnim standardima: dekriminalizacija klevete, visok stepen ustavnih i zakonskih garancija slobode izražavanja, zakonski uređena sloboda pristupa informacijama, i dr. Ipak, iz ovog istraživanja može se izvesti zaključak prema kojem predstavnici vlasti, zatim predstavnici političkih stranaka, te sami novinari smatraju da još uvijek ima mjesta unapređenju zakonodavnog okvira u ovoj oblasti.
- Uprkos postojanju niza zakona, novinari u Bosni i Hercegovini često su meta prijetnji i političkog pritiska. Statistike pokazuju da je stanje u medijima generalno na lošijem nivou danas nego ranijih godina, što ukazuje na problem neadekvatne implementacije medijske legislative.
- Oblast elektronskih medija u odnosu na ostale medije znatno je bolje uređena, posebno donošenjem podzakonskih akata, koji su stupili na snagu početkom 2012. godine.
- Osiguravanje i daljnji razvoj nezavisnosti Regulatorne agencije za komunikacije Bosne i Hercegovine jeste strateška odrednica neophodna u ovoj oblasti. Postojeći pravni okvir treba ojačati formalnim postupcima i adekvatnim sredstvima za njihovu provedbu, koja će služiti svrsi odvrćanja i sprečavanja svih neprimjerenih političkih utjecaja na medije i prava koja se odnose na slobodu izražavanja i slobodu štampe.
- U cilju zakonskog reguliranja oblasti štampanih i online medija u Bosni i Hercegovini i njenim entitetima, potrebno je usvajanje odgovarajućih zakona o medijima.
- S obzirom na to da se jednom od preporuka Parlamentarne skupštine Vijeća Evrope

preporučuje državama članicama Vijeća Evrope da „vlasnička struktura medija i ekonomski utjecaj na medije treba da bude transparentan“, eventualno budućim zakonima o transparentnosti vlasništva nad medijima moguće je uspostaviti i definirati rad mehanizama za transparentno finansiranje medija iz javnih budžeta, koji su ključni za sprečavanje političkog klijentelizma u medijima i očuvanje slobode medija.

- Medijski zakonski okvir ozbiljno je ugrožen Prednactom Zakona o slobodi pristupa informacijama Bosne i Hercegovine, koji prijeti ukidanjem postojećih prava u oblasti pristupa informacijama i kosi se sa međunarodnim standardima.
- Standardi o objavljivanju podataka o vlasništvu na web stranicama online medija ne postoje, a mnogi online mediji nisu uopće registrirani, te se teško može dokazati u čijem su vlasništvu, što opet predstavlja veliki problem u eventualnim sudskim procesima koji se vode protiv njih. Ombudsmeni smatraju da moraju biti donesene odgovarajuće zakonske odredbe u tom pogledu, odnosno odredbe koje će propisivati da web portali, koji djeluju kao mediji, moraju biti registrirani i imati *impresum* kako bi se znalo ko su im vlasnici, odnosno glavni i odgovorni urednici, te novinari. Na ovaj način građani bi imali saznanja o web portalu, a posredno i da li da vjeruju tom web portalu ili ne, kome da upute žalbu kada prepoznaju kršenje Kodeksa za štampu i online medije, a to je ujedno i način obavezivanja za plaćanje PDV-a i poreza na promet od usluga reklamiranja.

4.2. Radnopravni status novinara

- Prema istraživanju koje je provelo Udruženje/Udruga „BH novinari“, između 34% i 40% novinara u Bosni i Hercegovini radi bez odgovarajućeg ugovora, dok su oni s odgovarajućim ugovorima o radu nedovoljno zaštićeni.²⁶⁰
- Ombudsmeni su stava da novinari, angažirani u medijima u Bosni i Hercegovini, treba da imaju odgovarajuće radne ugovore, uz zadovoljavajuću socijalnu zaštitu, kako ne bi dovodili u pitanje svoju nepristrasnost i nezavisnost. Na ovaj način ispoštovali bi i Preporuku Parlamentarne skupštine Vijeća Evrope.
- Novinari u pojedinim medijskim kućama nemaju ekonomsku i socijalnu zaštitu, koja im je potrebna za uspješno obavljanje njihove važne društvene uloge.
- Rad značajnog broja medijskih kuća, te njihova struktura i organizacija je loša, zbog teške finansijske situacije u kojoj su se našle. Poseban problem imaju javni servisi, svakako zbog nepostojanja političke volje za rješavanjem problema njihovog finansiranja (prema izjavama zaposlenih u Javnom radio-televizijskom servisu, mnogi od njih nemaju zaključene ugovore o radu, niti socijalno osiguranje). Situacija je teška i u privatnom sektoru, a naročito u manjim medijskim kućama.
- Većina privatnih medija nema sindikate. Čak i u rijetkim slučajevima kada sindikati u privatnim medijima djeluju, članstvo u njima je minimalno. Naime, zaposlenici privatnih medija ne smatraju da sindikati mogu uvesti promjene u privatnim medijima, te se, zbog toga, rijetko u njih učlanjuju, uz navođenje činjenice da novinari koji se učlane u sindikat trpe velike pritiske.

²⁶⁰ Udruženje/Udruga „BH novinari“, akt broj: A-159/17, od 17. 02. 2017. godine.

- Iako su redakcije formalno odvojene od vlasnika medija, vlasnici pojedinih privatnih medija često vrše pritisak na redakcije, te je cenzura i autocenzura dio svakodnevnog rada pojedinih novinara.
- Novinarima u pojedinim medijima se krše i ostala prava, kao što su redovnost i visina isplate plaća, uplate doprinosa, dužina godišnjeg odmora, plaćanje prekovremenog rada i rada u vrijeme praznika, isplata regresa i drugih naknada za radnike. Podaci Sindikata medija i grafičara Republike Srpske govore o tome „da se prava radnika, u ovom slučaju novinara, češće i u većoj mjeri krše tamo gdje radnici nisu sindikalno organizirani, a gdje sami radnici nemaju mogućnost da se zajednički bore za ostvarivanje svojih prava.“
- Među utvrđenim razlozima za neefikasnu primjenu prava iz radnog odnosa su: nejasno formuliranje radnih prava, izražena sklonost poslodavaca da vode računa isključivo o finansijskim faktorima i sklonost ka nepotizmu prilikom donošenja odluka o zapošljavanju i radnim odnosima, kao i neefikasnost institucija koje bi trebale da kontroliraju primjenu zakona o radu.
- Nepostojanje kolektivnih ugovora o radu kod određenog broja medija, u značajnoj mjeri otežava položaj novinara.

4.3. Prijetnje i napadi na novinare

- Osim podataka kojima raspolaže Udruženje „BH novinari“, u Bosni i Hercegovini ne postoje zvanične evidencije nadležnih javnih organa o broju i vrsti prijetnji i napada na novinare, te su se ombudsmeni Bosne i Hercegovine, prilikom sačinjavanja ovog Izvještaja, suočili sa navedenom otežavajućom okolnosti.
- Nedvojbeno je da je, bez precizne evidencije o broju i vrsti prijetnji i napada na novinare, vrlo teško kreirati, kako situacijsku analizu, tako i plan prevencije u cilju povećanja stepena zaštite novinara. Otežavajuću okolnost predstavlja i činjenica da su napadi i prijetnje kojima su izloženi novinari raznovrsne, te formalno propisivanje novih krivičnih djela bez potpune analize ne predstavlja adekvatno rješenje.
- Proces prikupljanja informacija o broju i vrsti prijetnji i napada na novinare od velikog je značaja za sagledavanje obima tog problema i kreiranje najboljeg načina za njegovo rješavanje. Svjesni smo da retroaktivno prikupljanje informacija ne bi bilo adekvatno, ali smatramo da bi entitetske vlade i Vlada Brčko distrikta BiH, odnosno nadležna ministarstva unutrašnjih poslova, trebale u narednom periodu započeti proces prikupljanja preciznih informacija o prijetnjama i napadima na novinare. Uključivanje udruženja novinara i civilnog društva u ovaj proces, putem redovnih zajedničkih sastanaka, svakako bi doprinijelo poboljšanju rezultata u ovoj oblasti.
- U bazi podataka za rad na predmetima u pravosuđu (CMS), koju koriste tužilaštva u Bosni i Hercegovini, ne postoji mogućnost evidentiranja predmeta koji se isključivo odnose na prijetnje ili napade na novinare u Bosni i Hercegovini iz razloga što krivični zakoni ne predviđaju krivično djelo „napad na novinara“. Zbog toga, nekoliko tužilaštava nije bilo u mogućnosti dostaviti Instituciji ombudsmena podatke o predmetima koji se odnose na prijetnje i napade na novinare.
- Ombudsmeni Bosne i Hercegovine primjećuju da pravosudni organi u sudskim postupcima

ne vode podatke o oštećenim, svjedocima, ali i drugim učesnicima u postupku, s aspekta profesije koju obavljaju, što bi svakako bilo značajno u cilju šireg društvenog praćenja određenih društvenih pojava i prevencije negativnih društvenih trendova.

- Neadekvatnom primjenom zakona o slobodi pristupa informacijama na svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini, novinarima se onemogućava nesmetan pristup informacijama. Ovi zakoni novinarima služe kao alat koji im olakšava pronalaženje informacija u procesu izvještavanja javnosti o temama koje su od javnog značaja.
- Povećanje broja medija na internetu i širenje društvenih mreža dovelo je do povećanja broja napada preko interneta, hakiranjem i blokiranjem stranica medija, a jedan od problema sa kojim se novinari suočavaju je sve češće uznemiravanje putem društvenih mreža. Posebno zabrinjava činjenica da su žene novinari češće izložene ovom vidu napada, u odnosu na svoje muške kolege. Motivi napada se najčešće ogledaju u namjeri sprečavanja novinara da objavi određenu informaciju ili priču, namjeru seksualnog uznemiravanja ili druge vrste uznemiravanja na osnovu spola, ili čak cyber bullying.

V. PREPORUKE

1. Ministarstvu pravde Republike Srpske, Ministarstvu pravde Federacije Bosne i Hercegovine, Pravosudnoj komisiji Brčko distrikta Bosne i Hercegovine:
 - da razmotre da se napad na novinare definiše u krivičnim zakonima kao posebno krivično djelo, ili kao teži oblik krivičnog djela napada na službenu osobu u vršenju službene dužnosti,
 - da razmotre da se napad na novinare definiše u zakonima o javnom redu i miru kao poseban prekršaj javnog reda i mira.
2. Visokom sudskom i tužilačkom vijeću Bosne i Hercegovine:
 - da razmotri mogućnost dogradnje postojećeg CMS sistema na način da se osigura uvođenje podataka o žrtvi, svjedoku i strankama u postupku, a u cilju osiguranja praćenja profila osoba koje su izložene izvršenju određenih krivičnih djela, kao i počinitelja, kao značajnih elemenata u kreiranju i provedbi promotivnih aktivnosti.
3. Centrima za edukaciju sudija i tužilaca Republike Srpske i Federacije Bosne i Hercegovine:
 - da, u okviru svojih Programa početne obuke i Programa stručnog usavršavanja sudija i tužilaca, organiziraju stručno usavršavanje sudija i tužilaca iz ove oblasti, posebno u odnosu na značaj procesuiranja krivičnih djela i prekršaja počinjenih prema novinarima. Obuke i usavršavanja treba da obuhvataju i razmjenu dobrih praksi i iskustava, a po potrebi, i uz učešće predstavnika međunarodnih organizacija, nevladinih organizacija i novinara.

4. Ministarstvu sigurnosti Bosne i Hercegovine, Ministarstvu unutrašnjih poslova Republike Srpske, Ministarstvu unutrašnjih poslova Federacije BiH, Policiji Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, kantonalnim ministarstvima unutrašnjih poslova:
 - da, u okviru svojih programa stručnog usavršavanja policijskih službenika, organiziraju stručno usavršavanje policijskih službenika iz ove oblasti, posebno u odnosu na značaj procesuiranja krivičnih djela i prekršaja počinjenih prema novinarima. Obuke i usavršavanja treba da obuhvataju i razmjenu dobrih praksi i iskustava, a po potrebi, i uz učešće predstavnika međunarodnih organizacija, nevladinih organizacija i novinara.
5. Vijeću ministara Bosne i Hercegovine, Vladi Republike Srpske, Vladi Federacije Bosne i Hercegovine, Vladi Brčko distrikta BiH, kantonalnim vladama:
 - da iniciraju održavanje redovnih sastanaka ili kontakata s organizacijama civilnog društva na kojima bi se, zajedno sa nadležnim resornim ministarstvima sigurnosti, odnosno unutrašnjih poslova i uz saradnju civilnog društva, razmjenjivale informacije iz ove oblasti.
6. Nadležnim ministarstvima u Vijeću ministara Bosne i Hercegovine i resornim ministarstvima Vlade Republike Srpske, Vlade Federacije Bosne i Hercegovine, vlada kantona i odjeljenjima/odjelima Brčko distrikta Bosne i Hercegovine:
 - da, sa predstavnicima organizacija i udruženja koja predstavljaju i okupljaju novinare, kontinuirano organiziraju i održavaju sastanke i druge oblike redovne međusobne komunikacije (redovni sastanci, određivanje kontakt osoba, i drugo), putem kojih bi organizacije i udruženja koja okupljaju i predstavljaju novinare mogla nadležnim resornim ministarstvima ukazivati na slučajeve političkih i drugih pritisaka na novinare.
7. Ministarstvu pravde Bosne i Hercegovine, Ministarstvu pravde Republike Srpske, Ministarstvu pravde Federacije Bosne i Hercegovine, Pravosudnoj komisiji Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, kantonalnim ministarstvima pravde, centrima za edukaciju sudija i tužilaca Republike Srpske i Federacije Bosne i Hercegovine, udruženjima novinara:
 - da kontinuirano organiziraju tematske konferencije na koje će pozivati predstavnike akademske zajednice, sudije, advokate, eksperte iz ove oblasti, novinare i druge zainteresirane osobe, s ciljem sagledavanja i ujednačavanja dosadašnje sudske prakse u oblasti zaštite od klevete. Prema potrebi uključivati i predstavnike međunarodnih organizacija, te nevladine organizacije.

VI. BIBLIOGRAFIJA

1. Analiza zakona koji se odnose na Javni radio-televizijski sistem Bosne i Hercegovine, pripremio Boyko Boev, viši pravni službenik pri Organizaciji ARTICLE 19, a po zahtjevu Ureda OSCE-ovog predstavnika za slobodu medija, septembar 2012. godine,
2. Bosna i Hercegovina: Zakonodavni okvir u vezi s Regulatornom agencijom za komunikacije, pripremila Barbora Bukovska, angažirana od Ureda OSCE-a za slobodu medija, septembar 2012. godine,
3. Building digital safety for journalism - A survey of selected issues, 2015. godina, Balkans, UNESCO, 2015. godine,
4. Balkanski medijski barometar: Prva domaća analiza medijskog okruženja u Bosni i Hercegovini, Friedrich-Ebert-Stiftung, Sarajevo, 2012. godine,
5. Colliding Effects of Freedom of Access to Information and Personal Data Protection. Social Perspective Magazine, 2 (1). ISSN 2303-5706, Jasminka Džumhur, 2015. godine,
6. Finding the Right Place on the Map: Central and Eastern European Media Change in a Global Perspective, grupa autora, urednici Karol Jakubowicz i Miklos Sukosd, Intellect Bristol,UK/Chicago, USA, 2008. godine,
7. Freedom of the Press 2017, Freedom House, april 2017. godine,
8. Human Rights Watch "A Difficult Profession: Media Freedom Under Attack in the Western Balkans", 2015. godine,
9. Human rights and a changing media landscape, Vijeće Evrope, decembar 2011. godine,
10. Indikatori nivoa medijskih sloboda i sigurnosti novinara, Rea Adilagić, decembar 2016. godine,
11. Indikatori za procjenu medijskih sloboda u državama članicama Vijeća Evrope (Odluka 1636), 2008. godine,
12. New Challenges to Freedom of Expression: Countering Online Abuse of Female Journalists; OSCE, 2016. godine,
13. Priručnik o sigurnosti novinara, Office of the Representative on Freedom of the Media Organization for Security and Co-operation in Europe, 2012. godine,
14. Pod pritiskom: Izvještaj o stanju medijskih sloboda u Bosni i Hercegovini, istraživanje rađeno u okviru inicijative "MEDIJAMANIFEST - sloboda i odgovornosti medija"; izdavač Mediacentar Sarajevo; februar 2010. godine,
15. Priručnik o sudskoj praksi Evropskog suda za ljudska prava „Sloboda izražavanja i pravo na privatnost prema Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima“ The AIRE Centre,
16. Preporuke za unapređenje zaštite prava djece na privatnost, kada su prava narušena od strane medija u BiH, Institucija ombudsmena za ljudska prava BiH, 2012. godine,
17. Rights and Jobs in Journalism, European Federation of Journalists, 2016. godine,
18. Radni uvjeti novinara u Bosni i Hercegovini – Novinari u procjepu devastiranih medija i pravne nesigurnosti', Radenko Udovičić, Sarajevo, februar 2015. godine,
19. Sloboda izražavanja, zakon o medijima i novinarska kleveta, Uputnice i Priručnik za obuku za Evropu, Media Legal Defence Initiative and International Press Institute, maj 2015. godine,
20. Sloboda izražavanja: Vodič za tumačenje člana 10. Evropske konvencije o ljudskim pravima i njegovog konteksta, Centar za pravo i demokratiju (2013. godine),
21. Zbornik pravnih instrumenata Saveta Evrope u vezi sa medijima, Drugo dopunjeno izdanje, Savet Evrope, Kancelarija u Beogradu, 2006. godine,
22. 100 prvih pitanja o pravima medijskih zaposlenika u BiH, Udruženje/udruge „BH novinari“, decembar 2010. godine.

ANEKS I. – SLUČAJEVI IZ PRAKSE EVROPSKOG SUDA

Hachette Filipacchi protiv Francuske (2007.)

Francuski sedmični magazin Paris-Match objavio je članak o ubistvu prefekta Kloda Erinjaka. Uz članak je objavljena fotografija tijela prefekta na zemlji, snimljena nekoliko trenutaka poslije njegovog ubistva. Francuski sudovi su Paris-Matchu naložili da objavi da je fotografija objavljena bez odobrenja porodice Kloda Erinjaka i da porodica smatra njeno objavljivanje zadiranjem u intimnost njenog privatnog života.

Izdavačka kuća koja je podnijela predstavku žalila se Sudu, smatrajući da obaveza objavljivanja te izjave predstavlja povredu njenog prava na slobodu izražavanja. Sud je smatrao da ta obaveza predstavlja uplitanje u slobodu izražavanja izdavačke kuće koja je podnijela predstavku, a zatim je razmatrao da li je to uplitanje opravdano. Sud je smatrao da je uplitanje težilo postizanju jednog od legitimnih ciljeva navedenih u članu 10. stav 2, konkretno „zaštiti prava i sloboda drugih”.

S tim da je ključno pitanje bilo da li je ova mjera bila „neophodna u demokratskom društvu”, Sud je utvrdio da su domaći sudovi izrekli najblažu moguću restriktivnu sankciju koja je postojala po Građanskom zakoniku Francuske u vezi sa pravima kuće koja je podnijela predstavku. U skladu s time, Sud je utvrdio da je uplitanje domaćih sudova u slobodu izražavanja izdavačke kuće bilo opravdano i da nije prekršen član 10.

Von Hannover protiv Njemačke (2012.)

Ovaj predmet se odnosio na objavljivanje većeg broja fotografija Caroline von Hannover, najstarije kćeri princa Rainiera III od Monaka, u njemačkim časopisima. Nakon postupaka po njenim tužbama u njemačkim nacionalnim sudovima zbog objavljivanja ovih fotografija, ona se požalila Sudu da država nije pružila dovoljnu zaštitu njenog privatnog života i imidža. Sud je ovim pitanjima pristupio pošavši od stava da je potrebno odmjeriti zaštitu njenog privatnog života u odnosu na slobodu izražavanja zagarantiranu članom 10. On je, s jedne strane, istakao da se sloboda izražavanja odnosi i na objavljivanje fotografija. S druge strane je konstatirao da ovo predstavlja oblast u kojoj je zaštita prava i ugleda drugih od posebnog značaja. Sud je, prilikom odmjeravanja prava iz člana 8. i člana 10., donio veći broj bitnih zaključaka. Naime, doprinos objavljivanja fotografija, ili članaka u štampi, raspravi od općeg interesa predstavlja odlučujući faktor prilikom odmjeravanja prava iz člana 8. u odnosu na ona iz člana 10. Podnositeljica predstavke nije vršila nijednu zvaničnu funkciju, a fotografije su se odnosile isključivo na njen privatni život (odnosile su se na veoma lične, pa čak i intimne informacije o podnositeljici predstavke) i nisu doprinosile javnoj raspravi. Sud je izjavio da to iziskuje uže tumačenje člana 10. Sud je također razmatrao značaj konteksta u kojem su te fotografije snimljene – bez znanja ili saglasnosti podnositeljice predstavke – i zaključio je da se ne može u potpunosti staviti na stranu uznemiravanje koje mnoge javne ličnosti trpe u svakodnevnom životu. Sud je smatrao da javnost nema legitimni interes da zna gdje se podnositeljica predstavke nalazi i kako se ponaša u privatnom životu, čak i kada se pojavljuje na mjestima koja se ne mogu uvijek opisati kao daleka od očiju javnosti i uprkos činjenici da je dobro poznata javnosti. Sud je zatim konstatirao da zaštita privatnog života, zagarantirana članom 8., obuhvata i društvenu dimenziju, a ne samo privatni porodični krug. Čak i

ličnosti koje su dobro poznate općoj javnosti moraju biti u mogućnosti da gaje „legitimno očekivanje” da će njihov privatni život biti zaštićen i poštivan, posebno u svjetlu novih komunikacijskih tehnologija. Sud je jednoglasno zaključio da je povrijeđeno pravo podnositeljice predstavke na privatni život, jer je vlasti nisu zaštitile od uznemiravanja štampe.

Gaweda protiv Poljske (2002.)

Podnosilac predstavke, Józef Gaweda je poljski državljanin kome je Okružni sud Bielsko-Biala odbio zahtjev za registraciju časopisa pod naslovom „Socijalni i politički mjesečnik – evropski moralni sud”. Sud je smatrao da bi, u skladu sa Zakonom o štampi i Dekretom ministra pravde o registraciji časopisa – kojim se zabranjuje registracija časopisa čiji bi naziv bio „u sukobu sa stvarnošću” – ime časopisa trebalo da bude u vezi sa njegovim sadržajem.

Naziv, koji je predložio podnosilac predstavke, ukazivao je na to da je u Ketyju osnovana evropska institucija, što je predstavljalo neistinu i obmanu. Apelacioni sud Katowice odbio je žalbu podnosioca predstavke na ovu odluku. Nakon određenog vremena, podnosilac predstavke se obratio Okružnom sudu sa zahtjevom za registraciju drugog časopisa, pod nazivom „Njemačka – hiljadugodišnji neprijatelj Poljske”, koji je također odbijen. Sud je smatrao da je predloženi naziv u sukobu sa stvarnošću, pošto se previše usredsrijedio na negativne aspekte odnosa između Poljske i Njemačke, čime se ocrtavala neistinita slika činjeničnog stanja. Podnosilac predstavke se neuspješno žalio na obje odluke. Podnosilac predstavke se žalio na to da su ga, odbivši da registriraju nazive dva časopisa, poljski sudovi spriječili da ih objavljuje. On se pozvao na član 10. Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Evropski sud je konstatirao da je zahtijevanje da naziv časopisa uključi istinite podatke neodgovarajuće ograničenje slobode štampe. Naziv časopisa nije iskaz kao takav, pošto je njegova suštinska svrha da dati časopis izdvoji na tržištu štampe za njegove stvarne i potencijalne čitaoce.

Evropski sud je zauzeo stav da je tumačenje koje su usvojili poljski sudovi uvelo novi kriterij, koji se nije mogao predvidjeti iz pravnog teksta koji je u pitanju (član 20. Zakona o štampi). Evropski sud je zaključio da, pošto ovaj Zakon nije formuliran sa dovoljnom preciznošću da bi podnosiocu predstavke omogućio da prilagodi svoje ponašanje, ograničenja koja su mu nametnuta nisu bila propisana Zakonom u okviru značenja člana 10. Evropske konvencije o ljudskim pravima. Evropski sud je, prema tome, zaključio da je došlo do povrede člana 10. Konvencije.

Tammer protiv Estonije (2001.)

Podnosilac predstavke je Enno Tammer koji je, dok je radio kao novinar i urednik estonskog dnevnog lista Postimees, objavio intervju sa drugim novinarom, Üla Russakom, u vezi sa objavljivanjem memoara Vilja Laanaru, bez njenog pristanka.

Tekst gospodina Russaka o priči gospođe Laanaru počeo je da svakodnevno izlazi u dnevnom listu Eesti Päevaleht, 1. aprila 1996. godine. Tokom intervjuja od 3. aprila u listu Postimees, podnosilac predstavke je pitao gospodina Russaka: „Zar ne smatrate da ste napravili heroja od pogrešne osobe? Osobe koja rastura tuđi brak (abiellulõhkuja), nesposobne i neodgovorne majke koja je napustila svoje dijete (rongaema). Ne izgleda kao najbolji primjer za mlade djevojke.”

Gospođa Laanaru je pokrenula postupak protiv gospodina Tammera zbog toga što ju je, kako je ona tvrdila, uvrijedio pitanjem koje je postavio gospodinu Russaku. Gradski sud je donio presudu kojom je imenovani osuđen za krivično djelo uvrede. Podnosilac predstavke se žalio da je povrijeđeno njegovo pravo na slobodu izražavanja, garantirano članom 10. Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Sud je ukazao na procjenu domaćih sudova u vezi sa prirodom i upotrebom riječi u okolnostima slučaja i smatrao da je podnosilac predstavke svoju kritiku u vezi sa djelima gospođe Laanaru mogao formulirati bez upotrebe uvredljivih izraza. On nije smatrao da je dokazano da je upotreba osporenih izraza u vezi sa privatnim životom gospođe Laanaru bila opravdana zahtjevima javnog interesa ili da su oni bili u vezi sa predmetom od općeg značaja. Sud je ustanovio da nije bilo povrede člana 10. Konvencije.

Colombani i drugi protiv Francuske (2001.)

Časopis Le Monde, čiji je glavni i odgovorni urednik gospodin Colombani je, u novembru 1995. godine, objavio članak gospodina Incyana o povjerljivoj verziji izvještaja Geopolitičkog nadzora narkotika (OGD) o proizvodnji i trgovini narkoticima u Maroku. U njemu je, između ostalog, izneseno da je obim i širenje proizvodnje indijske konoplje „učinilo Maroko ozbiljnim kandidatom za titulu vodećeg svjetskog izvoznika hašiša,” a glavni članak je nosio podnaslov „Povjerljiv izvještaj baca sumnju na okruženje kralja Hasana”. Kralj Maroka je podnio zvanični zahtjev francuskom ministru inozemnih poslova da se pokrene krivični postupak protiv časopisa Le Monde. Gospodin Colombani i gospodin Incyan su optuženi zbog uvrede stranog šefa države. Krivični sud Pariza ih je oslobodio krivice 5. jula 1996. godine. Kralj Maroka i javni tužilac su se žalili na tu odluku. Apelacioni sud Pariza je osudio podnosioc predstavke za uvredu stranog šefa države. Oslanjajući se na član 10. Evropske konvencije o ljudskim pravima, podnosioci predstavke su se žalili na povredu prava na izražavanje. Sud je primijetio da, za razliku od optuženih u postupku zbog klevete, osobe optužene za uvredu stranog šefa države nemaju prava da se brane iznoseći dokaze da su tvrdnje bile istinite. Sud je, također, primijetio da je vjerovatno da će se primjenom člana 36. Zakona, od 29. jula 1881. godine, šefovima države dati poseban privilegiran položaj koji ne može biti pomiren sa modernom praksom i političkim konceptima, pošto je njegovo djelovanje takvo da im dodijeli imunitet od kritike isključivo na osnovu njihove funkcije ili statusa, bez obzira na to da li su kritike opravdane. Evropski sud je zaključio da je, zbog posebne prirode zaštite koju pruža relevantna odredba Zakona o slobodi štampe, vjerovatno da će krivično djelo uvrede stranog šefa države povrijediti slobodu izražavanja, bez ispunjavanja uvjeta „hitne društvene potrebe” koja bi opravdala ograničenje te vrste. On je smatrao da nije bilo razumnog odnosa srazmjere između ograničenja nametnutih slobodi izražavanja podnosilaca predstavke i opravdanog cilja kome se težilo. Sud je, prema tome, zaključio da je došlo do povrede člana 10. Konvencije.

Mosley protiv Ujedinjenog Kraljevstva (2011.)

Podnosilac predstavke, Max Rufus Mosley je bivši predsjednik Međunarodne automobilske federacije, neprofitnog udruženja koje zastupa interese automoto organizacija i korisnika automobila širom svijeta, i istovremeno rukovodi takmičenjima u okviru Formule 1. News of the World je, u martu 2008. godine, objavio na naslovnoj stranici članak pod naslovom „Prvi čovjek Formule 1 organizirao perverznu nacističku orgiju sa pet prostitutki.” Na web stranici časopisa

objavljen je i izmontirani videoklip, pored fotografija koje su također objavljene na internetu. Gospodin Mosley je, 4. aprila 2008. godine, pokrenuo postupak protiv lista, tvrdeći da mu je nanesena šteta, te da je izvršen nasrtaj na njegovu privatnost. Pored toga, tražio je da sud donese rješenje kojim se zabranjuje časopisu News of the World prikazivanje izmontiranog videoklipa na svojoj web stranici. Visoki sud je, 9. aprila 2008. godine, odbio da donese rješenje o zabrani zato što materijal o kojem je riječ više nije privatni, jer je više puta objavljen u štampi i na internetu. U postupku koji se pred Visokim sudom vodio zbog povrede privatnosti, Sud je ustanovio da na objavljenim slikama nema nikakvih nacističkih konotacija. Samim tim, ovdje se nije radilo o javnom interesu, te je listu naloženo da isplati određeni iznos gospodinu Mosleyu na ime odštete.

Gospodin Mosley se pozvao na članove 8. i 13. i u predstavi Evropskom sudu naveo da je on, bez obzira na dosuđenu novčanu naknadu, i dalje žrtva kršenja člana 8. Konvencije, zbog toga što časopisu News of the World nije nametnuta pravna obaveza da ga unaprijed obavijesti o svojoj namjeri da objavi materijal koji se na njega odnosi, što bi mu pružilo priliku da od Suda zatraži privremenu mjeru sprečavanja objavljivanja tog materijala. Evropski sud je stao na stanovište da su publikacije o kojima je riječ prouzrokovale neopravdanu povredu privatnog života gospodina Mosleya. Sud je zaključio svoje razmatranje time što je priznao da su privatni životi osoba koje žive pod budnim okom javnosti postali veoma lukrativna roba za izvjesne medijske sektore. Iako se širenju takvih informacija uglavnom pristupa radi zabave, a ne radi obrazovanja čitalaca, nema sumnje da se tu koristi zaštita člana 10. Konvencije. Zaštita koju medijima pruža član 10. može ustuknuti pred zahtjevima koje postavlja član 8. onda kada je riječ o informacijama privatne i intimne prirode i kada ne postoji interes javnosti da te informacije budu objavljene. Bez obzira na potencijalne pozitivne strane koje bi to imalo za individualni slučaj gospodina Mosleya, s obzirom na činjenicu da bi zahtjev za obavještavanje unaprijed neminovno utjecao na političko izvještavanje i ozbiljno novinarstvo, pored senzacionalističkog izvještavanja o kojem se radilo u slučaju gospodina Mosleya, Sud je naglasio da je svako ograničenje koje se u novinarstvu nameće potrebno veoma detaljno razmotriti. Sud je ustanovio da Ujedinjeno Kraljevstvo nije prekršilo član 8.

Mladina d.d. Ljubljana protiv Slovenije (2014.)

Podnosilac predstavke je privatno slovenačko preduzeće Mladina d. d. Ljubljana, koje izdaje sedmični ilustrirani časopis Mladina. Časopis je objavio članak o parlamentarnoj debati vođenoj povodom usvajanja prijedloga zakona o „Registriranju istospolne građanske partnerske zajednice“. U članku je ponašanje jednog od poslanika, koji je imitirao gestove vezane za homoseksualce, opisano kao „tipično ponašanje čovjeka koga je zadesio moždani bankrot“ (cerebralni bankrotiranec – na slovenskom jeziku). Poslanik je podnio tužbu kod Okružnog suda u Ljubljani zbog nanošenja štete njegovoj časti i ugledu. Sud je donio presudu kojom je djelimično uvažio njegove navode i naložio navedenom preduzeću da objavi dijelove presude, te da mu isplati određeni novčani iznos u smislu odštete.

Preduzeće, podnosilac predstavke, smatralo je da je odlukama domaćih sudova povrijeđeno njegovo pravo na slobodu izražavanja saglasno članu 10. Konvencije. Evropski sud je naglasio da, s obzirom na to da ima ulogu političara, od poslanika o kome je riječ, moglo se očekivati da izdrži strožiju kritiku nego neka privatna osoba, posebno ako se ima na umu način na koji je on sam učestvovao u debati i izlaganjima koja su i sama bila takva da su podlijegala kritikama. Evropski sud stao je na stanovište da uplitanje u prava preduzeća podnosioca predstavke po osnovu člana 10.

Konvencije nije bilo neophodno u demokratskom društvu, pa je, zbog toga, predstavljalo povredu Konvencije.

Lavric protiv Rumunije (2014.)

Podnositeljica predstavke, Elena Lavric, koja obavlja posao tužiteljice, pokrenula je krivične postupke pred lokalnim sudovima protiv A. B. zbog davanja lažnih izjava i zbog razaranja. Pošto je izrečena presuda, novinar A. S., zaposlen u listu s distribucijom na nivou cijele države, napisao je i objavio dva članka koji su se odnosili na profesionalne aktivnosti podnositeljice predstavke u vezi s krivičnim postupcima koje je ona povela protiv A. B. U tim člancima je insinuirano da je podnositeljica predstavke falsificirala optužbe na račun A. B., te da on, zbog toga, nikako nije trebao da bude osuđen. Podnositeljica predstavke je tada podnijela krivičnu tužbu za klevetu protiv A. S., tvrdeći da je on objavljivanjem tih članaka nanio štetu njenom ugledu i dostojanstvu. Poslije toga je A. S. proglašen krivim za klevetu i osuđen na novčanu kaznu, nakon čega su osuđeni i novine uložili žalbu na presudu. Okružni sud donio je odluku kojom je oslobodio novinara od optužbe za klevetu.

Podnositeljica predstavke se pozvala na član 8. Konvencije i požalila se na to da je člancima koji su objavljeni u novinama bilo prekršeno njeno pravo na zaštitu ugleda i dostojanstva. Evropski sud je naglasio da je obim prihvatljive kritike koji se dopušta štampi veći kada je riječ o debati od općeg interesa i o javnim ličnostima, nego kada je riječ o običnim građanima. U tom slučaju, sporni članci su se odnosili na profesionalnu aktivnost podnositeljice predstavke kao javne tužiteljice koja se mora smatrati državnim službenikom i dijelom pravosudnog sistema. Posljednja domaća sudska instanca utvrdila je da su sporne tvrdnje A. S. bile vrijednosni sudovi. Evropski sud se nije uvjerio u opravdanost te procjene, već je, umjesto toga, smatrao da su to bile činjenične tvrdnje, ozbiljne po svojoj prirodi i da su mogle da nanesu štetu njenom ugledu. Iz tih razloga, Evropski sud je zaključio da su člancima koje je A. S. objavio prekoračene prihvatljive granice komentara u odnosu na raspravu od općeg interesa. Uzimajući u obzir posebnu težinu navedenih tvrdnji, Evropski sud je zaključio da su razlozi koje je posljednja domaća sudska instanca navela u zaštitu novina i prava A. S. na slobodu izražavanja bili nedovoljni da nadiđu pravo podnositeljice predstavke na zaštitu njenog ugleda, te je u tom slučaju, iz navedenih razloga, bio prekršen član 8. Konvencije.

Konačno, u slučaju Fatullayev protiv Azerbejdžana (2010.) Evropski sud dosljedno zastupa stav da je pretpostavka nevinosti prekršena ukoliko neki javni zvaničnik u vezi sa osobom optuženom za neko krivično djelo iznese mišljenje o tome da je ta osoba kriva prije nego što je njegova krivica dokazana u skladu sa zakonom. Izjava tužioca, prije donošenja presude ohrabrila je javnost da povjeruje u krivicu podnosioca predstavke i prije nego što je ta krivica utvrđena u skladu sa zakonom. Iz tih razloga, ovdje je bio prekršen član 6. stav 2.

